

τίτλος πρωτοτύπου: Loring M. Danforth, *Firewalking and Religious Healing:
The Anastenaria of Greece and the American
Firewalking Movement.*

LORING M. DANFORTH

ΤΑ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ
ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Σειρά: Λαϊκός πολιτισμός / τοπικές κοινωνίες
Διευθυντής Σειράς: Στάθης Δαμιανάκος

μετάφραση:
ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΟΛΕΝΤΑΣ

© Για την ελληνική γλώσσα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΛΕΘΡΟΝ – Λουκάς Ρινόπουλος
Μασσαλίας 20α, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 36.41.260, fax: 36.45.057

ΠΛΕΘΡΟΝ
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ / ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

ISBN 960-348-021-5

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κατάλογος φωτογραφιών	13
Πρόλογος	15
Είσαγωγή	19
Τό πανηγύρι τών 'Αγίων Κωνσταντίνου καί 'Ελένης	27
Ἡ ἐρμηνεία τῆς θρησκευτικῆς θεραπείας	63
Τά 'Αναστενάγια	81
'Από τήν ἀρρώστια καί τή δυστυχία στήν ὑγεία καί τή χαρά	103
Ἱστορία, Λαογραφία, Πολιτική καί 'Επιστήμη	151
Γιορτάζοντας τήν κοινότητα σ' ἕναν κόσμο πού ἀλλάζει	189
Βιβλιογραφία	239
Εὔρετήριο ὀνομάτων	255

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Τό εικονοστάσι όπου τοποθετείται ή εικόνα στό κονάκι, στό σπίτι του Γιαβάση	32
Ό Γιαβάσης χορεύει μέ τή δύναμη του Άγιου Κωνσταντίνου	52
Ένα μαύρο άρνί θυσιάζεται στόν Άγιο Κωνσταντίνο τό πρωί τής 21ης Μαΐου	85
Μία εικόνα των Άγιων Κωνσταντίνου και Έλένης στολιομένη μέ σημάδια	95
Τά <i>σημάδια</i> γύρω άπ' τό λαιμό σηματοδοτούν ότι μία νέα Άναστενάρισσα «προσέφερε» τόν έαυτό της στόν Άγιο	107
Ύποφέροντας άπό τόν Άγιο	112
Άναστενάρισσες χορεύουν στή φωτιά μέ τή δύναμη του Άγιου Κωνσταντίνου	146
Άναστενάρισσα κρατώντας <i>ποδιά</i> χορεύει στό κονάκι	174
Οι Άναστενάρηδες περπατούν στους δρόμους τής Αγίας Έλένης	198
Δύο Άναστενάρηδες χορεύουν στήν κεντρική πλατεία τής Αγίας Έλένης. Τούς ενώνει <i>σημάδι</i>	223

Ἡ Σωτηρία ἐπέμενε πὼς εἶχε καθαρή συνείδηση. Ἀγαποῦσε τὸν Ἅγιο καὶ ἡ δύναμή του ἦταν πάντα κοντά της. Ὁ Ἅγιος ἦταν πάντοτε στό σπῖτι της γιατί τὸν εἶχε μέσ στήν καρδιά της. Δέν ἐκλείνε ἐξω τὸν Ἅγιο, ἀλλά μόνο ἐκείνους πού κρατοῦσαν τίς εἰκόνες. Πίστευε στά εἰκονίσματα καὶ στόν Ἅγιο. Ἐπὶ πλέον, ὅτι ἡ δύναμή του ἐμπαινε στό σπῖτι της ὅταν ἐμπαινε ἐκείνη. Αὐτό ἦταν ἀκόμα καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐμπαιναν τὰ εἰκονίσματα.

Μέχρι τὸ 1981, ὅμως, πολλά εἶχαν ἀλλάξει. Ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες μαζεῦτηκαν στό σπῖτι τῆς Σωτηρίας νὰ συζητήσουν ἂν θὰ ἐπρεπε νὰ φτιαῖξει στασιδί γιὰ τὰ εἰκονίσματα, ὁ Μιχάλης Κίτοσος εἶχε γίνει Ἀρχιαναστενάρης καὶ οἱ γυναῖκες πού εἶχαν ἀντισταθεῖ στή συμμετοχή τῆς Σωτηρίας εἶχαν καὶ οἱ ἴδιες ἀποχωρήσει. Τώρα ἡ Σωτηρία χόρευε μέ πάθος στό κονάκι καὶ ἐμπαινε κανονικά στή φωτιά, ἐνῶ ὁ ἄνδρας της κρατοῦσε μέ ὑπερφάνεια τὸ σημάδι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα, ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες περνοῦσαν μέσα ἀπ' τὸ χωριό.

Ἡ Σωτηρία δέν ἦταν καθόλου εὐχαριστημένη μέ τὴν ἀτελέσφορη κατάληξη τῆς συνάντησης τῶν Ἀναστενάρηδων στό σπῖτι της. Ἡ ἐντολή νὰ φτιαῖξει στασιδί γιὰ τὰ εἰκονίσματα θὰ ἐπρεπε νὰ δοθεῖ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Καίτη. Κανένας δέν ἐπιθεβαίωνε αὐτὰ πού εἶχε πεῖ ἡ Καίτη κι εἶτοι ἡ Σωτηρία θὰ ἐπρεπε νὰ ξανακαλέσει τοὺς Ἀναστενάρηδες. Ὁ Ἅγιος τῆς εἶχε πεῖ τί νὰ κάνει· τώρα θὰ ἐπρεπε νὰ τὸ δεῖξει στοὺς ἄλλους.

Κατὰ τὴ Σωτηρία, οἱ Ἀναστενάρηδες πού ἦταν ἐναντίον της εἶχαν ἀρχίσει μιὰ ἱστορία πὼς μιὰ χρονιά, στίς 21 Μαΐου, εἶχε δάλει φωτιά σέ κάτι καλαμποκιές, σέ κάποιο χωράφι, καὶ χόρευε πάνω τους. Αὐτό ἦταν ψέμα. Δέν ἦταν τρελή σάν τὸ γέρο στό Κωστί, πού καθόταν στό τζάκι καὶ ἐπαίξε μέ τὰ κάρβουνα. Ὁ Γιαβάσης προσπαθοῦσε νὰ τὴν κατηγορήσει πὼς ἐφταιγε γιὰ τὰ δάσανα τῆς Ὀλγας, ἀλλά αὐτό ἦταν γελοῖο· ἡ Σωτηρία οὔτε κἂν ζοῦσε στήν Ἁγία Ἐλένη ὅταν ἀρρώστησε ἡ Ὀλγα.

Μιὰ ἄλλη Ἀναστενάρισσα εἶπε πὼς ἡ Καίτη ἦταν ζαλισμένη καὶ δέν ἤξερε τί ἔλεγε. Ἦταν καινούργια, ξένη καὶ πάνω ἀπ' ὅλα γυναίκα. Τὰ λόγια της δέν ἐπρεπε νὰ τὰ ἐμπιστευτεῖται κανείς. Ἡ Σωτηρία ἤθελε νὰ φτιαῖξει στασιδί γιὰ πολὺ καιρό. Ἦθελε νὰ ἀνέβει λίγο στήν κλίμακα· ἤθελε νὰ «κιάσει τίς ρίζες» καὶ νὰ ναι γιὰ πάντα μέσα στήν τελετή.

«Δέν ἔχει σημασία τί θέλει ἡ Σωτηρία», εἶπε αὐτὴ ἡ Ἀναστενάρισσα. «Αὐτό πού θέλουν οἱ παπποῦδες εἶναι πού μετράει».

II.

Ἡ ἐρμηνεία τῆς θρησκευτικῆς θεραπείας

Στὴν εὐρύτερη ἐννοιά τους τὰ Ἀναστενάρια σχετίζονται μέ τὴ θεραπεία. Εἶναι ταυτόχρονα θρησκευτικὴ ἱεροτελεστία καὶ μορφή ψυχοθεραπείας. Κάθε προσπάθεια πρὸς κατανόησή τους ὡς σύστημα θρησκευτικῆς θεραπείας, θὰ πρέπει νὰ συνδυάζει προσεγγίσεις ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ ἀνθρωπολογία καὶ ἀπὸ τίς ἀνθρωπολογικὲς μελέτες τῆς θρησκείας. Θὰ πρέπει νὰ φέρεῖ σέ ἐπαφή τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς διαπολιτισμικῆς ψυχολογίας μέ ἐκεῖνα τῆς συμβολικῆς ἀνθρωπολογίας. Μιὰ τέτοια σύνθεση, πού συνιστᾷ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση στόν τομέα τῆς ἱεροτελεστικῆς θεραπείας, προσφέρει τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο γιὰ τὴ μελέτη αὐτή.

ΜΙΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΙΑΤΡΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Ἡ παράδοση τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀνθρωπολογίας ἔχει υἱοθετήσει μιὰ κατ' οὐσίαν σημειολογικὴ προσέγγιση στόν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τὸν Clifford Geertz (1973a : 3-30), «ὁ πολιτισμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ κοινωνικῶς ἐδραιωμένες δομές ἐννοιῶν» ἐνσωματωμένες σέ συστήματα συμβόλων. Μέσα ἀπὸ τέτοιες δομές ἐννοίῳ, τέτοια «πλέγματα σημασίας», βάζουμε σέ τάξη τίς ἐμπειρίες μας καὶ δίνουμε νόημα στόν κόσμο. Ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα συμβολικὴ ἢ σημαντικὴ συμπεριφορὰ· τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀνθρωπολογίας εἶναι νὰ κάνει περισσότερο

προσιτούς τούς φανταστικούς κόσμους όπου ζούν άλλοι άνθρωποι.¹

Οι επιστήμονες της έρμηνευτικής ανθρωπολογίας έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με την ανάλυση της θρησκείας ως συμβολικού συστήματος, που παίζει σπουδαίο ρόλο στην οικοδόμηση και συντήρηση των σημαντικών κόσμων των ανθρώπων. Στο άρθρο του «Η θρησκεία ως πολιτισμικό σύστημα» (1973b: 87-125), ο Geertz υποστηρίζει ότι η δύναμη των θρησκευτικών συμβόλων έγκειται στην ικανότητά τους να μεταπλάθουν την εμπειρία, οικοδομώντας μία ιερή πραγματικότητα πάνω στην οποία βασίζονται οι πραγματικότητες της καθημερινής ζωής. Αυτή η ιερή πραγματικότητα πρέπει να βασίζεται στην όψη «των συγκρουόμενων αποκαλύψεων της εφήμερης εμπειρίας» (Geertz 1973b: 112), οι οποίες περιλαμβάνουν απειλές προερχόμενες από την ύπαρξη του κακού, του θανάτου, της αρρώστιας και της δυστυχίας. Η θρησκεία γενικά και οι θρησκευτικές ιεροτελεστίες που σχετίζονται με τη θεραπεία ειδικότερα, προσπαθούν να χειριστούν τό πρόβλημα της ανθρώπινης δυστυχίας τοποθετώντας το σε σημαντικά πλαίσια μέσα από τά όποια μπορεί να βρει έκφραση, κατανόηση και είτε να ανακουφιστεί είτε να άντέξει.

Η πρόσφατη υιοθέτηση μιās έρμηνευτικής προσέγγισης από ανθρωπολόγους έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη μιās «έννοιο-κεντρικής» ιατρικής ανθρωπολογίας (Good και Good, 1981 και 1982). Η στροφή αυτή από μία περιορισμένη βιο-ιατρική προοπτική, ή όποια είναι χαρακτηριστική σέ πολλά έργα στην ιατρική ανθρωπολογία, έχει σημαντικές επιπτώσεις στους τρόπους κατανόησης της ασθένειας και της θεραπείας. Μέ την έρμηνευτική προσέγγιση στην ιατρική ανθρωπολογία, ή ιατρική θεωρείται ένα πολιτισμικό σύστημα που μπορεί να γίνει αντιληπτό όλιστικά, στά πλαίσια άλλων κοινωνικών και πολιτισμικών συστημάτων. Κατά τόν Arthur Kleinman (1980, 1986), τά συστήματα περίθαλψης οικοδομούν τή δική τους κλινική πραγματικότητα ακριδώς όπως και τά θρησκευτικά συστήματα οικοδομούν τή δική τους ιερή πραγματικότητα.² Η κλινική πραγματικότητα ενός συγκεκριμένου πολιτισμού προσφέρει στά μέλη του πολιτισμού αυτού έξηγηματικά πρότυπα, για να καταλάβουν τήν ασθέ-

νεια και τή θεραπεία. Οι ύποστηρικτές της έρμηνευτικής προσέγγισης στην ιατρική ανθρωπολογία θεωρούν τήν ασθένεια σημαντική ανθρώπινη εμπειρία και όχι άπλως αποτέλεσμα, αποκλειστικό, της βιολογικής παθολογίας. Παρομοίως, θεωρούν τή θεραπεία ως έρμηνευτική διαδικασία που περιέχει «τήν οικοδόμηση πολιτισμικών πραγματικότητων τής αρρώστιας» καθώς και «θεραπευτικών προσπαθειών προς μετάπλαση αυτών των πραγματικότητων» (Good και Good 1981: 174).

Η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζει ή άληθινά όλιστική και έρμηνευτική ιατρική ανθρωπολογία είναι να ασχοληθεί ικανοποιητικά με τή διαλεκτική σχέση που ύπάρχει μεταξύ βιολογίας και πολιτισμού, μεταξύ των «έννοιολογικών και σωματικών πλευρών τής ασθένειας και τής θεραπείας» (Good και Good 1981: 174). Η θεραπεία, όπως και ή ασθένεια, είναι μία διαδικασία ταυτόχρονα πολιτισμική, κοινωνική, ψυχολογική και φυσιολογική. Σέ όλους τούς πολιτισμούς, δυναμικές ομάδες συμβόλων μεσολαβούν μεταξύ του κοινωνικο-πολιτισμικού κόσμου, από τή μία πλευρά και των ψυχοφυσιολογικών καταστάσεων, από τήν άλλη. Η έννοια, μέ άλλα λόγια, δένει μαζί μέ τίσ κοινωνικές σχέσεις, τίσ συναισθηματικές καταστάσεις και τίσ φυσιολογικές συνθήκες.

Οι συμβολικά οικοδομημένες άλληλένδετες σχέσεις μεταξύ αυτών των διαφορετικών περιοχών είναι, ακριδώς, κρίσιμες για να καταλάβουμε τήν ασθένεια και τή θεραπεία. Για να αποδοθεί ή δέουσα σημασία στόν πολύπλοκο χαρακτήρα και τή δύναμη τής θεραπευτικής διαδικασίας, ή έρμηνευτική ιατρική ανθρωπολογία θά πρέπει να άφοσιωθεί στούς ακριβείς μηχανισμούς μέ τούς όποιους «ή συμβολική πραγματικότητα, άμεσα ή μέσω των επιδράσεών της στην ψυχολογική πραγματικότητα, συνδέει τό κοινωνικό περιβάλλον μέ τίσ φυσιολογικές διαδικασίες» (Kleinman 1980: 42).

Μιά ανάλυση που παραμένει ευαίσθητη στή διαλεκτική σχέση σώματος και κοινωνίας, θά πρέπει να κάνει διάκριση μεταξύ νόσου, «κακής λειτουργίας των βιολογικών ή/και ψυχολογικών διαδικασιών», και αρρώστιας, «τής ψυχολογικής εμπειρίας και έννοιας τής αντιληπτής ασθένειας» (Kleinman 1980: 72). Η νόσος, δουλειά τής βιο-ιατρικής, εμπειριέχει τήν ψυχολογική παθολογία, ανεξάρτητα άν είναι πολιτισμικά αναγνωρισμένη ή όχι, ενώ ή αρρώστια εμπειριέχει τήν έρμηνεία που τά μέλη ενός συγκεκριμένου πολιτισμού δίνουν σέ μία ποικιλία άνελιθίμων καταστάσεων (συμπεριλαμβανομένης και τής ασθένειας, αλλά όχι περιορισμένη σ' αυτήν). Άσθένεια είναι πιο γενικός όρος που αναφέρεται σέ καταστάσεις σχετικές μέ αρρώστια ή/και νόσο. Μιά παρόμοια διάκριση θά

1. Σημαντικές εργασίες στόν τομέα τής έρμηνευτικής ανθρωπολογίας έχουν γίνει από τούς Basso και Selby (1976), Crick (1976), Douglas (1975), Geertz (1973a, 1983), Parkin (1982), και Rabinow και Sullivan (1979).
2. Σχετικά μέ τήν κοινωνική δομή τής πραγματικότητας γενικά, βλ. Berger και Luckmann (1967).

πρέπει να γίνεται μεταξύ της διαδικασίας της νοσηλείας, ή όποια ασχολείται με τη νόσο ως φυσική κατάσταση και της διαδικασίας της θεραπείας, πού έχει να κάνει με την άρρώστια ως κατάσταση πολιτισμική (Young 1982: 264-265).

Η άρρώστια, λοιπόν, είναι μία πολιτισμικά κατασκευασμένη απάντηση στη νόσο, την άτυχια ή τα βάσανα άλλου τύπου. Όπως και ο Kleinman παρατηρεί, μπορεί να είναι δύσκολη η διάκριση μεταξύ άρρώστιας και νόσου, ειδικά σε περιπτώσεις ελαφρών ή χρόνιων ψυχιατρικών διαταραχών, όπου η άρρώστια είναι δυνατόν να υφίσταται παρά την απουσία νόσου, ως αποτέλεσμα συναισθηματικών προβλημάτων ή διαπροσωπικών κρίσεων (Kleinman 1980: 74). Είτε συσχετίζεται με μία συγκεκριμένη νόσο είτε όχι, μία άρρώστια είναι ένα σύμβολο τό όποιο εκφράζει, σε πολιτισμικά συγκροτημένη μορφή, μία κλίμακα έννοιών πού περιλαμβάνει τό φόβο, την κούραση, την τραγωδία, τη σύγκρουση και την αποξένωση.

Όπως η άρρώστια εξισώνεται με τη νόσο σ' ένα βιο-ιατρικό μοντέλο, έτσι και τά συμπτώματα πού συσχετίζονται με την άρρώστια θεωρείται ότι έχουν αποκλειστικά βιολογικές αναφορές. Τά χειρίζονται απλώς ως εκδηλώσεις παθολογικών σωματικών λειτουργιών. Με την έρμηνευτική προσέγγιση, όμως, τά συμπτώματα, όπως και οι άρρώστιας, θεωρούνται σωματικά σύμβολα πού σημαίνουν κάτι για τόν άσθενή. Χρησιμοποιώντας τό σώμα ως συμβολικό φορέα, τά συμπτώματα εκφράζουν τά ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα πού συνδέονται με την έμπειρία της άρρώστιας.

Στήν εξέταση της «συμβολικής γέφυρας», πού συνδέει σώμα και κοινωνία με αυτόν τόν τρόπο, ο Kleinman συγκεντρώνει την προσοχή του στη διαδικασία σωματοποίησης. Παραδοσιακά, η σωματοποίηση έχει συσχετιστεί με παράπονα του άσθενούς για σωματικά συμπτώματα πού δεν μπορούμε να αποδώσουμε σε καμία οργανική παθολογία. Για τόν Kleinman, όμως, η σωματοποίηση προσδιορίζεται ως «εκδήλωση προσωπικής και κοινωνικής δεινοπάθειας σε μία γλώσσα σωματικών παθήσεων και μέσω μιας διάδου ζήτησης ιατρικής βοήθειας» (1986: x). Η σωματοποίηση, λοιπόν, είναι η διαδικασία-κλειδί στη διαλεκτική σχέση μεταξύ βιοφυσικής και κοινωνικο-πολιτισμικής περιοχής.

Ο Kleinman (1986: 51-67) έχει κάνει σαφές ότι η σωματοποίηση δεν είναι πάντοτε παθολογική και ότι δεν πρέπει αναγκαστικά να εξισώνεται με την ψυχιατρική διαταραχή. Είναι ένα ιδίωμα για την αντιμετώπιση των ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων και αντιπροσωπεύει την έπι-

κρατούσα μέθοδο έκφρασης των «δυσκολιών της ζωής» σε πολλά μέρη του κόσμου. Η σωματοποίηση προσιδιάζει συνήθως σε κοινωνίες όπου οι ψυχικές άρρώστιας είναι βαριά στιγματισμένες, και όπου δεν επιτρέπεται η συζήτηση προσωπικών ή οικογενειακών προβλημάτων με ξένους, και σε κοινωνίες πού δεν γνωρίζουν την ψυχοθεραπεία. Σε τέτοιες καταστάσεις, λόγω έλλειψης ενός επιτρεπτού ψυχολογικού ή κοινωνικού ιδιώματος για την εκδήλωση της δεινοπάθειας, έχουμε σωματοποίηση και η δεινοπάθεια εκδηλώνεται με ένα περισσότερο άποδεκτό σωματικό ιδίωμα.

Η σωματοποίηση, λοιπόν, είναι συχνά ένας υιοθετημένος, πολιτισμικά συγκροτημένος μηχανισμός αντιμετώπισης προβλημάτων, πού προσφέρει ένα νόμιμο μέσο από τό όποιο οι άνθρωποι μπορούν να επικοινωνήσουν πάνω σε θέματα πού άλλως θεωρούνται άπορηπτικά, προσωπικής ή κοινωνικής δυστυχίας. Όταν έντοπισθεί τέτοια δυστυχία, αυτή εκδηλώνεται μέσω του σώματος. Οι άρρώστιας, τά συμπτώματά τους, ακόμα κι ο ίδιος ο πόνος, μπορούν να θεωρηθούν δυναμικά σύμβολα πού εκφράζουν μέσω του σώματος κάτι περί των κοινωνικών καταστάσεων και της ψυχολογικής κατάστασης ανθρώπων πού είναι άρρωστοι.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Η άναγνώριση ότι η άσθένεια περιλαμβάνει ταυτόχρονα και την άρρώστια και τη νόσο και ότι η άρρώστια είναι ουσιαστικά σημασιολογική ή έννοιολογική εκ φύσεως, έχει άσφαλώς σημαντικές έπιπτώσεις στην κατανόηση της θεραπευτικής διαδικασίας. Η περίθαλψη μιας άσθένειας δεν θά πρέπει να εξισώνεται, άπλουστεντικά, με τη νοσηλεία μιας νόσου, όσο κι αν αυτό είναι σημαντικό σε πολλές περιπτώσεις. Η περίθαλψη μιας άσθένειας έμπειρείει επίσης και τη θεραπεία της άρρώστιας και αυτή είναι έγγενώς μία διαδικασία έρμηνευτική.

Η διάγνωση μιας άρρώστιας συνεπάγεται την οικοδόμηση μιας πολιτισμικής έρμηνείας με την όποια θά καταλάβουμε τη νόσο, την κόπωση, ή τις προβληματικές σχέσεις πού προκαλούν τη ζήτηση ιατρικής βοήθειας. Μ' αυτόν τόν τρόπο οι χαώδεις και τρομακτικές έμπειρίες πόνου και δυστυχίας γίνονται περισσότερο συγκεκριμένες, πιό σαφείς και, συνεπώς,

περισσότερο εύμεταχείριστες, ἐφ' ὅσον ἔχουν ταυτιστεῖ μέ μία συγκεκριμένη ἀσθένεια. Ἡ θεραπευτική διαδικασία εἶναι, λοιπόν, στή βάση της μεταφορική. Ἡ μεταφορά, κατά τόν James Fernandez, συνεπάγεται «μιά στρατηγική περιγραφή ἢ κατηγορηματικοποίηση μιᾶς νεοφανοῦς ἀντωνυμίας (ἢ ὑποκείμενου) ἢ ὁποία κάνει μιά κίνηση καί ὁδηγεῖ σέ μιά πράξη». Μέσω τῆς μεταφορᾶς οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νά ἐκφράσουν καί νά μεταδώσουν μιά ποικιλία νεοφανῶν ἐμπειριῶν «καταφεύγοντας σέ μιά σειρά γεγονότων, σέ ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς τους, περισσότερο συγκεκριμένων καί εὐκολότερων πρὸς παρατήρηση» (Fernandez 1971: 43 καί 58).³

Ἐνας χώρος στόν ὁποῖο ἀσαφῶς προσδιορισμένα ψυχολογικά καί κοινωνικά προβλήματα μποροῦν νά ἐκδηλωθοῦν μεταφορικά, εἶναι ὁ σωματικός. Σέ περιπτώσεις πού ἐμπεριέχουν σωματοποίηση, τά σωματικά συμπτώματα μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὡς σωματικές μεταφορές συναισθηματικής κόπωσης ἢ κοινωνικῆς ἔντασης. Ἡ σωματοποίηση, λοιπόν, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ἴδιας τῆς θεραπευτικῆς διαδικασίας. Προκαλεῖ ὅ,τι ὅλα τά θεραπευτικά συστήματα πρέπει ἀρχικά νά κάνουν τροφοδοτεῖ μέ ἕναν ἀριθμό μεταφορῶν, μιά συμβολική γλώσσα ἢ ἰδίωμα, μέ τό ὁποῖο μποροῦμε νά καταλάβουμε καί νά ἀρχίσουμε νά ἀντιμετωπίζουμε τίς δυσκολίες τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἐνας ἄλλος χώρος στόν ὁποῖο ἐκφράζονται μεταφορικά πολλά ἀπό τά κοινωνικά, ψυχολογικά καί φυσιολογικά δεινά, εἶναι ὁ ἱερός. Τά ἱερά σύμβολα παίζουν σημαντικό ρόλο σέ συστήματα θρησκευτικῆς θεραπείας, ὅπου καταφεύγουν συχνά οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι πού παρουσιάζουν σωματικές διαταραχές: ἀδύναμοι ἄνθρωποι πού ὑποφέρουν ἀπό χρόνιες ἢ ἐλαφρές ψυχολογικές παθήσεις, σέ πολιτισμούς ὅπου κανένα ψυχολογικό ἢ κοινωνικό ἰδίωμα γιά τήν ἐκδήλωση τῆς στενοχώριας δέν εἶναι διαθέσιμο. Πρέπει ὅμως νά τονισθεῖ ὅτι τά συστήματα θρησκευτικῆς θεραπείας προσφέρουν ἕνα μέσο γιά νά καταλάβουμε κάθε ἐμπειρία βασανισμοῦ ἢ δυστυχίας, συμπεριλαμβανομένων καί ἐκείνων πού δέν θεωροῦμε ἀρρώστιας. Ἡ θρησκευτική θεραπεία ἐμπεριέχει τή δημιουργία μιᾶς ἱερῆς πραγματικότητας, ἢ ὁποία εἶναι ταυτόχρονα καί μιά κλινική πραγματικότητα, γιά τή θεραπεία τῆς ἀρρώστιας.

Τά συστήματα θρησκευτικῆς θεραπείας διευκολύνουν τούς ἄνθρώπους νά ἀντιμετωπίσουν τά προβλήματά τους (εἴτε αὐτά σωματοποιοῦνται εἴτε

3. Βλ. ἐπίσης Fernandez (1974 καί 1977). Ὁ Herzfeld (1986) ἀξιοποίησε πλήρως αὐτήν τήν προσέγγιση τῆς μεταφορᾶς στήν ἀνάλυσή του γιά τή θεραπεία ἀπό τό «μάτιασμα» στήν Ἑλλάδα.

ὄχι) μέσα σέ ἕνα ἱερό ἰδίωμα. Μιά θρησκευτική ἐρμηνεία ἐπιβάλλεται στήν ἐμπειρία τους καί μιά διαδικασία μετάφρασης ἀρχίζει ἀπό ἕνα ἀνέκφραστο ψυχολογικό ἰδίωμα (ἢ ἀπό ἕνα σωματικό ἰδίωμα) σέ ἕνα ἱερό ἰδίωμα. Ἐνας νέος ἀριθμός θρησκευτικῶν μεταφορῶν καλεῖται νά ἀναμεταδώσει αἰσθήματα δυστυχίας, πόνου καί ἀπελπισίας, τά ὁποία στό παρελθόν παρέμεναν νεοφανή ἢ εἶχαν ἐκφραστεῖ σωματικά. Ἐμπειρίες ἀρρώστιας, οἱ ὁποῖες εἶναι ἤδη πολιτισμικά δημιουργήματα τῆς νόσου, ἀναδιατυπώνονται καί ἐκφράζονται μέ νέο τρόπο στή γλώσσα τῆς ἱερότητας. Σέ περιπτώσεις σωματοποίησης, τά συμπτώματα –ἤδη μεταφορές– ὅταν μεταφράζονται σέ θρησκευτικό ἰδίωμα γίνονται μεταφορές δεύτερης σημασίας.

Ἐπάρχουν, λοιπόν, σημαντικές ὁμοιότητες μεταξύ σωματοποίησης καί θρησκευτικῆς θεραπείας. Ἀμφότερες ἐμπεριέχουν τή δημιουργία μιᾶς δυναμικῆς ὁμάδας μεταφορῶν, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νά θροῖσκονται σέ διαφορετικές περιοχές, ἀλλά δέν παύουν νά εἶναι δομικά παράλληλες. Ὁ Kleinman (1986: 173) ἐπισημαίνει ὅτι ἡ σωματοποίηση ἐμπεριέχει «ἐρμηνευτικά σχήματα πρὸς κατανόηση τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς», «ρητορικούς μηχανισμούς» πρὸς ἔλεγχο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καί ἐνδυνάμωση τοῦ ἀσθενοῦς ἀτόμου, καθώς καί «συμβολικούς τύπους» πού ἐκφράζουν σημαντικά πολιτισμικά θέματα. Αὐτή εἶναι καί μιά ἐξίσου ἀρμόζουσα περιγραφή τῆς θρησκευτικῆς θεραπείας. Ἀμφότερες οἱ διαδικασίες βοηθοῦν τούς ἄνθρώπους νά κάνουν τό ἴδιο πράγμα –νά κατανοήσουν τή δυστυχία καί τόν πόνο καί νά τά ἀντιμετωπίσουν μέ ἕναν τρόπο πού ἐλαχιστοποιεῖ τήν ἐνοχή, τήν εὐθύνη καί τό συνοδεῦον στίγμα, πού πολύ συχνά συνδέονται μέ ἕνα ψυχολογικό ἢ κοινωνικό ἰδίωμα. Πράγματι, ἡ θρησκευτική θεραπεία ἐντοπίζει τά αἷτια τῶν ἀνθρώπινων προβλημάτων σέ μιά ἱερή περιοχή, πού εἶναι μιά ἐξωτερική μεταφορά γιά τό πρόσωπό τους καί τόν κοινωνικό τους κόσμο.

Μεγάλο μέρος ἀπό τή δύναμη τῶν συστημάτων θρησκευτικῆς θεραπείας ὀφείλεται στήν ἀποτελεσματικότητα τῶν ἱερῶν συμβόλων πού χρησιμοποιοῦν, ὡς μοντέλων τῆς καί μοντέλων γιά τήν κοινωνική, ψυχολογική καί φυσιολογική κατάσταση ἑνός ἀσθενοῦς ἀτόμου (Geertz 1973b: 93). Τά ἱερά σύμβολα εἶναι μοντέλα τῆς κατάστασης τοῦ ἀσθενοῦς, ἐφ' ὅσον ἀντικατοπτρίζουν ἢ ἐκδηλώνουν αὐτήν τήν κατάσταση. Ὅμως, πῶς σημαντικό γιά τήν κατανόηση τῆς θρησκευτικῆς θεραπείας εἶναι τό γεγονός ὅτι τά ἱερά αὐτά σύμβολα χρησιμεύουν ἐπίσης ὡς μοντέλα γιά τήν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐχουν τή δύναμη νά ἀλλάξουν τήν πορεία τῆς ἀρ-

ρώστιας ενός ατόμου, επηρεάζοντας τά συμπτώματα και αλλάζοντας τή συμπεριφορά του.

Ο σκοπός τής θρησκευτικής θεραπείας, λοιπόν, είναι ή μετα-τυποποίηση του τρόπου μέ τόν όποιο οι ίδιοι οι άνθρωποι έρμηνεύουν τήν κατάσταση τους, ώστε νά περάσουν ιεροτελεστικά από μία κατάσταση άρρώστιας σέ μία αντίστοιχη ύγεια. Στή διαδικασία τής θρησκευτικής θεραπείας οι άσθενείς λαμβάνουν στήν άρχή έναν αριθμό ιερών συμβόλων, πού άποτελούν μοντέλο τής παρούσας τους κατάστασης. Στή συνέχεια, τό συμβολικό σύστημα αναδομείται ή μεταπλάθεται μέ τέτοιο τρόπο πού του δίδεται ένα νέο μοντέλο —ένα μοντέλο για τή μελλοντική τους κατάσταση, πού είναι ή αντίθεση τής προηγούμενης κατάστασης. Ένα μοντέλο τής άρρώστιας μεταπλάθεται σέ μοντέλο για τήν ύγεια. Όπως έχει δείξει ό Kleinman (1980: 365), «τά μοντέλα και οι μεταφορές μεταβάλλονται από άρνητικές άξιολογήσεις, γεμάτες άγχος, σέ θετικές και εύάρμοστες». Αύτά τά μοντέλα και οι μεταφορές για τήν ύγεια είναι συχνά συνδεδεμένες μέ τή λύση ψυχολογικών και κοινωνικών συγκρούσεων, μέ μία αίσθηση δύναμης και προόδου στόν κοινωνικό χώρο.

Στό άρθρο του μέ τίτλο «Η ρητορική τής μετατροπής στήν ιεροτελεστική θεραπεία», ό T.J. Csordas (1983) ύποστηρίζει πειστικά ότι τό κλειδί τής θεραπευτικής έπιτυχίας τών συστημάτων θρησκευτικής θεραπείας, είναι άκριβώς αύτή ή ικανότητα νά αναδιοργανώνουν ή νά αναδομοϋν τούς κόσμους αντίληψης τών ανθρώπων πού είναι άρρωστοι. Αυτό έπιτυγχάνεται μέσω τής «λειτουργίας τής πολιτισμικής ρητορικής στή συνομιλία τής θεραπείας». Η ρητορική αύτή «καταλήγει σέ μία μετατροπή τών φαινομενολογικών συνθηκών κάτω από τίς όποιες ύπάρχουν και διώνουν τή δυστυχία οι άσθενείς». Καθώς οι άσθενείς εισχωροϋν στή νέα ιερή πραγματικότητα πού έχει δημιουργηθεί γι' αυτούς, θεραπεϋονται, «όχι μέ τρόπο έπαναφοράς στήν κατάσταση πού ήταν πριν τήν άρρώστια, αλλά μέ τρόπο ρητορικής “μεταφοράς” σέ μία κατάσταση διαφορετική και από τήν προ-ασθενική και τήν ασθενική πραγματικότητα» (Csordas 1983: 346). Η κίνηση αύτή λαμβάνει χώρα ταυτόχρονα σέ πολλούς τομείς: στόν πολιτισμικό, στόν κοινωνικό, στόν ψυχολογικό, στό φυσιολογικό. Η σημασία του όρισμού, από τόν Fernandez, τής μεταφοράς ως στρατηγικής περιγραφής ή κατηγορηματικοποίησης, πού κάνει μία κίνηση και καταλήγει σέ μία πράξη, είναι σαφής. Η θρησκευτική θεραπεία συνεπάγεται ιεροτελεστικές πράξεις πού μεταβάλλουν τούς ανθρώπους μεταφορικά από άσθενείς σέ ύγιεις. Στή δύναμη αυτών τών θεραπευτικών μεταφορών δρι-

σκεται ή θεραπευτική έπιτυχία τής θρησκευτικής θεραπείας.

Μία παλαιότερη διατύπωση αύτης τής προσέγγισης στή θρησκευτική θεραπεία ήταν τό σπουδαίο άρθρο του Claude Lévi-Strauss «Η άποτελεσματικότητα τών συμβόλων» (1967). Ο Lévi-Strauss ύποστηρίζει ότι τά ιεροτελεστικά συστήματα ψυχοθεραπείας προσφέρουν στους άσθενείς μία συμβολική γλώσσα, μέσω τής όποίας μπορούν νά εκδηλωθοϋν άνεκφραστες ψυχολογικές και κοινωνικές καταστάσεις. Αυτό τούς έπιτρέπει «νά ύποβληθοϋν κατά τρόπο μεθοδικό και καταληπτό σέ μία πραγματική έμπειρία, ή όποία διαφορετικά θά ήταν χαώδης και άνεκφράσιμη» (193). Ο Lévi-Strauss άναφέρεται στή συμβολική αύτή γλώσσα, ή όποία καθιστά τούς ανθρώπους ικανούς νά αναδομήσουν τήν έμπειρία τους, ως «κοινωνικό μύθο» πού δέχονται από έξω και πού δέν άντιστοιχεί στήν προηγούμενη προσωπική τους κατάσταση (195). Μέ τό χειρισμό ιερών συμβόλων ή κοινωνική, ψυχολογική, άκόμα και φυσιολογική κατάσταση μεταπλάθεται, ώστε νά προσαρμόζεται στόν κοινωνικό μύθο. Για τόν Lévi-Strauss, λοιπόν, «ή άποτελεσματικότητα τών συμβόλων είναι εκείνη πού έγγυάται τήν άρμονικά παράλληλη εξέλιξη μύθου και πράξης». Η μετατροπή πού έπιτυγχάνεται μέ τή θρησκευτική θεραπεία άποτελείται από μία «δομική αναδιοργάνωση», πού προτρέπει τόν άσθενή νά «ζήσει έναν μύθο», ή δομή του όποιου είναι άνάλογη μέ εκείνη τής ύγειας τήν όποία τόσο έντονα επιδιώκει (196-197).

Η θεραπευτική άποτελεσματικότητα τής θρησκευτικής θεραπείας θά πρέπει, λοιπόν, νά άξιολογείται σέ όλα τά αναλυτικά επίπεδα. Η πολιτισμική θεραπεία, στήν πιό εύρεία της έννοια, άποτελείται από τήν «παροχή τής προσωπικής και κοινωνικής σημασίας για τήν έμπειρία τής άρρώστιας» (Kleinman 1978: 87). Σ' αυτό τό επίπεδο ή θεραπεία είναι έπιτυχής άν είναι ικανή νά ταυτίσει τήν ανθρώπινη δυστυχία μέ μία συγκεκριμένη άρρώστια και νά όρίσει μία διαδικασία θεραπείας. Δίδοντας έτσι μία νέα σημασία στήν ανθρώπινη δυστυχία, ή θρησκευτική θεραπεία είναι ικανή νά φέρει μία άλλαγή στίς άντιλήψεις τών ανθρώπων, σχετικά μέ τούς ίδιους τούς ανθρώπους, τή δυστυχία τους και όλη τήν κοινωνική τους ζωή. Οι άσθενείς μπορούν νά θεραπευθοϋν άκόμα και όταν ή νόσος τους δέν θεραπεύεται ή τά συμπτώματα δέν περιορίζονται. Μέ αύτήν τήν έννοια ή θεραπεία είναι άνάλογη μέ τήν έμπειρία τής μετατροπής. Μέ τή δημιουργία προσαρμοστικών μοντέλων και τή χρήση δυναμικών πολιτισμικών συμβόλων, ή θρησκευτική θεραπεία είναι συχνά ικανή νά μετατρέψει εκείνες τίς όποιες άλλως προσδιορίζουμε ως παρεκκλίνουσες ή παθολογικές

συμπεριφορές, σέ κοινωνικά αποδεκτές ή ακόμα και αξιόλογες συμπεριφορές.

Στό ψυχολογικό και τό κοινωνικό επίπεδο, ή θρησκευτική θεραπεία συχνά αποδεικνύεται αποτελεσματική, λόγω τής ικανότητάς της νά αντιμετωπίζει άμεσα τά ψυχολογικά προβλήματα πού αποτελούν μία άρρώστια. Οί θεραπευτικές ιεροτελεσιές μπορούν μέ διάφορους τρόπους νά μειώσουν τό άγχος, τή σύγκρουση και τήν ένταση πού προκύπτουν από διάφορους κοινωνικούς ή πολιτικούς θεσμούς ή από διαταραχές στίς ανθρώπινες σχέσεις. Μπορούν, γιά παράδειγμα, νά προσφέρουν ομαδική δοήθεια σέ ανθρώπους πού είναι απομονωμένοι ή αποξενωμένοι από τούς άλλους. Καθώς αύτοί οι άνθρωποι ένοποιούνται σέ νέες κοινωνικές ομάδες, απολαμβάνουν τήν προσοχή, ανακούφιση και συμπόνια, οι όποίες μπορούν νά έχουν θεραπευτικά αποτελέσματα. Επί πλέον, όταν οι άσθενείς θεραπεύονται αποκτούν μία νέα κοινωνική θέση, πού συχνά είναι ύψηλότερη από εκείνη πού κατείχαν προηγουμένως. Η άλλαγή τής προσωπικής εικόνας και τής κοινωνικής ταυτότητας, συχνά δίνει στους ανθρώπους μία θέση περισσότερο σεβαστή και κάποια αίγλη στήν κοινότητα. Όλες αυτές οι αλλαγές μπορούν νά καταλήξουν σέ μία επανευθυγράμμιση ή αναδόμηση σημαντικών κοινωνικών σχέσεων. Μία κρίσιμη πλευρά τής θεραπευτικής αποτελεσματικότητας των συστημάτων θρησκευτικής θεραπείας, είναι, λοιπόν, ή ικανότητά τους νά λύνουν τίς ψυχολογικές και κοινωνικές συγκρούσεις πού συνδέονται μέ τήν άρρώστια και νά πετυχαίνουν τήν ένοποίηση τής ανθρώπινης προσωπικότητας, καθώς και τήν ένταξη της στήν κοινωνία.⁴

Η θρησκευτική θεραπεία μπορεί επίσης νά λειτουργήσει και σέ φυσιολογικό επίπεδο. Όπως έχει δείξει ό Daniel Moergman (1979), οι θεραπευτικές μεταφορές και άλλες συμβολικές συνιστώσες τής ιατρικής θεραπείας είναι ικανές νά επηρεάσουν ανθρώπινες φυσιολογικές καταστάσεις κατά σημαντικό τρόπο. Ένώ ή κατανόηση τής θρησκευτικής θεραπείας έχει πρό πολλού παρεμποδιστεί από τήν καρτεσιανή διάκριση μεταξύ νου και

4. Μελέτες θρησκευτικής θεραπείας πού διερευνούν περαιτέρω αυτά τά θέματα έχουν δημοσιεύσει οι Crapanzano (1973), Frank (1961), Kapferer (1979), Kiev (1972), McGuire (1982), Nichter (1981 a και b) και Obeyesekere (1981). Γιά μία ένδιαφέρουσα έπισκόπηση των μελετών πού καλύπτουν τά πεδία τής θρησκευτικής θεραπείας, τής ανθρωπολογίας τής άσθένειας, και των μη-δυτικών συστημάτων υγείας, βλ. αντίστοιχα τά άρθρα των Bourguignon (1976a), Young (1982) και Worsley (1982).

σώματος, πού έχει κυριαρχήσει στή δυτική σκέψη γενικά και στή δυτική ιατρική ειδικότερα, ό Moergman στηρίζεται στίς πρόσφατες έρευνες στον κλάδο τής νευροφυσιολογίας γιά νά υποστηρίξει πειστικά ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι δρόμοι μέσω των όποιων φυσιολογικές και ψυχολογικές καταστάσεις συνδέονται μεταξύ τους, και ότι «οί δρόμοι αύτοί είναι ό χώρος όπου οι μεταφορικές αντίληψεις συμπεριφοράς... επηρεάζουν βιολογικές εξελίξεις» (62).

ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Ιεροτελεσιές πού περιλαμβάνουν ύπνωτική καταληψία και πνευματοληψία λαμβάνουν χώρα σέ κοινωνίες σ' όλο τόν κόσμο και συχνά παίζουν σημαντικό ρόλο στά συστήματα θρησκευτικής θεραπείας. Σέ πολλές περιπτώσεις ή έμπειρία ύποβολής σέ ύπνωτική καταληψία και πνευματοληψία αποτελεί γιά τά άτομα τό κρίσιμο βήμα στή δημιουργία μιάς νέας κλινικής και ιερής πραγματικότητας και στή μετατροπή τής κατάστασής τους από άρρώστια σέ υγεία.⁵

Η διάκριση μεταξύ ύπνωτικής καταληψίας και πνευματοληψίας είναι σημαντική και παραλληλίζεται μέ τή διάκριση μεταξύ νόσου και άρρώστιας, πού συζητήθηκε παραπάνω. Η ύπνωτική καταληψία αναφέρεται σέ μία συγκεκριμένη φυσιολογική ή ψυχολογική κατάσταση, ενώ ή πνευματοληψία αναφέρεται σ' ένα σύστημα πίστης, μία έρμηνευτική θεωρία ή πολιτισμική αντίληψη τοποθετημένη σέ διάφορες καταστάσεις, οι όποίες μπορεί νά περιλαμβάνουν κατάσταση ύπνωτικής καταληψίας αλλά μπορεί και όχι.

5. Ό Bourguignon (1968, 1973, 1976a) χρησιμοποιεί μία διαπολιτισμική και συγκριτική προσέγγιση στή μελέτη του έκστασιασμού και τής πνευματοληψίας. Οί συγγραφείς των δοκιμίων του τόμου *Case Studies in Spirit Possession* υιοθετούν μία κατά τή γνώμη μου πιο ένδιαφέρουσα έρμηνευτική προσέγγιση του θέματος (Crapanzano και Garrison 1977). Βλ. επίσης τίς έργασίες των Freed και Freed (1964), Lewis (1971), Mischel και Mischel (1958), Peters (1982), και Prince (1968).

Οι περιπτώσεις ύπνωτικής καταληψίας είναι μεταβαλλόμενες συνειδησιακές καταστάσεις, οι οποίες μπορούν να προκληθούν ψυχολογικά, φυσιολογικά ή φαρμακολογικά. Περιλαμβάνουν απομάκρυνση ή αποσύνδεση από τον κόσμο της καθημερινής πραγματικότητας, καθώς και αλλαγές ή διακοπές «στή συνείδηση, στην προσωπικότητα ή σε άλλες πλευρές της ψυχολογικής λειτουργίας» (Bourguignon 1976b: 8) και αναγνωρίζονται ύποκειμενικά από το άτομο σε κατάσταση ύπνωτικής καταληψίας, ή αντικειμενικά από έναν παρατηρητή, ως αντιπροσωπευτικό στοιχείο μιάς παρεκτροπής από τη συνηθισμένη κατάσταση του ατόμου, κατά τη διάρκεια ζωής και σε έγρηγορη συνείδησης.

Ο όρισμός της πνευματοληψίας που δρίσκω πιο χρήσιμο είναι «οποιαδήποτε κατάσταση, ειδικά οποιαδήποτε μεταβαλλόμενη κατάσταση συνείδησης, γηγενώς ερμηνεύσιμη σε σχέση επίδρασης ξένου πνεύματος».⁶ Ένα άτομο υπό πνευματοληψία είναι αλλαγμένο, συχνά κατά τρόπο δραματικό, ως αποτέλεσμα της επίδρασης του κατέχοντος πνεύματος. Η αλλαγή αυτή γενικά είναι εμπειρία εξαναγκαστική, καθώς περιλαμβάνει εξωτερικό έλεγχο και απώλεια της ατομικής αυτονομίας. Η συγκεκριμένη μορφή που μπορεί να πάρει αυτή η επίδραση υποδεικνύεται από τις διάφορες μεταφορές που χρησιμοποιούνται για περιπτώσεις πνευματοληψίας. Το πνεύμα μπορεί να χτυπήσει, να παρασύρει, να εισβάλει, να καταλάβει ή να παντρευτεί το κατεχόμενο άτομο. Αυτό που είναι σημαντικό για μία συζήτηση της σχέσης μεταξύ πνευματοληψίας και θρησκευτικής θεραπείας, όμως, είναι ότι το κατέχον πνεύμα συχνά θεωρείται υπεύθυνο για την άρρώστια καθώς και για την ανάρρωση των ανθρώπων.

Το σύνολο των πεποιθήσεων και των πρακτικών που σχετίζονται με την πνευματοληψία σε μία δεδομένη κοινωνία, αποτελεί ένα πνευματικό ιδίωμα, μία πνευματική γλώσσα ή οποία παρέχει στους ανθρώπους τά μέσα να επικοινωνήσουν και να διατυπώσουν στους άλλους τις εμπειρίες τους. Τά πνεύματα που κατέχουν ανθρώπους –ανεξάρτητα αν αυτά είναι θεοί, δαίμονες, άγιοι ή πρόγονοι– είναι ή πιο σημαντική συνιστώσα για οποιοδήποτε πνευματικό ιδίωμα. Τά πνεύματα είναι τά κυρίαρχα σύμβολα (Turner 1967), οι οργανωτικές μεταφορές (Fernandez 1971), μέσω των οποίων οι άνθρωποι ερμηνεύουν τον κόσμο τους και κατ' αυτόν τον

6. Διεύθυνα μερικώς τον όρισμό του Vincent Staranzano (1977: 7) για την πνευματοληψία, προκειμένου να συμπεριλάβω καταστάσεις ή συνθήκες άλλες εκτός των διαφοροποιημένων καταστάσεων συνείδησης, όπως λ.χ. ή ασθένεια, ή οποία δεν ανήκει στα έκστασιακά φαινόμενα.

τρόπο αναφέρονται σε πολλούς και διαφορετικούς τύπους εμπειριών.

Στό κοινωνικό επίπεδο, τά πνεύματα μπορεί να αντιπροσωπεύουν άλλους ανθρώπους που παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των κατεχόμενων επίσης μπορεί να αντιπροσωπεύουν σημαντικές κοινοτικές αξίες ή όλοκληρη την κοινότητα. Στό ψυχολογικό επίπεδο, τά πνεύματα μπορεί να συμβολίζουν μιά ποικιλία αισθημάτων, επιθυμιών και χαρακτηριστικών συμπεριφοράς. Είναι δυνατόν να χρησιμεύουν ως μοντέλα ρόλων, ή ως είδος εξωτερικού υπερεγώ. Τέλος, στό φυσιολογικό επίπεδο, τά πνεύματα μπορεί να θεωρηθούν υπεύθυνα για τόν πόνο, τά συμπτώματα άρρώστιας και άλλα σωματικά προβλήματα.

Οι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και πνευμάτων που τούς κατέχουν είναι, λοιπόν, μεταφορές για τις κοινωνικές, ψυχολογικές και φυσιολογικές καταστάσεις των ανθρώπων. Μία θετική σχέση με ένα πνεύμα είναι γενικά έκφραση άρμονικών και ομαλών κοινωνικών σχέσεων, ολοκληρωμένης προσωπικότητας και σωματικής υγείας. Ένώ, αντίθετα, μιά άρνητική σχέση είναι έκφραση κοινωνικών και ψυχολογικών συγκρούσεων, αποξένωσης και άρρώστιας. Τά πνεύματα, επομένως, είναι πολυσημικά σύμβολα που ολοκληρώνουν ή συνθέτουν σε ένα θρησκευτικό ιδίωμα κοινωνικές, ψυχολογικές και σωματικές εμπειρίες. Μέ τον τρόπο αυτό χρησιμεύουν ως μία «συμβολική γέφυρα», ή οποία ενώνει τις διαφορετικές πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας και παίζει κρίσιμο ρόλο στη διαδικασία της θρησκευτικής θεραπείας.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι τό ιδίωμα της πνευματοληψίας είναι ένα πολιτισμικό ιδίωμα, μέσω του οποίου εκφράζεται ή ιδιοσυγκρασιακή ατομική εμπειρία, σε ένα σύστημα πίστης που συμμερίζονται και οι άλλοι άνθρωποι. Όπως τονίζει ο Staranzano (1977: 10,12), «ή πνευματοληψία είναι ένα αδιαμφισβήτητο δεδομένο» στόν κόσμο του πιστού· τά ίδια τά πνεύματα είναι «όμόφωνα επικυρωμένες και ιεροτελεστικά καθιερωμένες υπάρξεις έξω από τό άτομο». Για τό λόγο αυτό, ή πνευματοληψία δεν αποτελεί από μόνη της απόκλιση ή πάθηση. Παρομοίως, για τόν κατεχόμενο δεν μπορεί να γίνει ψυχιατρική διάγνωση και να θεωρηθεί ύστερικός, νευρωτικός, ψυχωτικός ή σχιζοφρενής (Staranzano 1977: 13-14). Μάλιστα, τά άτομα που έχουν σοβαρή διαταραχή δεν είναι γενικώς ικανά να εκφράσουν ή να επιλύσουν τά ιδιοσυγκρασιακά τους προβλήματα μέσω των πολιτισμικών συμβόλων που διατίθενται από τό ιδίωμα της πνευματοληψίας, και συχνά δεν επιτυγχάνουν να γίνουν πλήρως αποδεκτά μέλη της ιεροτελεστικής ομάδας. Για τήν πλειοψηφία των ατόμων που είναι ι-

κανά να συμμετέχουν πλήρως σ' αυτές τις ιεροτελεστίες, ή πνευματοληψία είναι μία προσαρμοστική απόκριση, μέσω της οποίας είναι ικανά να επιλύσουν κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα σε ένα εύρως αποδεκτό και ένιστε σεβαστό πολιτισμικό ιδίωμα.

Μέ τη συμμετοχή σε ιεροτελεστίες πνευματοληψίας, οι άνθρωποι δημιουργούν σχέσεις με διάφορα πνεύματα και μέσω των σχέσεων αυτών «διατυπώνουν», σε ένα δημόσιο πλαίσιο, το πρόβλημα ή τη σύγκρουση που διώνουν. Ήπειδή τα πνεύματα αποτελούν μέρος της πολιτισμικά δημιουργημένης πραγματικότητας, οι ιεροτελεστίες που ορίζουν τις συγκρούσεις των κατεχόμενων έχουν συχνά σημαντικές επιδράσεις στις κοινωνικές σχέσεις, στην ψυχολογική κατάσταση, ακόμη και στη φυσική υγεία του κατεχόμενου. Τα πνεύματα, λοιπόν, είναι δυναμικές συμβολικές εκφράσεις σημαντικών πτυχών της πραγματικότητας του κατεχόμενου και μπορούν να επαναφέρουν την ισορροπία σε διαταραγμένες κοινωνικές σχέσεις, να επανασυγκολλήσουν διχασμένες προσωπικότητες και να θεραπεύσουν αρρώστιες από τις οποίες υποφέρουν οι κατεχόμενοι.

Όταν μία αρρώστια, δυστυχία, ή άλλου τύπου άλγος αποδίδεται στην ύπαρξη ενός πνεύματος, γίνεται μία διάγνωση ή οποία χρησιμοποιεί ένα πνευματικό ιδίωμα για να ερμηνεύσει την αρνητικά προσδιορισμένη κατάσταση. Μέ τον τρόπο αυτό το κεντρικό σημείο του προβλήματος τοποθετείται έξω από το άτομο και η ευθύνη αποδίδεται σε έναν εξωτερικό πνευματικό παράγοντα. Έτσι, οποιαδήποτε αίσθηση ενοχής του κατεχόμενου ατόμου ελαφρύνεται, διαδικασία που από μόνη της μπορεί να έχει θεραπευτική δύναμη.

Η χρησιμοποίηση του πνευματικού ιδιώματος για την ερμηνεία της αρρώστιας ή δυστυχίας προσφέρει επίσης μία νέα εμπειρία περισσότερο συγκεκριμένη και απτή. Το πνευματικό ιδίωμα δομεί ή προσδιορίζει μία προβληματική εμπειρία, με τον καθορισμό ενός αριθμού μεταφορών μεταξύ, αφ' ενός, μιάς ιερής ή κοσμολογικής πραγματικότητας και, αφ' ετέρου, μιάς ψυχολογικής ή σωματικής πραγματικότητας. Στην περίπτωση ασθενειών που έχουν να κάνουν με σωματοποίηση, ή διάγνωση πνευματοληψίας συνεπάγεται άλλες ερμηνείες. Ψυχοκοινωνικά προβλήματα που είχαν αρχικά «μεταφρασθεί» και εκφρασθεί μεταφορικά σε σωματικό ιδίωμα, «μεταφράζονται» ξανά και εκφράζονται σε πνευματικό ιδίωμα. Τα τρία ιδιώματα είναι δομικά παράλληλα: είναι ομόλογες ή ισομορφικές εκφράσεις σε διαφορετικές πολιτισμικές περιοχές μιάς αρνητικά προσδιορι-

σμένης κατάστασης. Η εμπειρία της πνευματοληψίας είναι παράλληλη με τις ψυχολογικές πλευρές της εμπειρίας της αρρώστιας είτε αυτές έχουν σωματοποιηθεί είτε όχι. Η κοινωνικά επικυρωμένη συμπεριφορά ύπνωτικής καταληψίας, ερμηνευόμενη ως πνευματοληψία, παίρνει τη θέση της στιγματισμένης ή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, ερμηνευόμενης ως αρρώστιας.

Η διαδικασία διάγνωσης, λοιπόν, είναι ουσιαστικά ερμηνευτική. Τα συμπτώματα της αρρώστιας παίρνουν μία νέα έννοια: γίνονται σημάδια πνευματοληψίας. Η διαδικασία αυτή μπορεί να είναι αποτελεσματική για τη θεραπεία όχι μόνο διότι δίνει πραγματική μορφή σε προηγούμενη νεοφανή εμπειρία και αποβάλλει την ευθύνη για τη δεινολάθεια, αλλά επίσης διότι εκφράζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε ένα πνευματικό ιδίωμα το οποίο προσφέρει συγκεκριμένες διαδικασίες για τη λύση των προβλημάτων που πιστεύεται πως έχουν δημιουργηθεί από τα πνεύματα.

Ο καθορισμός μιάς μεταφορικής σχέσης μεταξύ του δεσμού των ανθρώπων με ένα κατέχον πνεύμα από τη μία και της ψυχοκοινωνικής και φυσικής τους κατάστασης απ' την άλλη, δεν αποτελεί από μόνος του θεραπεία. Οι άνθρωποι παραμένουν σε αρνητικά προσδιορισμένη κατάσταση, ή οποία άπαιτεί κάποιου είδους ενέργεια ή παρέμβαση που θα τους μεταφέρει σε μία περισσότερο θετική κατάσταση. Εάν το κατέχον πνεύμα είναι κατ' ουσίαν κακοποιό, ή θεραπευτική διαδικασία συχνά συνεπάγεται εξορκισμό. Όμως, σε περιπτώσεις όπου το κατέχον πνεύμα είναι κατ' ουσίαν αγαθοποιό, στόχος της θεραπείας είναι ο εξευμενισμός του. Το πνεύμα που τιμώρησε τον κατεχόμενο προκαλώντας αρρώστια ή δεινά θα πρέπει να μετατραπεί σε πνεύμα που συγχωρεί τον κατεχόμενο, τον στηρίζει και τον επαναφέρει σε κατάσταση υγείας.

Η ανάπτυξη θετικής σχέσης με ένα κατέχον πνεύμα άπαιτεί γενικά μία μακρά διαδικασία εκμάθησης της πνευματοληψίας. Συχνά, για τους κατεχόμενους, ή νέα σχέση με κάποιο πνεύμα γίνεται μόνιμη μπορεί ακόμα να τους αλλάξει το επάγγελμα ή την καριέρα. Η ανάπτυξη μιάς νέας σχέσης με ένα άλλο πνεύμα είναι συνήθως το κρίσιμο δῆμα που θα φέρει τις σημαντικές αλλαγές στην κοινωνική, ψυχολογική ακόμα και φυσιολογική πραγματικότητα των ανθρώπων και αυτές οι αλλαγές αποτελούν θεραπεία. Το ιδίωμα της πνευματοληψίας, όπως υποστηρίζει ο Staranzano (1977: 19), «προσφέρει μία δυναμική ρητορική στρατηγική για τον προσδιορισμό ατόμου και κόσμου... μία στρατηγική, το κίνητρο της οποίας δρι-

σκεται εκτός ανθρώπινου ελέγχου, αλλά και πού απαιτεί ανθρώπινη επανόρθωση».

Καθώς οι άνθρωποι «μαθαίνουν να κατέχονται» (Crapanzano 1977: 15) και συμμετέχουν τακτικά σε ιεροτελεστίες πνευματοληψίας, αλλάγες λαμβάνουν χώρα και στη φύση της «κατεχόμενης» συμπεριφοράς. Νωρίς στην πορεία της θεραπείας ή συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της καταληψίας παρουσιάζει αξιολογες ομοιότητες με συμπτώματα άρρώστιας ή πνευματοληψία προσδιορίζεται αρνητικά ως μία μορφή ταλαιπωρίας ή τιμωρίας προκαλούμενης από το πνεύμα. Καθώς η σχέση μεταξύ κατεχόμενου και πνεύματος μεταβάλλεται, η φύση της «κατεχόμενης» συμπεριφοράς συχνά αλλάζει ριζικά. Έμφανίζεται πιά τακτικά, σε πιά κατάλληλες περιόδους, και έμπεριέχει περισσότερο ύποδειγματική, κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά. Οι αλλάγες αυτές αποδίδονται στη νέα σχέση κατά την οποία το κατεχόμενο άτομο με το πνεύμα, μία σχέση κατά την οποία το κατεχόμενο άτομο συγχωρείται, εύλογείται, ή κάπως ύποστηρίζεται από το πνεύμα. Τό κρίσιμο στοιχείο στη νέα αυτή σχέση είναι η προσέγγιση πού έπιτυγχάνει τό κατεχόμενο άτομο με τή θετική ύπερφυσική δύναμη του κατέχοντος πνεύματος.

Οι άνθρωποι πού με τόν τρόπο αυτό θεραπεύονται μέσω της πνευματοληψίας, ταυτίζονται με ένα πνεύμα πού ενσωματώνει άκριδώς τά χαρακτηριστικά πού λείπουν από τούς ίδιους και τά όποια επιδιώκουν να αποκτήσουν. Τά κατεχόμενα άτομα είναι αδύναμα, απομονωμένα και άρρωστα· τό πνεύμα αντιπροσωπεύει τή δύναμη, τήν κοινότητα και τήν υγεία. Άποκτώντας μία θετική σχέση με τό πνεύμα, οι κατεχόμενοι μπορούν να γίνουν άλλοι άνθρωποι. Τούς προσφέρεται μία γλώσσα συμβολική, πού αντιστρέφει τήν παρούσα κατάσταση της άρρώστιας σε μία ιδανική κατάσταση υγείας. Η διαδικασία της θεραπείας αποτελείται από μία κίνηση από τήν παρούσα κατάσταση πρós τήν ιδανική κατάσταση, προσωποποιημένη από τό πνεύμα (Kleinman 1980: 368). Η κίνηση αυτή, ή όποια είναι και ή ούσία της αναδιαρθρωτικής και μετατροπικής διαδικασίας της θεραπείας, έπιτυγχάνεται με τήν οργανωτική ιδέα του κατέχοντος πνεύματος.

Η καθιέρωση θετικής, μόνιμης σχέσης με ένα πνεύμα, πού είναι ό στόχος τών συστημάτων θρησκευτικής θεραπείας τά όποια έμπεριέχουν ύπνωτική καταληψία και πνευματοληψία, όπως τά Άναστενάρια, μπορεί συχνά να έπιφέρει μεγάλες αλλάγες στην κοινωνική, ψυχολογική, ακόμα και φυσική κατάσταση τών κατεχόμενων ανθρώπων. Καθώς η σχέση του

κατεχόμενου με τό πνεύμα μετατρέπεται από άρνητική σε θετική, ή σχέση μεταξύ του κατεχόμενου και όλων εκείνων τών στοιχείων πού συμβολίζει τό πνεύμα μεταβάλλεται παρομοίως. Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται μία ταύτιση με σημαντικές πολιτισμικές αξίες και ιδεώδη, πού μπορούν να αναδομήσουν τίσ κοινωνικές σχέσεις τών κατεχόμενων και να αναδιοργανώσουν τήν προσωπικότητά τους. Έτσι, τό κατέχον πνεύμα αποτελεί άποτελεσματικό φορέα και για τόν ψυχολογικό και για τόν κοινωνικό μετασχηματισμό. Όπως έχουν δείξει οι Moerman (1979) και Kleinman (1980), τέτοιοι μετασχηματισμοί συχνά έπιτυγχάνουν και θετικές φυσιολογικές αλλάγες. Η δημιουργία θετικής σχέσης με ένα πνεύμα είναι, έπομένως, μία δυναμική μεταφορά για τή θεραπεία άσθενειών.

καί ανακούφιση από την αγωνία αυτή. Είναι σύμπτωμα άτομου που υποφέρει από τον Άγιο και ένδειξη ότι βρίσκεται σε διαδικασία ίασης. Παρομοίως, ο ίδιος ο Άγιος Κωνσταντίνος τιμωρεί και συγχωρεί· προκαλεί τή δυστυχία και τήν εύτυχία. Πάνω απ' όλα έχει τή δύναμη νά μεταβάλλει τήν αρρώστια σε υγεία. Η μεταβολή αυτή είναι και ή ουσία τής θεραπευτικής διαδικασίας τών Άναστεναριών.

V.

Ίστορία, Λαογραφία, Πολιτική και Έπιστήμη

Η Ρωσία και ή Τουρκία είχαν πόλεμο. Τότε ήταν πού όλα τά παλιά χωριά γύρω από τό Κωστί καταστράφηκαν: Τριπόρι, Σταυροχώρι, Καστανιά, Παλιοκκλησιά. Οί Τουρκοκλέφτες πολεμούσαν τούς Ταρτάρους. Έκαψαν τά χωριά και όλοι έφυγαν. Αργότερα μαζεύτηκαν οι δικοί μας σ' ένα τόπο και φτιάξανε τό Κωστί. Ο πρώτος πού εγκαταστάθηκε στο Κωστί ήταν ένα γέρος πού τόν έλεγαν Κωστή.

Στήν αρχή ζούσε μόνος του μέ τήν οικογένειά του σε μιά σπηλιά πάνω στά βουνά. Όπως ήρθαν τά πράγματα, κατέληξε νά κάνει τά παιδιά του άντρώγενα· αδέρφια παντρεύτηκαν αδελφές. Η Έκκλησία τό απαγορεύει αυτό αλλά καμιά φορά γίνεται, είναι τό τυχερό. Αυτό όμως έγινε από ανάγκη. Ύστερα από λίγο καιρό ο γερο-Κωστής κατέβηκε από τή σπηλιά του στά βουνά κι έχτισε μιά καλύβα. Τότε εκείνοι πού είχαν φύγει μέ τόν πόλεμο κι είχανε σκορπιστεί εδώ κι εκεί άκουσαν πώς ο γερο-Κωστής είχε ξεκινήσει νά φτιάξει ένα χωριό. Γύρισαν πίσω και ζήσανε εκεί. Έτσι φτιάχτηκε τό χωριό Κωστί.

Όλοι ρωτούσαν τόν Κωστή νά τούς πει πού ήταν τά παλιά χωριά τους κι εκείνος τούς έδειχνε τά έρείπια. Ακόμα και τώρα μπορούσες νά δεις τά καμμένα τοιχώματα τών παλιών εκκλησιών. Εκεί ήταν πού δρόμικε και τίς εικόνες. Ο Άγιος έκανε τούς ανθρώπους νά υποφέρουν γιά νά ψάξουν νά τίς βρουν. Οι εικόνες ήθελαν νά βγούν.

ΑΠΟ ΤΟ ΚΩΣΤΙ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ

Πρίν από τούς Βαλκανικούς Πολέμους τοῦ 1912 καί 1913 τά Ἀναστενάρια γίνονταν στή Βορειοανατολική Θράκη πού τότε ἦταν τουρκική. Στήν περιοχή ἐκεῖνη, τήν ὁποία τώρα διαπερνοῦν τά σύνορα Βουλγαρίας καί Τουρκίας, τά Ἀναστενάρια γιορτάζονταν σέ εἰκοσι περίπου χωριά ἀπό Ἑλληνες καί Βουλγάρους. Τό πιό σημαντικό ἀπ' αὐτά τά χωριά ἦταν τό Κωστί, ἕνα ἑλληνικό χωριό στά χαμηλά δασώδη βουνά κοντά στή Μαύρη Θάλασσα. Στά 1914 τό Κωστί ἀποτελεῖτο ἀπό μερικές χιλιάδες κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἦταν κυρίως ἀγρότες, ξυλουργοί καί τσοπάνοι.

Τά Ἀναστενάρια ἦταν εἰδική μορφή τῶν γενικότερων θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων πού γίνονταν στίς μεγάλες γιορτές τοῦ ἡμερολογίου τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στό Κωστί, τό πανηγύρι τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης διαρκοῦσε ὀκτώ μέρες. Κάθε βράδυ οἱ Ἀναστενάρηδες ἐπεφταν στήν «κατοχή» τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί χόρευαν στή φωτιά μέ τή συνοδεία τῆς θρακικῆς λύρας, τῆς γκάιντας καί τοῦ νταουλιού. Θυσιάζαν ἕναν ταῦρο καί μοίραζαν τό κρέας του σέ ὅλα τά σπίτια τοῦ χωριοῦ. Οἱ Ἀναστενάρηδες συμμετεῖχαν ἐπίσης σέ πολλές ἄλλες δραστηριότητες: σέ πανηγύρια γειτονικῶν χωριῶν, στούς ἀγιασμούς καινούργιων σπιτιῶν, τούς ἀπασχολοῦσαν οἱ ἀνομβρίες καί οἱ ἐπιδημίες καί, πάνω ἀπ' ὅλα, θεράπευαν ἀσθένειες.

Οἱ τρεῖς παλαιότερες εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης ὀνομάστηκαν Κωτσιανός, Τριπορινός καί Καστανιώτης, ἀνάλογα μέ τά χωριά Κωστί, Τριπόρι καί Καστανιά, ὅπου καί εἶχαν βρεθεῖ. Ὄταν, στά 1914, οἱ Κωστιλῆδες ἐφυγαν ἀπό τήν Ἀνατολική Θράκη, ὑπῆρχαν πέντε εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, καθῶς καί εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα, τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρος, οἱ ὁποῖες ἐπαιζαν σημαντικό ρόλο στά Ἀναστενάρια. Στό Κωστί οἱ εἰκόνες αὐτές φυλάγονταν κάποτε στήν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καί ἀπό ἐκεῖ μεταφέρθηκαν στό κονάκι γιά τά πανηγύρια τῶν Ἀναστεναριῶν. Οἱ ἱερεῖς συμμετεῖχαν στούς ἐορτασμούς εὐλογώντας τά ἀγιάσματα καί τούς ταῦρους πρὸς θυσία. Ἀργότερα, ὅμως, οἱ ντόπιοι ἱερεῖς ἔλαβαν ἐντολή ἀπό τούς ἀνωτέρους τους νά μήν συμμετέχουν στήν ἱεροτελεστία κι ἔτσι οἱ εἰκόνες τῶν Ἀναστενάρηδων μεταφέρθηκαν μόνιμα στό κονάκι.

Οἱ Ἑλληνες τοῦ χωριοῦ Κωστί καί τῶν γειτονικῶν χωριῶν ζοῦσαν μιά σχετικῶς ἀσφαλῆ ζωὴ στή γωνιά αὐτῆ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας μέ-

χει τίς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ὅποτε ἄρχισαν νά ἐνοχλοῦνται δάνασσα ἀπό τούς βούλγαρους κομιτατζήδες. Τότε οἱ εἰκόνες δόθηκαν σέ ἀπογόνους τῶν Ἀναστενάρηδων γιά νά διατηρηθοῦν ἀσφαλεῖς. Ἔτσι, ὅταν τελικά οἱ Κωστιλῆδες διώχτηκαν ἀπό τά σπίτια τους μπόρεσαν νά τίς φέρουν μαζί τους στήν Ἑλλάδα, γιά νά συνεχίσουν τήν παράδοση τῶν Ἀναστεναριῶν.

Μέ τό ξέσπασμα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων, στά 1912, ἡ περιοχή γύρω ἀπό τό Κωστί ἐπεσε στόν ἐλεγχό τῶν Βουλγάρων. Ὄταν τόν ἐπόμενο χρόνο τελείωσαν οἱ Βαλκανικοί Πόλεμοι καί καθορίστηκαν τά σύνορα Βουλγαρίας καί Τουρκίας, τό βορειοανατολικό τμήμα τῆς τουρκικῆς Θράκης, συμπεριλαμβανομένων τοῦ χωριοῦ Κωστί καί τῶν γειτονικῶν χωριῶν, δόθηκαν ὀριστικά στή Βουλγαρία. Οἱ βούλγαροι κομιτατζήδες πού μπήκαν στό Κωστί ἐπίασαν ὅλους τούς ἄνδρες τοῦ χωριοῦ, τούς ἔστησαν μπρός στήν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καί τούς πῆραν τά λεφτά, τά ὄπλα καί ὅλα τά πράγματα ἀξίας πού εἶχαν. Ἐκλείσαν σχολεῖα καί ἐκκλησίες, ἔδωξαν ἱερεῖς καί δασκάλους καί τούς ἀντικατέστησαν μέ Βουλγάρους, καί ἀπαγόρεψαν τήν ἑλληνική γλῶσσα. Ὄταν οἱ βούλγαροι πρόσφυγες πού εἶχαν διαχτεῖ ἀπό τήν τουρκική Θράκη ἐφθασαν στήν περιοχή ψάχνοντας νά βροῦν γῆ γιά νά ἐγκατασταθοῦν, οἱ Ἑλληνες ἦταν ἀναγκασμένοι νά φύγουν.

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1914, οἱ Κωστιλῆδες πεζοπόρησαν δέκα χιλιόμετρα μέχρι τό λιμάνι τῆς Ἀγαθούπολης, ὅπου καί πέρασαν τό ὑπόλοιπο καλοκαίρι ζώντας σέ ἀντίσκηνα. Τό φθινόπωρο τῆς ἴδιας χρονιάς τούς ἔβαλαν σέ ἕνα ἀτμόπλοιο γιά τό ταξίδι στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ, μέ τή βοήθεια τοῦ Πατριάρχη, ἕνα περσικό ἀτμόπλοιο τούς μετέφερε στή Θεσσαλονίκη. Κατά τή διάρκεια τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου οἱ περισσότεροι Κωστιλῆδες ζοῦσαν σέ καταυλισμούς προσφύγων στά περίχωρα τῆς πόλης καί ἐπιβίωσαν ζητιανεύοντας ἀπό τούς γάλλους καί βρετανούς στρατιῶτες πού βρίσκονταν ἐκεῖ. Ὄταν ἡ Ἑλλάδα, μετά τόν πόλεμο, ἐπανεῖκτησε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Θράκης, πολλοί Κωστιλῆδες ἐπέστρεψαν στήν Ἀνατολική Θράκη καί ἐγκαταστάθηκαν ὅσο πιό κοντά μποροῦσαν στήν ἀρχική πατρίδα τους, ἡ ὁποία δέν ὑπῆρχε πιά γι' αὐτούς, διότι βρισκόταν στήν ἄλλη πλευρά τῶν συνόρων, στή Βουλγαρία. Δύο χρόνια ἀργότερα, στά 1922, μέ τίς καταστροφικές ἐξελίξεις τοῦ μικρασιατικοῦ ζητήματος, ἡ Τουρκία ἐπανεῖκτησε τόν ἐλεγχό τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καί ὁ ἑλληνικός πληθυσμός ἦταν ἀναγκασμένος νά ἐγκαταλείψει τά σπίτια του γιά ἄλλη μία φορᾶ. Στά 1924 ἡ πλειονότητα τῶν Κωστιλῆδων εἶχε ἐγκατασταθεῖ στήν Ἁγία Ἐλέ-

νη, στὸν Λαγκαδά καὶ σὲ ἄλλα χωριά τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας.

Γιὰ περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια οἱ Κωσιτῆδες γιόρταζαν τὰ Ἀναστενάρια κρυφά, φοβούμενοι τὸν κατατρεγμὸ τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐχθρότητα τῶν ντόπιων χωριανῶν. Λίγο πρὶν τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν, δρ. Ἀγγελος Τανάγρας, ὁ ὁποῖος γνώριζε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν Ἀναστεναριῶν στὴ Θράκη, κατάφερε νὰ βρεῖ τοὺς Κωσιτῆδες στὶς νέες τους κοινότητες τῆς Μακεδονίας. Ὁ Τανάγρας, ἀθηναῖος γιατρός, πίστευε πῶς ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες εἰσέρχονταν σὲ μιά κατάσταση ἐκστασης, τὰ σώματά τους ἐβγαζαν κάποιο εἶδος «ραδιενέργειας» ἢ «ψυχικῆς ἀκτινοβολίας», ἢ ὅποια σχημάτιζε μιά «ἀπυροφλεγῆ ἀσπίδα» προστασίας γύρω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Ἡ μεγάλη πίστη τῶν Ἀναστενάρηδων στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο προστατεύει τὰ πόδια τους ἀπὸ τὶς κανονικὲς «φυσιολογικὲς ἀντιδράσεις» καὶ τὰ καθιστοῦσε ἄτρωτα στὴ φωτιά. Κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ Τανάγρα, τὰ Ἀναστενάρια ἔχουν σίγουρα νὰ κάνουν μὲ τὴ «σφαῖρα τοῦ ὑπερανθρώπου», πού γελοιοποιεῖ «τὶς σοφές θεωρίες καὶ τὶς φτωχὲς γνώσεις μας».

Μετὰ ἀπὸ πολλές δυσκολίες, ὁ Τανάγρας ἐπέσει τοὺς Κωσιτῆδες νὰ γιορτάζουν τὰ Ἀναστενάρια δημόσια. Ὁ κατατρεγμὸς τῶν Ἀναστεναριῶν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀποδείχθηκε δικαιολογημένος φόβος τῶν Ἀναστενάρηδων. Στὰ 1947, ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες τῆς Ἁγίας Ἐλένης χόρεψαν στὴ φωτιά δημόσια γιὰ πρώτη φορὰ, ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πληροφόρησε τὸν Μητροπολίτη Σερρών ὅτι τὰ Ἀναστενάρια ἀποτελοῦσαν «εἰδωλολατρικὸν καὶ ἀναγόμενον εἰς τὰς ὀργιαστικὰς ἐορτὰς τοῦ Διονύσου ὑπόλειμμα δέον νὰ καταργηθῆ χρησιμοποιοιμένων πάντων τῶν πνευματικῶν μέσων τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διατεθειμένων». Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐξέφρασε τὴν ἀποψη ὅτι τὰ Ἀναστενάρια ἦταν «...εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὰς τελετὰς λατρείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας». Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἐπίσης, κατηγόρησε τοὺς Ἀναστενάρηδες γιὰ χοροὺς ἱεροσυλίας μὲ ἱερὲς εἰκόνες, γιὰ πανηγύρια ὅπου «πίθους ὄλους οἰνοπνεύματος ροφήσωσιν» καὶ ὅπου ἐπιτρέπονται «τὰ ὄργια τῆς Ἀφροδίτης». Σύμφωνα μὲ τὴν Ἐκκλησία, ἐπομένως, ἢ ὡς ἐκ θαύματος ἰκανότητα τῶν Ἀναστενάρηδων νὰ πυροβολοῦν δὲν θὰ μπορούσε νὰ πηγάζει ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀλλὰ ἀπὸ τὸν σατανά. Ἡ ἐχθρική αὐτὴ στάση ἔχει προβληματίσει πολλοὺς Ἀναστενάρηδες. Οἱ ἴδιοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ συμμετοχή τους στὴν ἱεροτελεστία ὑποδεικνύει τὴν ἀφοσίωσή τους στὸν Θεὸ καὶ στοὺς Ἁγίους. «Πῶς μπορούν νὰ λένε ὅτι δὲν εἴμαστε Χριστιανοί;», ἀπαντοῦν. «Χρησιμο-

ποιοῦμε κεριά, λιβάνι καὶ λάδι».

Ὁ Μητροπολίτης Σερρών τελικὰ δέχτηκε καὶ ἐπέτρεψε τὶς δημόσιες τελετὲς τῶν Ἀναστεναριῶν στὴν Ἁγία Ἐλένη, ἀλλὰ ἐπέβαλε δύο ὅρους: πρῶτον, ὅλα τὰ χρήματα πού μάζευαν οἱ Ἀναστενάρηδες ἔπρεπε νὰ δίδονται στὴν Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ δεύτερον οἱ δύο εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντῖνου καὶ Ἐλένης ἔπρεπε νὰ παραμένουν στὴν Ἐκκλησία ὅλο τὸ χρόνο. Στὸ κινᾶκι μπορούσαν νὰ μεταφέρονται μόνο γιὰ τὴ γιορτὴ τῶν Ἀναστεναριῶν.

Τὸ 1970 ἡ δύσκολη αὐτὴ διένεξη μεταξὺ τῶν Ἀναστενάρηδων τῆς Ἁγίας Ἐλένης καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πῆρε τέλος. Μία ἐβδομάδα πρὶν τὸ πανηγύρι τῶν Ἁγίων Κωνσταντῖνου καὶ Ἐλένης ὁ Μητροπολίτης Σερρών κάλεσε τὸν Γιαβάση καὶ τὸν πρόεδρο τοῦ χωριοῦ στὸ γραφεῖο του, γιὰ νὰ τοὺς πληροφορήσει ὅτι ἐκεῖνη τὴ χρονιά δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ βγάλουν τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Μποροῦσαν μὲν νὰ γιορτάσουν τὰ Ἀναστενάρια ἀλλὰ δίχως τὶς εἰκόνες. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἀπάντησε ὁ Γιαβάσης, ἡ ἱεροτελεστία δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γίνει.

Λίγες μέρες μετὰ, οἱ Ἀναστενάρηδες καὶ ἀρκετοὶ σεβαστοὶ ἄνδρες τοῦ χωριοῦ μαζεύτηκαν στὸ σπίτι τοῦ Γιαβάση. Ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γιαβάση πίστευαν ὅτι τὸ πανηγύρι ἔπρεπε νὰ γίνει ἀκόμα καὶ δίχως τὰ εἰκονίσματα. Τελικὰ συμφώνησε καὶ ὁ Γιαβάσης νὰ γίνει τὸ πανηγύρι μόνο μὲ τὰ σημάδια. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἁγίας Ἐλένης πληροφόρησε τὸν Μητροπολίτη ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσαν τὶς εἰκόνες ἀλλὰ τὸν προειδοποίησε νὰ μὴν τὶς μεταφέρει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ.

Ὅταν οἱ Ἀναστενάρηδες ἔφτασαν στὴν Ἐκκλησία τὸ πρωὶ τῆς 21ης Μαΐου, οἱ εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντῖνου καὶ Ἐλένης δὲν βρισκόνταν ἐκεῖ. Τὸ προηγούμενο βράδυ δύο ἱερωμένοι, συνοδευόμενοι ἀπὸ ἕνα χωροφύλακα, τὶς ἔβαλαν κάτω ἀπὸ τὰ ράσα τους καὶ τὶς πῆραν. Ὅταν ὁ Γιαβάσης ἀνακάλυψε ὅτι ἔλειπαν οἱ εἰκόνες ἀμέσως ἀνακοίνωσε ὅτι δὲν θὰ γινόταν πανηγύρι ἐκεῖνη τὴ χρονιά.

Μερικοὶ εἶπαν ὅτι ὁ Μητροπολίτης ἤλιπε ὅτι θὰ ἔμπαιναν στὴ φωτιά δίχως τὶς εἰκόνες. Ἔτσι θὰ μπορούσε νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ ἱεροτελεστία δὲν ἦταν θρησκευτικὴ καὶ δὲν θὰ ἐπέστρεφε τὶς εἰκόνες. Ἄλλοι εἶπαν ὅτι οἱ Ἀναστενάρηδες δὲν φοβόνταν νὰ μποῦν στὴ φωτιά χωρὶς τὶς εἰκόνες, ἀρκεῖ νὰ ἦταν σίγουροι ὅτι οἱ εἰκόνες ἦταν ἀσφαλεῖς στὴν Ἐκκλησία. Ὅταν ὅμως ἔμαθαν ὅτι εἶχαν ἐξαφανιστεῖ φοβήθηκαν, διότι ἀπὸ τὶς εἰκόνες αὐτὲς ἔπαιρναν τὸ θάρρος νὰ μποῦν στὴ φωτιά.

Ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ ἔτρεξε στὸν Μητροπολίτη, ἀλλὰ ἐκεῖνος τοῦ

ἀπάντησε ὅτι δὲν γνώριζε τίποτε. Λίγες ἐβδομάδες ἀργότερα κάποιοι ἱερωμένοι ἐπέστρεψαν τὶς εἰκόνες στὴν ἐκκλησία. Ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ ἔμαθε ἀπὸ τὴν ἀστυνομία ὅτι οἱ εἰκόνες εἶχαν πιθανόν μεταφερθεῖ σὲ ἓνα μοναστήρι στὸ βουνό πάνω ἀπὸ τὶς Σέρρες. Ἀρκετοὺς μῆνες ἀργότερα ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ ἔδειξε στὸν πρόεδρο ἓνα βιβλίο πού εἶχε βρεῖ. Ἦταν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς περιουσίας τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ 1950, καὶ περιεῖχε μίαν ἀναφορά σὲ δύο εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ποὺ ἀνήκαν στὶς οἰκογένειες Γιαδάση καὶ Πετράκη. Τὸ βιβλίο εἶχε τὴ σφραγίδα καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ γραμματέα τοῦ Μητροπολίτη Σερρών.

Ἡ ὑπόθεση πῆγε στὰ δικαστήρια τῶν Σερρών, τὴν Ἐνοιξὴ τοῦ 1971. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ὅτι οἱ εἰκόνες αὐτές ἀπολάμβαναν τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ κοινοῦ καὶ συνεπῶς ἀνήκαν στὴν Ἐκκλησία. Πολλοὶ ὅμως Κωστίληδες πού εἶχαν γεννηθεῖ στὸ Κωστί ὑποστήριξαν ὅτι οἱ εἰκόνες εἶχαν μεταφερθεῖ ἀπὸ τὴ Θράκη ἀπὸ συγκεκριμένα ἄτομα καὶ ἀνήκαν στοὺς ἀπογόνους τους· ἐπομένως οἱ εἰκόνες ἦταν ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία. Ἡ κατάθεση αὐτὴ, μαζί μὲ τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐκκλησίας, ἦταν ἀποφασιστικὴ. Τὸ δικαστήριό ἀποφάσισε ὅτι οἱ εἰκόνες ἦταν πραγματικὰ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία καὶ ἐπεστράφησαν στὸ χωριὸ γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν πλεόν στὸ κονάκι, στὸ σπίτι τοῦ Γιαδάση.

Θυμᾶσαι τὸν Παπασπύρο, τὸν παπὰ στὸ Κωστί; Ἦθελε νὰ σταματήσει τὰ Ἀναστενάρια γιατί δὲν πίστευε. Μιά χρονιά λοιπὸν ἔκρυψε τὶς εἰκόνες σ' ἓνα ντουλάπι κάτω ἀπ' τὸ εἰκονοστάσι στὴν ἐκκλησία. Σὰν πῆγαν οἱ Ἀναστενάρηδες στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ πάρουν τὶς εἰκόνες δὲν τὶς βρήκανε στὴ θέση τους. Ρωτήσανε τὸν παπὰ ἀλλὰ ἐκεῖνος τοὺς εἶπε ὅτι δὲν ἤξερε τίποτα.

Ῥότερα ἀπὸ λίγο ὁ παπὰς καὶ ἡ γυναῖκα του τρελάθηκαν. Ὁ Ἅγιος τοὺς τιμώρησε γιατί δὲν πιστεύανε. Ὁ παπὰς ἄρχισε νὰ τρέχει μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ φώναζε –κλού, κλού, κλού, κλού– σὰν τὴν κότα. Ἡ γυναῖκα του ἀντὶ νὰ βάζει τὸ μαρὸ στὸ θυζὶ της γιὰ νὰ τὸ θυζάξει, τὸ βάζε στὸν πινὸ τῆς. Αὐτὸ γινότανε γιὰ μερικοὺς μῆνες καὶ μετὰ φωνάξανε τοὺς Ἀναστενάρηδες. Ἐκεῖνοι ξέρανε ποῦ τὶς εἶχε κρύψει τὶς εἰκόνες. Τὸν ρωτήσανε ἂν θὰ τὶς ξαναπάρει καὶ εἶπε ὄχι. «Ὁ Ἅγιος σὲ συγχωρεῖ», τοῦ εἶπαν. «Θὰ γίνεις καλά».

Κι ἔτσι ὁ παπὰς καὶ ἡ γυναῖκα του ἠρεμήσανε.

Ἡ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ

Ἡ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἁγίας Ἑλένης ἰδρύθηκε τὸ 1972, γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς Ἀναστενάρηδες νὰ ἐπανακτήσουν τὶς εἰκόνες τους. Εἶχε ἐπίσημο καταστατικὸ, συνδρομὲς μελῶν, ἐτήσιες συνελεύσεις καὶ ἐκλογές κάθε δευτέρη χρονιά γιὰ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖτο ἀπὸ πρόεδρο, ἀντιπρόεδρο, γραμματέα καὶ ταμία.

Ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας ἦταν ὁ Τάσος Ρέκλος, ἓνας νεαρὸς φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ παππούς τοῦ ὁποῖου ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὰ οἰκονομικὰ θέματα τῶν Ἀναστενάρηδων στὸ Κωστί. Κατὰ τὸν Τάσο ἡ δουλειὰ τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας ἦταν νὰ βοηθήσει τοὺς Ἀναστενάρηδες στὶς συναλλαγές τους μὲ τὶς κυβερνητικὲς ἀρχές καὶ νὰ συμβάλει στὴ διατήρηση τοῦ πλοῦτου τῆς παραδοσιακῆς θρακικῆς λαογραφίας, πού ἔβανε τοὺς χωριανούς τῆς Ἁγίας Ἑλένης μὲ τὸ παρελθόν τους. Ἡ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία θὰ προστάτενε ἐπίσης τὰ Ἀναστενάρια καὶ θὰ βοηθοῦσε στὴν ἐξέλιξή τους πρὸς κἀτι πού θὰ ἔκανε τοὺς κατοίκους τῆς Ἁγίας Ἑλένης ὑπερήφανους.

Τὸ πανηγύρι τῆς γιορτῆς τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης στὴν Ἁγία Ἑλένη εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐξελίσσεται σὲ μίαν ἀλαμπρή καὶ περίπλοκη ὑπόθεση. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κάλυψη τῶν ἐθνικῶν μέσων ἐνημέρωσης, πού συγκέντρωναν τὴν προσοχή τους στὰ Ἀναστενάρια, πολλοὶ ἄρχισαν νὰ ἐπισκέπτονται κάθε Μάιο τὴν Ἁγία Ἑλένη γιὰ τὸ πανηγύρι. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια νὰ δημιουργηθοῦν πολλὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα χειριζόταν ἡ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία. Τώρα πού οἱ σχέσεις τῶν Ἀναστενάρηδων μὲ τὴν Ἐκκλησία εἶχαν χαλάσει, λόγω τῆς κατάσχεσης τῶν εἰκόνων, ἡ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία ἀνέλαβε τὸ χεiriσμό τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεών τους, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν εἰθὺνὴ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἐκτέλεση τῆς ἱεροτελεστίας, μετὰ τὴ λήξη τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ὑπαρξῆς της, ἡ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία κατάφερε νὰ τῆς χορηγηθοῦν μικρὲς ἐτήσιες ἐπιδοτήσεις ἀπὸ τὴ νομαρχία τῶν Σερρών, τὸ Ὑπουργεῖο Βορείου Ἑλλάδος, τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπισημῶν, τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, τὸ Ἐθνικὸ Λαχεῖο καὶ τὸν Ἑλληνικὸ Ὄργανισμὸ Τουρισμοῦ. Τὰ χρήματα αὐτὰ χορηγοῦ-

μποιήθηκαν για μία μεγάλη ταμπέλα στην είσοδο του χωριού με τό «ΚΑΛΩΣ ΗΛΘΑΤΕ», για την κατασκευή δρόμου προς τό σημείο πού γινόταν ή πυροβολασία και για τό βάψιμο του αγιάσματος και της κοντινής έκκλησίας.

Μέχρι τό 1976, ή Λαογραφική Έταιρεία είχε τήν ευθύνη πολλών ενεργειών πού ήταν αναγκαίες για τήν επιτυχή διεξαγωγή της γιορτής των Άγιων Κωνσταντίνου και Έλένης. Τά μέλη της άγόραζαν τά ξύλα για τή φωτιά, περιέφραζαν τήν περιοχή της πυροβολασίας, νοίκιαζαν καρέκλες, έστελναν προσκλήσεις στους ντόπιους έπισήμους, μοίραζαν ανακοινώσεις και φρόντιζαν για τή διαφήμιση της πυροβολασίας από τό ραδιόφωνο. Φαίνεται επίσης ότι αναζητήθηκαν έπιδοτήσεις για τήν άνέγερση δημόσιου κτιρίου κοντά στην περιοχή της πυροβολασίας, πού θά στέγαζε τό κονάκι, ένα μουσειό και τό γραφείο της Λαογραφικής Έταιρείας.

Έκτός από τά σχέδια για τή μελλοντική χρήση των χρημάτων, οι έπιδοτήσεις αυτές προκάλεσαν πολλές διαμάχες μέσα στό χωριό. Στίς συνεδριάσεις της Λαογραφικής Έταιρείας τά μέλη λογομαχοΰσαν διαρκώς. Θά έπρεπε νά υπάρχει έσοδος με εισιτήρια για τήν πυροβολασία; Θά έπρεπε νά αποζημιώνονται οι Άναστενάρηδες των γειτονικών χωριών για τά μεταφορικά τους έξοδα κάθε Μάιο πού έρχονταν στην Άγία Έλένη; Οι μουσικοί θά έπρεπε νά πληρώνονται; Οι κατηγορίες και τά παράπονα ήταν έντονα: οι υπεύθυνοι ξόδευαν τά χρήματα με τρόπο άκατάλληλο, τους ενδιέφεραν μόνο ή δόξα και τά χρήματα, παραιτούνταν όταν αισθάνονταν ότι οι ευθύνες τους πολλαπλασιάζονταν.

Οι Κωστιλήδες της Άγίας Έλένης παραπονιόνταν ότι οι άλλοι χωριανοί, οι ντόπιοι Μακεδόνες και οι άλλοι Θρακιώτες, δέν υποστήριζαν τή Λαογραφική Έταιρεία: οι άλλοι χωριανοί αισθάνονταν προσβεδλημένοι διότι δέν είχαν ποτέ κληθεί νά έγγραφούν. Ο πρόεδρος της Λαογραφικής Έταιρείας δέν τά πήγαινε καλά με τόν πρόεδρο του χωριού. Υπεύθυνοι παραιτήθηκαν, τά μέλη λιγόστεψαν και άκούστηκαν φήμες για διάλυση.

Τά Άναστενάρια δέν μπορούσαν νά μήν έπηρεαστούν άπ' όλες αυτές τίς διαμάχες πού προκαλούσε ή Λαογραφική Έταιρεία. Πολλοί έλεγαν ότι ή τελετή είχε έμπορευματοποιηθεί. Είχε χάσει τή θρησκευτικότητά της, ήταν άπλώς φολλόλορ.

Οι σχέσεις μεταξύ των Άναστενάρηδων και του συμβουλίου της Λαογραφικής Έταιρείας συνεχώς χειρότερευαν. Η άρχική ιδέα ήταν ότι θά υπήρχε πλήρης διαχωρισμός μεταξύ Έταιρείας και Άναστεναριών. Οι υπεύθυνοι της Έταιρείας θά έπαιρναν οδηγίες από τους Άναστενάρηδες και θά έπρατταν άνάλογα με τίς οδηγίες του Γιαδάση. Όμως οι υπεύθυνοι

της Λαογραφικής Έταιρείας ήταν άνθρωποι με πολιτικές διασυνδέσεις, από πλούσιες οικογένειες, ενώ οι περισσότεροι Άναστενάρηδες ήταν γυναίκες. Οι λίγοι άνδρες Άναστενάρηδες ήταν άνθρωποι φτωχοί, πού δέν έπαιζαν κανένα ρόλο στα πολιτικά πράγματα του χωριού. Έτσι, οι κατηγορίες ότι ή Λαογραφική Έταιρεία δέν ανταποκρινόταν στίς άνάγκες των Άναστενάρηδων ήταν αναλόφευκτες. Πολλοί πίστευαν ότι οι υπεύθυνοι άγνοούσαν τους Άναστενάρηδες και άπλώς έκαναν ό,τι ήθελαν.

Στό θέμα αυτό συχνά άναφερόταν ή άπόφαση νά μεταφερθεί τό σημείο πού γινόταν ή τελετή της πυροβολασίας από τήν πλατεία του χωριού σε μία άνοικτή περιοχή κοντά στό αγίασμα. Οι υπεύθυνοι της Λαογραφικής Έταιρείας είχαν πάρει αυτήν τήν άπόφαση δίχως νάν νά συμβουλευτούν τους Άναστενάρηδες και ενώ γνώριζαν ότι δέν έπρόκειτο νά δεχτούν κάτι τέτοιο. Όταν Ο Γιαδάσης ανακοίνωσε ότι ή πυροβολασία δέν έπρόκειτο νά γίνει σε άλλη περιοχή, ο Τάσος Ρέκλος έίπε ότι θά έπαιρνε ένα σημάδι και θά όδηγοΰσε ο ίδιος τους Άναστενάρηδες στη φωτιά. Όταν ένας από τους υπεύθυνους ρωτήθηκε αν είχε συμβουλευτεί τους Άναστενάρηδες για τό σχέδιο νά χτιστεί ταμεντένιος τοίχος γύρω από τό χώρο της πυροβολασίας, κάποιος άλλος στη Λαογραφική Έταιρεία άπάντησε: «Γιατί; Δέν θά είχαν αντίρρηση σε κάτι καλό για τό έθιμο».

Σέ μερικές περιστάσεις ή ένταση μεταξύ Άναστενάρηδων και Λαογραφικής Έταιρείας εκδηλωνόταν ιδιαίτερα έντονα, όπως λ.χ. στό θέμα της ώρας πού θά έμπαιναν στη φωτιά, τό βράδυ της 21ης Μαΐου. Τό προεδρείο της Έταιρείας και άλλοι έπίσημοι του χωριού ήθελαν νά πληροφορείται ή άστυνομία και οι έπίσημοι προσκεκλημένοι για τήν άκριβή ώρα έναρξης της πυροβολασίας. Αν ο νομάρχης Σερωών είχε προγραμματίσει τήν άφιξή του στίς έννέα, τότε ή πυροβολασία δέν μπορούσε νά άρχισι στίς οκτώμισι. Άλλά, όποτε τό έρώτημα άπευθυνόταν στον Γιαδάση, εκείνος σήκωνε τους ώμους και έλεγε: «Δέν είναι στό χέρι μου. Τό κάλεσμα στη φωτιά έρχεται από τόν Άγιο».

Τό 1976, πολλοί πού ή γυναίκα τους ήταν Άναστενάρισσα ένοχλήθηκαν τόσο πολύ από τίς παρεμβάσεις της Λαογραφικής Έταιρείας, ώστε δέν επέτρεψαν στίς γυναίκες τους νά χορέψουν. Ένας άπ' αυτούς έίπε ότι όσοι είχαν γυναίκα Άναστενάρισσα θά έπρεπε νά είναι στό Διοικητικό Συμβούλιο της Λαογραφικής Έταιρείας. Όπως είχαν τά πράγματα, οι πλούσιοι της έπιτροπής είχαν όλη τή δόξα ενώ οι Άναστενάρισσες πού έκαναν όλη τή δουλειά ήταν παραπεταμένες. Έφ' όσον οι άνδρες ήταν υπεύθυνοι για τίς γυναίκες τους και άφού οι γυναίκες τους ήταν εκείνες πού έμπαιναν

στή φωτιά, τό Συμβούλιο θά έπρεπε τουλάχιστον νά συμβουλευέται τούς συζύγους. Ένας Άναστενάρης είχε μιά πολύ άπλή λύση για τό πρόβλημα: τό Διοικητικό Συμβούλιο τής Λαογραφικής Έταιρείας θά πρέπει νά αποτελεΐται από Άναστενάρηδες. Αυτοί θά δέχονται οδηγίες από τόν Άγιο Κωνσταντίνο και θά τίς ύλοποιούν.

Στίς άρχές Μαΐου του 1976, τό Διοικητικό Συμβούλιο τής Λαογραφικής Έταιρείας συναντήθηκε μέ τό νομάρχη Σερρών. Ο νομάρχης τούς είπε ότι έπαθμοϋσε ή τελετή νά αποτελεΐ έντυπωσιακό γεγονός, ώστε νά φέρνει όλο και περισσότερους έπισκέπτες στην περιοχή. Ήταν μάλιστα διατεθειμένος νά προσφέρει χρήματα για τήν άξιοποίηση τής τελετής, ειδικά για νά χτιστεί ένα κονάκι πού θά ήταν μεγαλύτερο και περισσότερο ασφαλές από τό ύπάρχον, στό παλιό σπίτι του Γιαβάση. Στην έπιστροφή προς τήν Άγία Ελένη, μετά τή συνάντηση, τά μέλη του Συμβουλίου συζητούσαν για τό ένδεχόμενο νά μήν δεχτούν οι Άναστενάρηδες νά γιορτάσουν σέ άλλο κονάκι. Άστειεύονταν για τό γεγονός ότι οι εικόνες ήταν έτοιμες για μεταφορά.

Λίγες μέρες άργότερα τό προεδρείο τής Λαογραφικής Έταιρείας κάλεσε τούς Άναστενάρηδες σέ συνάντηση στό κονάκι. Παρόντες ήταν ο Γιαβάσης, ο Μιχάλης Κίτσος, μερικές γριές Άναστενάρισσες, κάποιοι από τούς συζύγους εκείνων πού δέν ήταν παρούσες και οι υπεύθυνοι τής Λαογραφικής Έταιρείας. Κάτω από τό στασίδι μέ τά εικονίσματα στή γωνία του δωματίου κάθησε ο πρόεδρος τής Λαογραφικής Έταιρείας, ο θεΐος του Τάσου Ρέκλου (ο Τάσος είχε παραιτηθεί από τή Λαογραφική Έταιρεία τό 1974). Ο Γιαβάσης κάθησε δίπλα του. Όταν ήσυχασαν όλοι οι παρευρισκόμενοι, ο Γιαβάσης έκανε τό σταυρό του τρεις φορές και θυμιάτισε τό στασίδι καθώς και τό υπόλοιπο δωμάτιο. Ορθιος μπροστά στίς εικόνες καλωσόρισε τούς παρευρισκόμενους και τούς ένθάρρυνε νά εκφράσουν τίς απόψεις τους ελεύθερα. Καθώς μιλούσε, μία γριά Άναστενάρισσα χόρευε καθισμένη.

Ο πρόεδρος τής Λαογραφικής Έταιρείας είπε ότι ο νομάρχης ζητούσε νά χτιστεί καινούργιο κονάκι, κοντά στό άγίασμα όπου διεξάγεται ή πυροβασία. Ήθελε νά μάθει άν θά μπορούσαν νά μεταφέρουν εκεί τίς εικόνες και άν μπορούσαν νά κάνουν εκεί τό πανηγύρι. Άρκετοί δέχτηκαν τήν πρόταση.

«Όμως ποιός θά φροντίζει τίς εικόνες εκεί πέρα;», ρώτησε μία γριά Άναστενάρισσα. «Ποιός θά καθαρίζει τό κτίριο; Ποιός θά ταΐζει όλους αυτούς πού θά μαζεύονται εκεί; Κανείς!».

Τότε ο Γιαβάσης τούς είπε μιά ιστορία για κάποιον στό Κωστί πού έ-

φτιαξε μόνος του μία εικόνα και πώς ύπέφερε. «Άν αποφασίζεις νά κάνεις κάτι μέ τό δικό σου νοϋ, χωρίς νά έχεις έντολή από τό αφεντικό, θά τά κάνεις θάλασσα». Είπε ότι τό κονάκι δέν μπορούσε νά είναι άλλο από τό σπίτι του. Άν γινόταν κάτι τέτοιο, αυτό θά ήταν δική τους απόφαση, όχι του Άγίου, και έπομένως θά ήταν απόφαση κακή.

Ύστερα από μακρά σιωπή ένας από τούς άνθρώπους τής Λαογραφικής Έταιρείας ρώτησε άν θά γινόταν πανηγύρι εκείνη τή χρονιά. Ο Γιαβάσης δέν ήταν σίγουρος. «Πάντα γίνεται», είπε μία Άναστενάρισσα. «Πρέπει νά γίνει». Μιά άλλη Άναστενάρισσα συμφώνησε. Ύστερα ο Γιαβάσης πρόσφερε ούζο και γλυκό και ή συνεδρίαση τελείωσε μέ ευχές για συνεργασία και «έναν καλό δρόμο».

Στό Κωστί ο Άρχιαναστενάρης ήταν ένας φτωχός άνθρωπος και οι πλουσιοι του χωριού δέν του έδιναν καμμία σημασία. Τήν παραμονή του πανηγυριού ήταν μέ τή γυναίκα του στά χωράφια και δούλευε. Εκεί τής είπε: «Όλα θά πάνε καλά φέτος, αλλά κάποιος θά καεί. Ο Νικήτας θά καεί».

Τήν έπομένη τό βράδυ ο Νικήτας, ένας από τούς πλουσιότερους άνθρώπους του χωριού, μπήκε στή φωτιά μέ τό έτοι θέλω. Κάηκε πολύ άσχημα. Τά πόδια του πρήστηκαν σαν τύμπανα και γέμισαν αίματα. Τό ίδιο βράδυ πέθανε.

ΟΤΑΝ ΜΙΛΑΝΕ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΟΧΙ ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Άργά ένα βράδυ, τό καλοκαίρι του 1975, ή Κατίνα Πασχάλη, αδελφή του Θανάση και του Ευριπίδη Πετράκη, ήθε μόνη της μέ ταξί στην Άγία Ελένη από τή Θεσσαλονίκη. Όταν έφθασε στην πλατεία του χωριού ήταν ξυπόλητη, τά μαλλιά και τά ρούχα της ήταν ανακατεμένα. Ξύπνησε τούς πάντες μέ τίς φωνές της. Ο άνηπιός της προσπάθησε νά τήν ήσυχάσει αλλά τόν έσπρωξε μακριά και επέμενε νά πάει στό σπίτι του Γιαβάση. Είχε μιά άγρια έκφραση στό πρόσωπό της και έκλαιγε: «Ή εικόνα είναι δική μου! Ή εικόνα δέν είναι στό σπίτι της!».

Έσπασε τήν πόρτα του κονακιού, ξύπνησε τόν Γιαβάση και άλαίτησε

νά πάρει τήν εικόνα πού ἀνήκε στήν οικογένειά της – τήν εικόνα πού πρίν τόσα χρόνια ή γιαγιά της εἶχε φέρει ἀπό τό Κωστί στήν Ἁγία Ἐλένη. Ἦθελε ἐκείνη τή στιγμή νά πάρει τήν εικόνα ἀλλά ὁ Γιαβάσης εἶπε ὄχι, δέν γίνονται ἔτσι τά πράγματα. Φοβήθηκε ὅτι θά τήν πάρει στή Θεσσαλονίκη. Σ' αὐτό τό σημεῖο κάποιος κάλεσε τή χωροφυλακή, ἐνῶ ὁ κόσμος εἶχε βγεῖ ἔξω ἀπό τά σπίτια του. Ὅταν οἱ συγγενεῖς τῆς Κατίνας κατάφεραν νά τήν ἠρεμήσουν τήν ἔβαλαν σ' ἕνα ταξί καί τήν ἔστειλαν πίσω στή Θεσσαλονίκη.

Λίγες ἐβδομάδες ἀργότερα, ἡ Κατίνα καί τά ἀδέλφια της Θανάσης καί Εὐριπίδης εἶχαν μιά συνάντηση μέ τούς Ἀναστενάρηδες στό κονάκι. Ὁ Θανάσης ἦταν σεδαστός στό χωριό, ἕνας ἄξιος πατέρας ἔξι παιδιῶν. Ὅσο γιά τόν Εὐριπίδη, πρίν εἴκοσι χρόνια, κάτω ἀπό δύσκολες συνθήκες, εἶχε ἀφήσει τό χωριό καί πῆγε στή Θεσσαλονίκη. Συμμετείχε ἐνεργά στά Ἀναστενάρια ἀλλά πάντα ἐνοχλοῦσε ἄλλους Ἀναστενάρηδες καί προκαλοῦσε προβλήματα. Ὅρισμένοι πίστευαν ὅτι δέν ἦταν κἂν Ἀναστενάρης, ἀλλά ἕνας τρελός πού ἔπινε πολύ.

Ἡ Κατίνα κάθισε κάτω ἀπό τό στασίδι καί περιέγραψε λεπτομερῶς ὅλα τά τάματα καί τά σημάδια πού ἀνῆκαν στήν εικόνα τῆς οικογένειας – μιά εικόνα, εἶπε, πού δέν εἶχε δεῖ ἀπό τήν παιδική της ἡλικία. Ἡ Κατίνα ὑπέφερε πολύ τόν τελευταῖο καιρό καί ἦταν πεπεισμένη ὅτι τά προβλήματα τῆς πῆγαν ἀπό τόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Συνελπῶς ἡ εικόνα θά ἔπρεπε νά μεταφερθεῖ. Μόνο κάτι τέτοιο θά τήν ἔσωζε. Ὁ Γιαβάσης ρώτησε τόν Θανάση ἂν θά δεχόταν τήν εικόνα στό σπίτι του καί ὁ Θανάσης δέχτηκε. Μετά ἀπό ἕνα σύντομο χορό τῶν Ἀναστενάρηδων, τύλιξαν τήν εικόνα σέ ἕνα λευκό πανί καί τήν ἐπέστρεψαν στόν τόπο πού ἀνήκε, συνοδευόμενοι ἀπό τή μουσική τῆς λύρας καί τοῦ νταουλίου.

Μερικοί πίστευαν ὅτι ὁ Ἅγιος τιμωροῦσε τήν Κατίνα, πιέζοντάς την νά ἐνεργήσει γιά τή μεταφορά του. Ἄλλοι πίστευαν ὅτι εἶχε ὑποστεί νευρικό κλονισμό ἢ ὅτι ἦταν «νευρασθενική». Ἄλλοι πάλι πίστευαν ὅτι ὅλα τά εἶχε προκαλέσει ὁ Εὐριπίδης. Τήν εἶχε ἐπισκεφθεῖ στό νοσοκομεῖο ὅταν νοσηλευόταν καί τῆς εἶχε πει ὅτι ἡ ἀρρώστια της «δέν ἦταν γιά τούς γιατρούς». Ἐκμεταλλεύτηκε μιά εὐκαιρία γιά νά ἀποκτήσει δύναμη καί ἐπιρροή στούς Ἀναστενάρηδες, μέ τόν ἔλεγχο τῆς εικόνας. Μάλιστα μερικοί πίστευαν ὅτι εἶχε σκοπό νά πάρει τήν εικόνα στή Θεσσαλονίκη καί νά ὀργανώσει δικό του κονάκι ἐκεῖ.

Τό φθινόπωρο τοῦ 1979, ὁ Γιαβάσης κάλεσε τούς Ἀναστενάρηδες στό κονάκι γιά νά τούς πει ὅτι ἦταν καιρός γιά κάποιον ἄλλον νά ἀναλάβει τίς εὐθύνες του. Ἡ γυναίκα του εἶχε πεθάνει ἐκείνη τή χρονιά κι ὁ ἴδιος εἶχε

γεράσει. Ὁ Μιχάλης Κίτσος ἐκλέχτηκε νέος Ἀρχιαναστενάρης στή συνεδρίαση τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Τήν ἴδια περίοδο ἡ Λαογραφική Ἐταιρεία ἔχτισε νέο κονάκι κοντά στό σημεῖο τῶν ἱεροτελεστιῶν πυροβασίας, δίπλα στό ἁγίασμα. Πάνω ἀπό τήν εἴσοδο τοποθετήθηκε μιά γαλάζια καί λευκή ταμπέλα μέ τήν ἐπιγραφή:

KONAKI ANASTENARHΔΩΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ

Τό κύριο δωμάτιο στό νέο κονάκι ἦταν πολύ μεγαλύτερο ἀπό τό παλιό κονάκι στό σπίτι τοῦ Γιαβάση. Στή γωνία, ἀπέναντι ἀπό τήν πόρτα, ἦταν τό στασίδι – γυμνό καί ἀχρωμο ἐκτός ἀπό τίς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν πού εἶχε ἐπάνω του τίς εἰκόνες, τίς ποδιές καί τά μεγάλα κόκκινα σημάδια. Δίπλα του βρισκόταν τό μικρό τζάκι γιά τή φωτιά πού ἀνάβαν στό πανηγύρι τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, τόν Ἰανουάριο. Γύρω ἦταν τοποθετημένοι χαμηλοί πάγκοι καί σκαμνιά. Στή μιά ἄκρη τοῦ δωματίου ὑπῆρχε μιά πόρτα, πού ὀδηγοῦσε σέ ἕνα μικρό γραφεῖο συνεδριάσεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας καί ὅπου συχνά στά πανηγύρια μαζεύονταν ἡ πολιτική ἡγεσία τοῦ χωριοῦ. Στούς τοίχους τοῦ γραφείου κρέμονταν φωτογραφίες ἀπό τά Ἀναστενάρια, ἀπό τά καρναβάλια καί φωτογραφίες γυναικῶν τῆς Ἁγίας Ἐλένης ντυμένες μέ τίς παραδοσιακές ἐνδυμασίες τῆς Θράκης. Μία ἄλλη πόρτα ἔδραζε στή σκεπαστή βεράντα καί στή μικρή κουζίνα, ὅπου οἱ γυναῖκες ἐτοίμαζαν τά γεύματα γιά τούς ἐπισκέπτες.

Στά χρόνια πού ἀκολούθησαν τά πανηγύρια τῶν Ἀναστεναριῶν σηματοδεύτηκαν ἀπό πολλές συγκρούσεις πού ἀποδίδονται σέ ποικίλους παράγοντες. Κατά τήν ἀποψη πολλῶν χωριανῶν τό πραγματικό κονάκι ἦταν ἀκόμα στό σπίτι τοῦ Γιαβάση. Ἐπίσης, ἀρκετοί ἀπό τούς χωριανούς, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ Γιαβάση, πίστευαν ὅτι ὁ Μιχάλης δέν ἦταν παρά προσωρινός ἀρχηγός. Πραγματικός διάδοχος τοῦ Γιαβάση δέν ὑπῆρχε μιάς καί ἦταν ἄνθρωποι αὐτοί πού ἐπέλεξαν τόν Μιχάλη καί ὄχι ὁ Ἅγιος. Ἦταν ἀνθρώπινο τό θέλημα πού εἶχε γίνει, ὄχι τοῦ Θεοῦ. Ὅπως εἶπε ὁ Ἰδιος ὁ Γιαβάσης: «Τό κοπάδι εἶναι χωρίς τσομπάνο. Καί χωρίς τόν καλό τόν τσομπάνο οἱ λύκοι θά φάνε τά πρόβατα καί τά τσομπανόσκυλα θά μαλώνουν μεταξύ τους».

Κατά τήν ἀποψη ἄλλων χωριανῶν, ὁ Μιχάλης ἦταν πολύ νέος. Πῶς μποροῦσε μιά ἡλικιωμένη Ἀναστενάρισσα νά σέβεται ἕναν ἄνδρα τόσο νέο, πού θά μποροῦσε νά εἶναι γιός της; Ὁ Μιχάλης ἐγινε Ἀρχιαναστενάρης ἐπειδή μιά ἀπό τίς εἰκόνες βρισκόταν στό σπίτι τοῦ πεθεροῦ του. Ἡ

πραγματική δύναμη πίσω από τόν Μιχάλη ήταν ο Ευριπίδης. Χωριανοί που υποστήριζαν τόν Μιχάλη, όμως, έλεγαν ότι ο Γιαβάσης «δέν είχε παραιτηθεί μέ σωστό τρόπο». Δέν είχε δώσει στον Μιχάλη τά δύο σημάδια που πάντοτε φορούσε ο Άρχιναστενάρης, ούτε του είχε δώσει συμβουλές και καθοδήγηση στά πρώτα χρόνια. Έξάλλου, όλοι χρειάζονται κάποια βοήθεια στην αρχή.

Η σύγκρουση έγινε έμφανής στό πανηγύρι των Άγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, τό 1981. Νωρίς τό βράδυ τής 20ης Μαΐου οι μόνοι παρευρισκόμενοι στό καινούργιο κονάκι ήταν ο Μιχάλης, λίγα μέλη τής Λαογραφικής Έταιρείας και μερικές γερόντισσες. Στο παλιό κονάκι βρισκονταν ο Γιαβάσης, τρεις σημαίνουσες Άναστενάρισσες από τήν Άγία Ελένη, ή Καίτη και αρκετοί άλλοι νέοι Άναστενάρηδες από άλλα χωριά. Οι οικογενειακές εικόνες του Γιαβάση ήταν τοποθετημένες στό στασιδί δίπλα στή μόνη εικόνα των Άγίων Κωνσταντίνου και Ελένης που είχε απομεινει. Σ' ένα στασιδί, σέ μία άλλη γωνιά του δωματίου, υπήρχε ένα πορτραίτο τής γυναίκας του Γιαβάση που είχε ζωγραφίσει ένας νεαρός ζωγράφος από μακρινή πόλη, ο όποιος «είχε θγει» περπατώντας στή φωτιά για πρώτη φορά πριν δύο χρόνια. Αυτός και ή Καίτη έκαναν κινήσεις χορού, αλλά δέν μπορούσαν νά χορέψουν διότι δέν υπήρχαν οργανοπαίχτες.

Μερικά μέλη τής Λαογραφικής Έταιρείας, μέ τή συνοδεία του Τάσου Ρέκλου, του γιατρού, ήλθαν στό σπίτι του Γιαβάση και προσπάθησαν νά τόν πείσουν νά πάει στό καινούργιο κονάκι. Είχαν ένοχληθεί μαζί του έπειδή είχε ανοίξει τό παλιό κονάκι και είχε μαζέψει εκεί τό δικό του «προσωπικό». Ο Γιαβάσης απάντησε πώς δέν μπορούσε έτσι απλά νά κλείσει τό σπίτι του και νά φύγει. Τελικά, έστειλαν κάποιον νά πει στον Μιχάλη νά έλθει στό σπίτι του Γιαβάση και νά φέρει τήν εικόνα του τελευταίου στό καινούργιο κονάκι. Ο Γιαβάσης θά τούς συναντούσε εκεί.

Στό καινούργιο κονάκι συγκεντρώθηκαν περισσότερα άτομα, αλλά τό στασιδί παρέμεινε άδειο. Μόνο μία νεαρή Άναστενάρισα ήταν παρούσα. Άρχισε νά χορεύει αλλά ούτε εδώ υπήρχαν οργανοπαίχτες. Ξαφνικά ο Μιχάλης έφυγε από τό δωμάτιο. Δέκα λεπτά αργότερα επέστρεψε μέ τό φοτηγό του φέροντας μαζί του τήν Παπαδάκαινα, τήν πιό ήλικιωμένη Άναστενάρισα και θεία του Θανάση Πετράκη, πεθερού του Μιχάλη. Ο Μιχάλης άναψε τό θυμιατήρι και τό έδωσε στην Παπαδάκαινα. Καθώς άρχισε

νά χορεύει, φώναξε δυνατά: «Έλᾶτε! Πᾶμει!».

Όταν ή μικρή πομπή των Άναστενάρηδων πήρε μία λάθος στροφή φεύγοντας από τό καινούργιο κονάκι, μία νεαρή Άναστενάρισα είπε στον Μιχάλη νά αλλάξει δρόμο. Όταν έφθασαν στό παλιό κονάκι ο Γιαβάσης τούς χαιρέτησε ύστερα παρατήρησε τόν Μιχάλη για τήν άργοπορεία, αλλά ο Τάσος Ρέκλος απέτρεψε τή συνέχεια τής σύγκρουσης. Κατόπιν ή πομπή ξεκίνησε πάλι μέ τήν εικόνα του Γιαβάση και επέστρεψε στό καινούργιο κονάκι, αφού πέρασε προηγουμένως από τό σπίτι του Θανάση Πετράκη για νά πάρουν τήν άλλη εικόνα.

Ο Μιχάλης τοποθέτησε τίς δύο εικόνες στό στασιδί και τακτοποίησε προσεκτικά όλα τά σημάδια και τίς ποδιές. Όλοι φαίνονταν άνακουφισμένοι που τελικά άρχιζαν τά πράγματα νά μπαίνουν σ' ένα δρόμο. Ο Γιαβάσης ζήτησε ήσυχία.

«Όλες οι κακές δουλειές που κάναμε κρέμονται πάνω άπ' τά κεφάλια μας», είπε. «Πρέπει νά διορθώσουμε τά λάθη μας. Τά μαλώματα είναι κόλαση. Μήν κουτσομπολεύετε και μήν κρίνετε τούς άλλους. Νά κάνετε όπως έκανα εγώ μέ τίς γερόντισσες! Έλᾶτε αύριο νά κάμετε τή δουλειά σας και έλᾶτε μόνοι σας! Μήν είστε άμελείς! Τό άμέλημα φορτώνεται σ' όλους. Πρέπει όλοι μας νά ύποτασώμαστε. Αν δέν τό κάνουμε δέ θά τελειώσουμε τή δουλειά μας. Θέλει άχνάρια, και τ' άχνάρια είναι για όλο τόν κόσμο. Είμαι γέρος, μά θά κάνω ό,τι μπορώ.

»Όποιος έχει παράπονο άς μιλήσει. Εμείς οι Άναστενάρηδες πρέπει νά μαστε άρνιά μέσα στους λύκους. Άκόμα κι αν οι άλλοι μάς κουτσομπολεύουν εμείς δέν πρέπει νά ξεχάσουμε τή δουλειά μας. Αν σταματήσουμε θά κάνουμε κακό στους έαυτούς μας και σ' αυτά τά πράγματα που κληρονομήσαμε άπ' τούς παππούδες. Από τότε που σταματήσαμε νά κάνουμε τό πανηγύρι στά κρυφά κάναμε λάθη. Μία εικόνα είναι στή φυλακή και κανείς δέν μπορεί νά τή βγάλει. Πρέπει νά μαστε καλοί στρατιώτες —χωρίς κουτσομπολιά, χωρίς πιότη, μέ τή δύναμη τ' Άγίου Κωνσταντίνου και όλων των άγίων. Πρέπει νά κάνουμε αυτό που θέλουν οι παππούδες, όχι αυτό που θέλουμε εμείς, γιατί αυτά που θέλουμε εμείς είναι κοσμικά πράγματα. Κάντε τή δουλειά σας! Έλᾶτε αύριο νά ακολουθήσετε τό άρνί! Τώρα παίξτε τά όργανα! Μά πρώτα νά θυμιατίσουμε για όλο τόν κόσμο!».

Στίς μέρες που ακολουθήσαν, ο Γιαβάσης παρατηρούσε τόν Μιχάλη προσεκτικά. Όταν ο Μιχάλης έδωσε ένα εικόνισμα σ' ένα φοιτητή τής δραματικής σχολής από τήν Άθήνα, που φορούσε στρατιωτικό μπουφάν και άθλητικά παπούτσια, και χόρευε μόνο για δεύτερη χρονιά, ο Γιαβάσης τό

πήρε άμέσως πίσω και τό έδωσε σ' έναν πιό πεπειραμένο Άναστενάρη. Ό Εύριπίδης ήταν επίσης μέσα σ' όλα. Έπαιζε τή λύρα και τραγουδούσε και κάπου-κάπου αυτόσχεδιάζε με τούς στίχους σχετικά μέ τήν εικόνα πού ήταν «στή φυλακή», κάτι πού ένοχλούσε πολύ τούς άλλους Άναστενάρηδες. Ό Εύριπίδης συχνά έδινε συμβουλές στόν Μιχάλη. Ένα βράδυ ό Γιαβάσης μάλωσε τόν Εύριπίδη, λέγοντάς του νά παίζει τή λύρα και νά κάνει τή δουλειά του χωρίς νά ανακατεύεται. Ό Τάσος Ρέκλος διαρκώς πηγαινοερχόταν μεταξύ Γιαβάση και Μιχάλη, ρωτώντας τόν ένα γιά κάποια λεπτομέρεια, ή δίνοντας συμβουλές στόν άλλον. Όταν, πριν τήν πυροβολαία, ό πρόεδρος του χωριού ψιθύρισε κάτι στόν Μιχάλη, ό Γιαβάσης τόν επιτίμησε αυστηρά, λέγοντάς του: «Έμεις διατάζουμε έδώ, όχι έσύ!».

Τή νύχτα οι Άναστενάρηδες από μακρινά χωριά και πόλεις, οι όποιοι στό παρελθόν διανυκτέρευαν στό σπίτι του Γιαβάση, επέστρεφαν στό ξενοδοχείο τους στις Σέρρες. Τούς άκουγε κανείς νά σχολιάζουν τήν έλλειψη ξεστασιας και φιλοξενίας πού χαρακτήριζε άλλοτε τό πανηγύρι, και τίς έσωτερικές διαμάχες πού δυσφημοούσαν τό χωριό.

Οι κάτοικοι τής Άγίας Έλένης συμμερίζονταν αυτά τά συναισθήματα. «Τώρα μιλάνε οι άνθρωποι, όχι οι εικόνες», είπε μία Άναστενάρισσα. «Οι εικόνες όμως άκούνε».

Είχε κιάλας σκοτεινιάσει όταν οι Άναστενάρηδες τέλειωσαν τόν κύκλο του χωριού στις 23 Μαΐου 1981, τελευταία ημέρα του πανηγυριού των Άγίων Κωνσταντίνου και Έλένης. Έπειδή ήταν ήδη πολύ άργά, πήγαν απ' ευθείας στό σημείο τής πυροβολασίας δίχως νά γυρίσουν στό κονάκι απ' όπου ξεκίνησαν νωρίτερα. Δύο σειρές χωροφυλάκων άνοιγαν δρόμο μέσα απ' τό πλήθος των παρευρισκομένων. Μετά από ένα χορό γύρω από τό σωρό των ξύλων, άναψαν τή φωτιά και επέστρεψαν στό κονάκι.

Γύρω στις δέκα και μισή εκείνο τό βράδυ, οι Άναστενάρηδες είδοποιήθηκαν ότι ή φωτιά ήταν έτοιμη. Έστερα από τίς άρχικές εκδηλώσεις, καθώς πέντε-έξι Άναστενάρηδες πέρασαν τή φωτιά, υπήρξαν πολλές παύσεις κατά τίς όποιες κανένας δέν έμπαινε στό φωτιά. Ό Γιαβάσης πρώτος τράβηξε δύο Άναστενάρηδες σέ έναν κύκλο γύρω από τή φωτιά. Η Καίτη χόρευσε μέχρι μία άκρη τής φωτιάς και σταμάτησε. Άρκετοί άλλοι Άναστενάρηδες είχαν επίσης σταματήσει νά χορεύουν και στέκονταν σέ μία άκρη, ανταλλάσσοντας άγιες ματιές και κουθέντες.

Έστερα οι οργανοπαίχτες φάνηκαν νά ανασυγκροτούνται άρχισαν νά παίζουν ένα ρυθμό πιό άργό και πιό δυναμικό. Δύο Άναστενάρισσες άγκαλιασμένες μέ τά χέρια τής μιάς στόν ώμο τής άλλης πέρασαν τή φωτιά.

Λίγα λεπτά άργότερα ή Σούλα Καρρά, πού κάθε χρόνο έμπαινε πρώτη στό φωτιά, φώναξε «Τίποτα δέ συμβαίνει» και πέρασε τή φωτιά. Μετά από μία άλλη μακρά παύση, ή ξεαδέλφη τής Σούλας, ή Ματινιώ, χόρευσε στό σημείο πού στεκόταν ό Μιχάλης κρατώντας μία εικόνα. Του κούνησε τό χέρι στό ρυθμό τής μουσικής, αλλά εκείνος έμεινε άκίνητος· του πήρε τήν εικόνα από τά χέρια και μπήκε μόνη τής στό φωτιά. Ένας υπεύθυνος τής Λαογραφικής Έταιρείας φώναξε μέ θυμό στό Ματινιώ. Μόνο τρεις Άναστενάρηδες συνέχιζαν νά χορεύουν. Τότε κάποιος έγενεψε στους οργανοπαίχτες νά σταματήσουν νά παίζουν.

Η Σούλα προσπάθησε νά πάρει τήν άλλη εικόνα απ' τό νεαρό ζωγράφο πού είχε σταματήσει νά χορεύει, αλλά εκείνος δέν τήν άφησε. Πάλαψαν γιά λίγο μέχρι πού ήρθε ό Μιχάλης και έδωσε τήν εικόνα στό Σούλα. «Έμεις τίς κρατάμε τίς εικόνες!», φώναξε ή Σούλα προκλητικά και πέρασε άλλη μία φορά μέσα από τή φωτιά. Άμέσως μετά χορεύοντας πλησίασε τή Σωτηρία Φωτιάδη, ή όποία απλώς χόρευε γύρω από τή φωτιά, και φώναξε: «Ή στό φωτιά ή στό σπίτι σου!». Τώρα ή Σούλα και ή Ματινιώ—δύο ξεαδέλφες, δύο γυναίκες τής Άγίας Έλένης— ήταν οι μόνες πού χόρευαν στό φωτιά.

«Τί καταστροφή!», φώναξε κάποιος. «Τί ρεζίλι!».

«Φτάνει!», φώναξε ό Μιχάλης.

Μετά από ένα σύντομο χορό γύρω από τή φωτιά, μέ πρώτες τή Σούλα και τή Ματινιώ, οι Άναστενάρηδες επέστρεψαν στό κονάκι. Άν και ή γενική ταραχή δέν είχε γίνει αισθητή από τό πλήθος, ή άτμόσφαιρα πίσω στό κονάκι δέν ήταν καθόλου θριαμβευτική. Οι Άναστενάρηδες έβαλαν τά παπούτσια τους πιό γρήγορα από άλλες χρονιές. Η Σούλα και ή Ματινιώ ήταν οι μόνες πού παρέμειναν ξυπόλητες καθ' όλη τή διάρκεια του δείπνου.

Στήν πίσω βεράντα ό Γιαβάσης και ό Εύριπίδης μάλωναν. Ό Γιαβάσης έλεγε στόν Εύριπίδη νά αφήσει τόν Μιχάλη ήσυχο νά κάνει μόνος τή δουλειά του. Επίσης του είπε ότι δέν έπρεπε νά πάρει τήν ποδιά τής εικόνας από τόν Θόδωρο. Ό Εύριπίδης τότε προσπάθησε νά δικαιολογηθεί λέγοντας ότι ό Θόδωρος δέν είχε άνοιχτό δρόμο γιά τή φωτιά, κάτι πού έκανε τόν Θόδωρο έξω φρενών. Είπε ότι δέν ήταν ευπρόσδεκτος στην Άγία Έλένη και πώς δέν θά έχοταν ξανά. Ό Τάσος τόν τράβηξε πιό πέρα και προσπάθησε νά τόν ήρεμηση.

«Χάλασε τούς ανθρώπους», είπε ό Γιαβάσης στόν Εύριπίδη. «Χάλασε τό πανηγύρι».

Λίγες ημέρες αργότερα, η Ματινιώ μιλούσε για τό τί είχε συμβεί εκείνο τό βράδυ.

«Η Σούλα κι εγώ τούς βγάλαμε άσπροπρόσωπους. Νικήσαμε μόνες μας τή φωτιά.

» Ο Μιχάλης στεκόταν μέ τό εικόνισμα, αλλά τό εικόνισμα ήθελε νά χορεύει. “Γιατί σταμάτησες;”, τόν ρώτησα. “Τελειώσαμε τό χορό; Έγώ δέν τέλειωσα.” Δέν έπρεπε νά στέκεται εκεί στήν άκρη άφού οι άλλοι τυρανιούντανε μέσα στή φωτιά. Έγώ πετούσα' είχα μεγάλη δύναμη. Τό εικόνισμα ήθελε νά 'ρθει σέ μένα. Δέν τό πήρα μέ τή θέλησή μου' αλλά είχα φωτισή, είχα δρόμο νά τό πάρω».

Η Ματινιώ είπε ότι είχαν κάνει μεγάλο λάθος πού άναψαν τή φωτιά χωρίς πρώτα νά γυρίσουν στό κονάκι. Άν και είχαν καθυστερήσει, έπρεπε πρώτα νά χορέψουν στή φωτιά.

«Τό κάλεσμα για τή φωτιά πρέπει νά 'ρθει από 'κει», είπε. «Όταν οι άνθρωποι κάνουν λάθη τό βάρος είναι δικό τους. Κάθε πόλεμος, κάθε μάχη, έχει θύματα. Μπορεί νά υπήρξανε και μερικά κρυφά θύματα εκείνο τό βράδυ. Μπορεί ό “Άγιος νά έκαψε κάποιους λίγο, σάν σημάδια».

Η Σωτηρία συμφώνησε.

«Ο Άγιος είδε τό λάθος και δέν τούς έδωσε δύναμη νά χορέψουν. Ο παππούς έχει τό κονάκι του. Από 'κει πρέπει νά βγει ό λόγος για τή φωτιά. Ο Γιαβάσης μάς πήγε στή φωτιά και μάς είπε ό ίδιος νά τήν ανάψουμε, δέν έδωσε ό “Άγιος τή διαταγή. Έτσι κόπηκε ό δρόμος μας και ή πυροβολασία δέν πήγε καλά».

ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ: ΜΙΑ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑΝΤΗΣΕ «ΑΤΤΡΑΞΙΟΝ»

Η Λαογραφική Έταιρεία Άγίας Ελένης Σερρών... στήν κυριολεξία ευνούχισε τά εκεί δρώμενα Άναστενάρια.¹ Είναι άρκετά τά χωριά τής Βόρειας Ελλάδας πού ζωντανεύουν κάθε 21 Μαΐου τά Άναστενάρια. Ο τρόπος μέ τόν όποιο πραγματοποιείται αυτό τό ζωντανεμα δέν είναι παντοῦ ό ίδιος. Άπ' τή μιά μεριά υπάρχει ή τουριστικοποίησή τους... Άπό τήν άλλη υπάρχει ή λαϊκή, ή παραδοσιακή, ή άγνή έκφρασή τους. Αυτή τή μεταστροφή

1. Άποσπάσματα άρθρου τοῦ Δ. Μηλιάδη σέ εφημερίδα, Μάιος 1984.

άπό τό παραδοσιακό δρώμενο στό τουριστικό θέαμα, πολλοί δέν τήν έχουν καταλάβει και άλλοι τήν επιδιώκουν. Και για μιά τέτοια μεταστροφή ευθύνεται και ή Λαογραφική Έταιρεία Άγίας Ελένης Σερρών...

Ο επισκέπτης δέν βρίσκει πιά τό κονάκι στό φιλόξενο σπίτι τοῦ παππού, αλλά κόντρα σέ όλες τίς παραδόσεις τό κτίριο τής Λαογραφικής Έταιρείας Άγίας Ελένης. Εκεί, στό κτίριο τής Λαογραφικής Έταιρείας Άγίας Ελένης, μέ πολύ τάχτ παρακαλείται νά περάσει νά ΔΕΙ(!) και νά βγει προκειμένου νά περάσουν και νά ΔΟΥΝ(!) και οι άλλοι πού ακολουθούν. Τό περιβάλλον είναι στητό, άφιλόξενο...

Οί Άναστενάρηδες, μιά μικρή και κνηνημένη ομάδα, άνίσχυροι και στό περιθώριο τής δημοσιότητας, υποτάχθηκαν σιωπηλά...

Και στήν πλατεία, τό συμβούλιο τής Λαογραφικής Έταιρείας Άγίας Ελένης άπολαμβάνει τό θρίαμβό του, μέ τά κονστούμια του, τίς φωτεινές του έπιγραφές, τά γραφεία του, τίς άρχειοθήκες του, τίς καρέκλες του και τίς λάμπες φθορίου. Δέν ήταν μικρής σημασίας ή έπιτυχία του. Κατάφερε νά ΣΩΣΕΙ(!) ένα έθιμο, νά τό ΔΙΑΤΗΡΗΣΕΙ(!)...

Άπό δώ και πέρα ό επισκέπτης είναι καταδικασμένος άπό τή Λαογραφική Έταιρεία Άγίας Ελένης νά μείνει θεατής και μόνο θεατής, μιάς και κατάστρεψαν τίς συνθήκες εκείνες πού δημιουργούσαν τήν πανανθρώπινη συνεργασία στό δρώμενο. Άπό δώ και πέρα ό επισκέπτης είναι ύποχρεωμένος νά ζησει τήν όλη τελετουργία τελείως άποστασιοποιημένος, σάν τό θεατή πού παρακολουθεί τόν επί σκηνής μάγο φακίση.

Πήραν τό δρώμενο άπό τά χέρια τοῦ πατέρα του. Ο μύστης μετατράπηκε σέ φιλοξενοῦμενο. Ο άρχιερέας σέ συντελεστή τοῦ προγράμματος. Τά σύμβολα σέ εκθέματα. Τό φαινόμενο σέ παράσταση. Ο πιστός σέ θεατή. Τό έθιμο πέθανε.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ, ΓΙΑΤΡΟΙ, ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ

Όταν τόν Μάιο τοῦ 1986 επέστρεψα στήν Άγία Ελένη, δέκα χρόνια μετά τήν πρώτη μου παραμονή στό χωριό αυτό, έντυπωσιάστηκα άπό τήν οικονομική ανάπτυξη τοῦ χωριού, τήν πρόοδο πού είχαν πετύχει οι κάτοικοί του. Ο τοπικός άγροτικός συνεταιρισμός είχε φτιάξει ένα πολυκατάστημα και ένα βενζινάδικο κοντά στήν περιοχή τής πυροβολασίας. Είχαν άνοιξει

επίσης ένας φούρνος, ένα πριονιστήριο και ένα κρεοπωλείο.

Η νυχτερινή ζωή του χωριού είχε επίσης γνωρίσει ανάπτυξη με την μετατροπή ενός μικρού καφενείου σε Cafeteria Bleu Bird και την Disco Histeria. Τό γήπεδο ποδοσφαίρου περιβαλλόταν τώρα από τοιμεντένιο τοίχο, τὰ σκουπίδια μαζεύονταν κάθε δδομάδα και τώρα υπήρχε συγκοινωνία μέσω αστικού λεωφορείου με την πόλη των Σερρών. Πολλοί από τους πελαργούς που είχαν τς φωλιές τους στίς σκεπές των σπιτιών είχαν φύγει—θύματα της αυξουσας χρήσης έντομοκτόνων και της επέκτασης των καλλιεργειών σε έδαφη μέχρι τότε χέρσα.

Οι περισσότεροι χωριανοί είχαν τώρα αυτόκίνητα και τηλέφωνα, οι κήποι και οι αιλές γύρω από τὰ σπίτια ήταν πολύ πιό επιμελημένοι απ' ό,τι θυμόμουν παλαιότερα. Οι νέοι που είχαν μείνει στην Άγια Έλένη δούλευαν στα χωράφια όπως και οι γονείς τους, καλλιεργούσαν λαχανικά σε θερμοκήπια και συντηρούσαν τὰ μηχανήματα της δουλειάς τους. Εκείνοι που έφυγαν έγιναν δάσκαλοι, μηχανικοί σε εργοστάσια, οδηγοί λεωφορείων και αστυνομικοί. Μία από τς πιό πλούσιες οικογένειες του χωριού ζούσε τώρα σε τετραόροφη πολυκατοικία που είχαν χτίσει για τς δύο παντρεμένες κόρες στίς Σέρρες.

Τό πρώτο πρόσωπο που επισκέφθηκα στην επιστροφή μου ήταν μία γυναίκα που έμενε απέναντί μας και που ό άνδρας της έπαιζε λύρα. Μου έιπε ότι ό άνδρας της κι εκείνη είχαν πάει με οργανωμένη εκδρομή στη Βουλγαρία, στο Κωστί, χάρη στην πρωτοβουλία της Θρακικής Έστίας, της λαογραφικής εταιρείας Λαγκαδά. Η κόρη της, νοσοκόμα σε νοσοκομείο της Άθηνas, μου έλεγε ότι πρόσφατα είχε παρακολουθήσει ένα σεμινάριο για τόν έλεγχο του νου με τή μέθοδο Σίλβα και ότι είχε μάθει τρόπους να θεραπεύει πονοκεφάλους μέσω της γιόγκα, τεχνικές χαλάρωσης και τή δύναμη της θετικής σκέψης. Είχε επίσης διαβάσει τούς *Θλιμμένους Τροπικούς* του Claude Lévi-Strauss. Αυτό που μου έκανε τή μεγαλύτερη έντύπωση, όμως, ήταν ότι πριν τρία χρόνια ό Τάσος Ρέκλος, ό γιατρός, είχε εκλεγεί Άρχιαναστενάρης.

Θυμάμαι τόν Τάσο από τό 1976, ένα ψηλό και ώραίο παλληκάρι με πυκνά μαύρα μαλλιά και μαύρο μουστάκι. Εκείνη τή εποχή ήταν φοιτητής της Ίατρικής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και σκόπευε να γίνει νευρολόγος-ψυχίατρος. Τότε ήμασταν και οι δύο φοιτητές και τς λίγες φορές που είχε έλθει στην Άγια Έλένη, όσο διαρκούσε ή έρευνητική μου δουλειά, συζητούσαμε για τς νευρώσεις, τς ψυχοσωματικές ασθένειες και τή σχέση μεταξύ συναισθημάτων και ύγείας. Μου έλεγε ότι ή πυροδασία

είναι ένα μυστήριο, ένα είδος δογμασίας. "Όταν κάποιος νικούσε τό φόβο και έμπαινε στη φωτιά γινόταν Άναστενάρης και αποκτούσε τή δύναμη που προσφέρει ή πυροδασία. «Η πίστη νικάει τό φόβο», έλεγε. «Προστατεύει τόν άνθρωπο από τή φωτιά με έναν τρόπο που δέν μπορεί να εξηγήσει ακόμα ή έπιστήμη».

Τό 1976, ό Τάσος έπαιζε νταούλι στο πανηγύρι των Άγίων Κωνσταντίνου και Έλένης. Οι χωριανοί συχνά μιλούσαν για τόν «Τάσο τό γιατρό», που πάντοτε πρόθυμα τούς έκανε τς ενέσεις και τούς έπαιρνε τήν πίεση. Κατά τήν άποψη ενός γείτονα, ό Τάσος συμμετείχε με τόση πίστη στα Άναστενάρια επειδή κάποια υπερφυσική δύναμη τόν τραβούσε στο κονάκι. Ήταν Άναστενάρης αν και δέν χόρευε. Πέντε χρόνια αργότερα, τό 1981, όταν επέστρεψα στην Άγια Έλένη με μία ομάδα φοιτητών από τό Bates College, είδα τόν Τάσο μόνο για λίγο. Είχε μάθει να παίζει λύρα και έδειχνε τό παλιό κονάκι στο σπίτι του Γιαβάση σε μερικούς συμφοιτητές του.

Τό 1986, άκουσα διάφορες γνώμες σχετικά με τούς λόγους που οδήγησαν τόν Τάσο αρχικά να λάβει μέρος στίς τελετές των Άναστενάρηδων και κατόπιν να γίνει αρχηγός τους. Η Σωτηρία μου έιπε πώς όταν ήταν μικρός περνούσε τόν περισσότερο χρόνο του με τόν Γιαβάση και συχνά ζητούσε τή συμβουλή του. Όταν ή μητέρα του, εξαδέλφη του συζύγου της Σωτηρίας, της έμυστηρεύθηκε πόσο σκληρά μελετούσε ό Τάσος και πόσο ανησυχούσε για τήν άπόκτηση του πτυχίου, ή Σωτηρία τήν καθούσασε λέγοντάς της πώς μία μέρα θα γινόταν ό πρώτος του χωριού. Η Σωτηρία γνώριζε πώς ό Τάσος θα γινόταν Άρχιαναστενάρης, αλλά στη μητέρα του είχε πει απλώς πώς θα γίνει ό πρώτος.

«Τήν πρώτη χρονιά που χόρεψαν στο καινούργιο κονάκι», συνέχισε ή Σωτηρία, «ό Γιαβάσης δέν έδινε σε κανένα τήν εικόνα του. Δέν τήν κατέβαζε από τό στασίδι. Είπε: "Όποιος έχει τή δύναμη να τήν πάρει, άς τήν πάρει". Τότε έλαβα τὰ μέτρα μου. Αντίκρισα τόν Άγιο και του έίπα: "Διάλεξε κάποιο για αρχηγό τώρα και βάλ' τον να πάρει τήν εικόνα και να τήν πάει στο καινούργιο κονάκι!". Είπα στον Άγιο: "Σημάδεψες τό παλληκάρι, τώρα στείλ' τον στο στασίδι". Και με τὰ λόγια αυτά ό Τάσος πήγε και πήρε τήν εικόνα».

Η Σωτηρία εξακολούθησε να μου εξιστορεί τὰ περιστατικά της έκλογής του Τάσου. Μερικά χρόνια νωρίτερα, τήν παραμονή του πανηγυριού των Άγίων Κωνσταντίνου και Έλένης, ό Γιαβάσης μάζεψε τούς Άναστενάρηδες στο σπίτι του. Αφού θυμάτισε σε όλο τό δωμάτιο, τούς έιπε ότι είχε δει ένα όνειρο. Είχε δει ένα παλληκάρι που ήταν κουκουλωμένο σε σάλι από

άσπρο μαλλί. Ἀπέναντί του στεκόταν ἓνας ἀξιωματικός πού τοῦ εἶπε: «Στάσου ὀρθιος μπροστά μου!». Ὁ νέος αὐτός ἦταν ὁ Τάσος Ρέκλος, ὁ γιατρός.

Ὁ Τάσος περιέγραψε τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαδάση κάπως διαφορετικά: «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαδάση ἦταν τὸ ἑξῆς: Εἶδε ὅτι σεργιανοῦσε στενοχωρημένος σέ ἓνα λειβάδι. Σκεφτόταν ὅτι γέρασε καὶ δὲν μπορούσε πιά νά ἀκολουθεῖ τίς δουλειές αὐτές. Καὶ ἔκλαιγε καὶ παρακαλοῦσε τούς παπποῦδες νά τοῦ ποῦνε τί νά κάνει. Ξαφνικά θρίσκει ἓνα σαλιγκάρι. Σκύβει καὶ τὸ παίρνει στὰ χέρια του. Ἦταν κλειστό. Τότε κατάλαβε ὅτι αὐτός ἦταν πού θά τὸν διαδεχτεῖ. Τοῦ εἶπε λοιπόν: "Γιατί φοβάσαι καὶ εἶσαι κλειστό; Ξέρεις ὅτι αὐτές οἱ δουλειές εἶναι δύσκολες, μὰ πρέπει νά ξέρεις ὅτι οἱ παπποῦδες σέ ὄρισαν στή θέση μου".

»Ὁ Γιαδάσης συνέχισε ἔτσι πρὸς τούς Ἀναστενάρηδες: "Τοῦτο τὸ σαλιγκάρι βαστᾷ ἀπὸ ρίζα γερῆ, ἀπὸ μάνα καὶ μπαμπά καὶ εἶναι ἀκραμπᾶς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα, γι' αὐτὸ κι ἔγινε γιατρός. Νά τὸν σέβεστε, νά τὸν ἐκτιμᾶτε καὶ νά τὸν προσυκῶνεστε. Καὶ τὰ ἀγνάρια πού ἀφήνει νά τὰ σέβεστε".

»Στὴ συνέχεια ἔβαλε τὸ σημάδι στό λαϊμό μου καὶ φίλησε τὸ χέρι μου. Ἦταν μιά τελετὴ συγκινητικὴ καὶ ὑποβλητικὴ. Τὰ λόγια του δὲν σήκωναν ἀντιρροήσεις καὶ τὸ χειροφιλημα ἦταν ἡ ἔμπρακτὴ ἀπόδειξη τῶν συστάσεων πού ἔκανε πρὸς τούς Ἀναστενάρηδες».

Μολονότι μερικοὶ χωριανοὶ εἶχαν πειραχτεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Τάσος δὲν εἶχε ποτὲ χορέψει ἢ πυροβατήσει, οἱ περισσότεροὶ μπορούσαν νά δώσουν κάποια ἐξήγηση γι' αὐτό. Ὁ Τάσος εἶχε ἀνοιχτὸ δρόμο νά χορέψει, ἀλλὰ δίσταζε διότι ἦταν «ἐπιστήμονας». Ἦταν Ἀναστενάρης ἐπειδὴ ἐπαίξε τὸ νταούλι καὶ τὴ λύρα κι ἄς μὴν χόρευε. Ἦταν Ἀναστενάρης ἐπειδὴ ἔξερε τὰ σφάλματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τί ἔπρεπε νά κάνουν γιὰ νά γίνουν καλά. Μία γυναίκα ἔλεγε μάλιστα πὼς ὁ Τάσος εἶχε χορέψει ὅταν ἔγινε Ἀρχιαναστενάρης.

Σέ διάφορες περιπτώσεις ἀκουσα νά λέγεται ὅτι ὁ Τάσος «ἤθελε» νά γίνε ἀρχηγός ἢ ὅτι ὁ Γιαδάσης «εἶχε διαλέξει» τὸν Τάσο γιὰ διάδοχο. Ὅταν εἶπα ὅτι πιστευα πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι κάτι πού μπορεῖ κανεὶς νά «θελήσει» ἢ νά «ἐπιλέξει», ἡ ἱστορία ἀλλάξε. Μοῦ εἶπαν ὅτι ὁ Τάσος εἶχε «προβλήματα» ὡς φοιτητῆς, ὅτι στενοχωριόταν καὶ φοβόταν.

Ὁ ἄνδρας μῆς Ἀναστενάρισσας εἶπε ὅτι ὁ Τάσος δὲν ἦταν Ἀναστενάρης γιατί ποτὲ δὲν φώναξε δυνατὰ ὅπως οἱ ἄλλοι Ἀναστενάρηδες. Ἦταν ὅμως ὁ ἀρχηγός. Ἐκανε καλά τὴ δουλειά του στή διατήρηση τῆς τάξης.

Αὐτὸ εἶχε σχέση καὶ μὲ τὴ μόρφωσή του. Ὁ ἄνδρας μῆς ἄλλης Ἀναστενάρισσας ἦταν πιὸ συγκρατημένος: «Ὁ γιατρός εἶναι καλὸς ἐπιστήμονας», εἶπε, «ἀλλὰ δὲν εἶναι Θεός».

Ἐκεῖνοι πού δὲν συμμετεῖχαν ἄμεσα στὰ Ἀναστενάρια εἶχαν μιά ἄλλη ἀποψη γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Τάσου στὴν ιεροτελεστία. Ἐλεγαν πὼς ὅταν ἦταν μικρός πήγαινε κοντὰ στὸν Γιαδάση γιὰ νά μάθει νά ψαρεῦει μὲ τὰ παλιά στρογγυλά δίχτυα πού μόνο ὁ Γιαδάσης ἔξερε νά φτιάχνει. Ἐμαθε νά παίζει λύρα καὶ νταούλι γιατί ἀγαποῦσε τὰ δημοτικὰ τραγούδια –ἐπαίξε ἐπίσης μπουζούκι, κιθάρα καὶ γκάιντα. Μερικοὶ εἶπαν ὅτι εἶχε πείσει τὸν Γιαδάση νά τὸν κάνει Ἀρχιαναστενάρη, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο σεβαστὸ πρόσωπο στὸ χωριὸ πού θά μπορούσε νά σταματήσει τίς διαμάχες μεταξὺ τῶν Ἀναστενάρηδων. Οἱ πιὸ κυνικοὶ εἶπαν ὅτι ὁ Τάσος εἶχε πείσει τὸν Γιαδάση νά τὸν κάνει ἀρχηγὸ ἐπειδὴ ἤθελε νά ἀναλάβει τὴν ἡγεσία τῆς τελετῆς ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νά γράφει διβλίο γιὰ τὰ Ἀναστενάρια.

Ὅταν ἔφθασα στὸ κονάκι, τὸ ἀπόγευμα τῆς 20ῆς Μαΐου 1986, μερικοὶ νέοι, ἡλικίας 20-30 χρόνων, ἢ νέα γενιά ὑπευθύνων τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας, ἦταν ἔξω καὶ συζητοῦσαν μὲ τούς χωροφύλακες γιὰ τὴν κίνηση. Μέσα στὸ κονάκι ὁ Τάσος τακτοποιοῦσε τὰ σημάδια καὶ τίς ποδιές στὸ στασιδί. Δίπλα του, σ' ἓναν πάγκο κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου, κάθονταν οἱ Μιχάλης Κίτσος, Εὐριπίδης Πετράκης, Σωτηρία Φωτιάδης, Μαρία Κοντοῦ, ἢ Καίτη καὶ ἄλλοι. Στὸ κέντρο τοῦ δωματίου ὑπῆρχε ἓνα μικρὸ τραπέζι, καλυμμένο μὲ ἓνα κεντητὸ τραπεζομάντηλο. Πάνω του ἦταν τοποθετημένα ἓνα ψαλίδι, μία μεζούρα, μία κιμωλία, κλωστή καὶ δελόνα.

Ὁ Τάσος θυμιάτισε σέ ὅλο τὸ δωμάτιο καὶ καλωσόρισε ὅλους τούς παρευρισκομένους: ὕστερα ἔδωσε στὸν Εὐριπίδη ἓνα πακέτο τυλιγμένο μὲ ἓνα μεγάλο κόκκινο σημάδι. Ὁ Εὐριπίδης τὸ τοποθέτησε στὸ τραπέζι καὶ τὸ ἄνοιξε. Μέσα στὸ πακέτο ἦταν μιά παλιά ροζ ποδιά μὲ πολλὰ τάματα καρφισωμένα καὶ δύο μεγάλα κομμάτια γυαλιστεροῦ σατέν, ἓνα κίτρινο καὶ ἓνα θυσιανί. Ὁ Τάσος φώναξε στὸ τραπέζι τὸν Ἀνδρέα Μυλωνά, πού κάποτε ἦταν ράφτης καὶ τὸν σταύρωσε μὲ τὸ θυμιατήρι. Μετὰ ὁ Εὐριπίδης εἶπε στὸν Ἀνδρέα νά ράψει μιά καινούργια ποδιά, ἀκριβῶς ἴδια μὲ τὴν παλιά.

Ὅταν ὁ Εὐριπίδης κάθησε σέ διαφορετικὴ θέση ἀπὸ ἐκείνη πού καθόταν πρὶν, ὁ Τάσος τὸν μάλωσε μὲ δυνατὴ φωνή: «Δὲν μπορεῖς ν' ἀλλάξεις

Ἀναστενάριασα κρατώντας ποδιά χορεύει στο κονάκι.

θέση!». Πέρασε αρκετή ώρα σιωπής και έντασης, καθώς όλοι κάθονταν και παρακολουθούσαν τόν Ἀνδρέα πού έφτιαχνε τό κάλυμμα. Μέτρησε τό ύφασμα, τό δίπλωσε και σημάδεψε. Μετά τό ξαναμέτρησε αλλά τό ύφασμα δέν έδγαινε σωστό. Μέτρησε, δίπλωσε και σημάδεψε άλλη μία φορά. Ἦλθαν περισσότεροι έπισκέπτες, προσκύνησαν και κάθησαν. Ἡ Καίτη έλεγε σέ κάποιον πώς έφτιαχναν καινούργια ποδιά για τό εικόνημα τών Ἀγίων Κωνσταντίνου και Ἑλένης, τό όποιο οἱ Ἀναστενάρηδες από τή Μαυρολεύκη είχαν πρόσφατα επανακτήσει από τόν Μητροπολίτη Δράμας. Κάποιος άλλος είπε ότι προοριζόταν για τήν εικόνα τών Ἀγίων Κωνσταντίνου και Ἑλένης, πού άνήκε στην οικογένεια Πετροάκη.

Ἡ ένταση στό δαμάτιο έφθασε στό άποκορύφωμα όταν ό Ἀνδρέας σηκωσε ψηλά τό ψαλίδι, είπε «στήν υγεία σας!» και έκοψε τό ύφασμα. Ὑστερα ό Εὐριπίδης τοῦ έδειξε τό σημείο πού θά τοποθετοῦσε τό κορδονάκι και ό Ἀνδρέας πήρε τό ύφασμα και έφυγε για νά τελειώσει τή δουλειά στό σπίτι του.

Οἱ υπόλοιποι κάθονταν και περιμέναν τόν Ἀνδρέα νά επιστρέψει. Ἄκουσα μία γυναίκα νά λέει ότι ή ποδιά έπρεπε νά γίνει μέ τό χέρι και όχι στη ραπτομηχανή. «Όχι!», άπάντησε μία άλλη. «Αυτό θά πάρει πολλή ώρα. Τό ύφασμα είναι πολύ λεπτό». Μία τρίτη μέ φανερό άνησυχία μιλοῦσε για τίς προσπάθειες τοῦ Ἀνδρέα νά μετρήσει τό ύφασμα πριν τό κόψει. «Έχει ράψει τόσες και τόσες ποδιές αλλά μέ τούτη δυσκολεϋτήκη. Τή μέτρησε πενήντα φορές. Σήμερα δέν είναι για ράψιμο» είναι μέρα για χορό».

Ὁ Τάσος ήταν έξω από τό κονάκι μέ μερικούς έπισκέπτες από τήν Ἀθήνα. Συζητοῦσαν τό βιβλίο τής Κατερίνας Κακούρη *Διονυσιακά* και τίς διαφορες κινηματογραφικές ταινίες πού είχαν γυριστεῖ σχετικά μέ τά Ἀναστενάρια. Ὁ Τάσος ανέφερε και τή δική του εργασία μ' ένα καθηγητή τής Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Μετά, κάποιος πού κουβαλοῦσε ένα άκριδó κασσετόφωνο έδωσε στόν Τάσο ένα άρθρο σχετικά μέ τά τραγούδια και τούς χορούς τών Ἀναστενάρηδων, τό όποιο ό Τάσος δίπλωσε και έβαλε στην τσέπη του.

Μέσα στό κονάκι ή Καίτη μιλοῦσε μέ άλλους έπισκέπτες από τήν Ἀθήνα, κάποιον άργυροχόο και μία γυναίκα πού είχε μεταφράσει τό *Tao Te Ching* στά έλληνικά. Συζητοῦσαν τή διαφορά μεταξύ «μύησης» και «αὐτομύησης». Κατά τήν Καίτη τά Ἀναστενάρια ήταν περίπτωση «αὐτομύησης». Πίστευε ότι ή κατάσταση έκστασης άπελευθερώνει μία δύναμη έσωτερική ή όποία προστατεύει τούς Ἀναστενάρηδες από τή φωτιά. Ὁ άργυροχόος μιλοῦσε για μυστικισμό, μέντιουμ και για σανσκριτικές έτυμολογίες

διαφόρων θρησκευτικών ὄρων. Στή Βραζιλία είχε δεῖ κάποιον νά βάζει στό στόμα του λειωμένο μόνυδρο καί νά κάνει τηλεκινησία.

Στό μεταξύ ὁ Τάσος εἶχε ἐπιστρέψει στό κονάκι. Μαζί μέ ἕναν δωδεκάχρονο ἐγγονό κάποιου παλιού λυράρη ἀπό τό Κωστί, πού εἶχε πεθάνει πρόσφατα, ἄρχισαν νά παίζουν λύρα καί νά τραγουδοῦν. Τριγύρω τους ἦταν συγκεντρωμένοι πέντε-ἕξι φωτογράφοι, λαογράφοι καί μουσικολόγοι. Οἱ Ἀναστενάρηδες καί μερικές γυναῖκες κάθονταν στήν ἄλλη πλευρά τοῦ δωματίου, δίπλα στά εἰκονίσματα, καί συζητοῦσαν γιά τά ὄνειρα πού εἶχαν δεῖ καί τά θαύματα πού γνώριζαν καί πού μαρτυροῦσαν τή μεγάλη δύναμη τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Λίγο ἀργότερα μία γυναίκα στήθηκε μπροστά στίς εἰκόνες καί πόξαρε πλάι σέ μία Ἀναστενάρισσα, γιά νά τή φωτογραφήσουν. Ὁ Τάσος τῆς εἶπε ὅτι τό κονάκι δέν εἶναι μουσεῖο. Τήν ἐπομένη ὅταν μία ἄλλη γυναίκα τοῦ ζήτησε νά τῆς ἐξηγήσει κάποια πτυχή τῆς ἱεροτελεστίας, ὁ Τάσος τῆς σύστησε νά ρωτήσει ἕνα δημοσιογράφο.

Ὅταν, ὕστερα ἀπό ἀρκετές ὥρες, ἐπέστρεψε ὁ Ἀνδρέας στό κονάκι μαζί μέ τήν καινούργια ποδιά, μία Ἀναστενάρισσα ἄρχισε ἀμέσως νά χτυπάει παλαμάκια καί νά τοιρίζει. Ὁ Ἀνδρέας ἔβαλε μέ τό χέρι τίς τελευταίες ραφές στήν ποδιά, τήν τοποθέτησε στό τραπέζι καί εἶπε: «Νάτη! Μέ τίς ὑγιεῖς σας!». Τότε ὁ Τάσος, μέ δύο σημάδια γύρω ἀπό τό λαιμό του, ἔδωσε στόν Ἀνδρέα ἕνα μικρό τάμα καί τοῦ εἶπε νά τό ράψει πάνω στήν καινούργια ποδιά. Ὅταν τελείωσε μία Ἀναστενάρισσα τοῦ ἔπλυνε τά χέρια.

Ὁ Τάσος ἔκανε νόημα στόν Εὐριπίδη νά πλησιάσει τό στασίδι. Ὁ Εὐριπίδης θυμάτιζε τό στασίδι καί τό τραπέζι ὅπου ἦταν τοποθετημένη ἡ καινούργια ποδιά. Μετά ζήτησε ν' ἀρχίσουν τά ὄργανα. Καθώς ἄρχισαν νά παίζουν οἱ ὄργανοπαῖχτες, τό κεφάλι τοῦ Εὐριπίδη ἄρχισε νά στρέφεται καί νά ταλαντεύεται, τά χέρια του ἔτρεμαν καί οὐρλιαζε ἀπό πόνο. Σήκωσε ψηλά τήν ποδιά καί ἔκλαιγε γοερά. Μετά τήν ἔδωσε σέ μία ἐξαδέλφη του, στήν κόρη τῆς Παπαδάκαινας, γιά νά τή δάει πάνω στήν εἰκόνα τῶν Πετρακιδῶν. Ὁ Εὐριπίδης κάλυψε τά μάτια του μέ τά χέρια καί μουρμούρισε: «Ἦχι, ὄχι, ὄχι». Τελικά ὁ Τάσος τοποθέτησε τήν «καινούργιοντυμένη» εἰκόνα στό στασίδι.

Στή διάρκεια τῶν ἐπόμενων ἡμερῶν ὁ Εὐριπίδης συχνά παραπονιόταν ὅτι ἡ ποδιά ἦταν μικρή. Ἐλεγε ὅτι ὁ Ἅγιος εἶχε μπερδέψει τόν Ἀνδρέα καί τόν εἶχε ζαλίσει ὡς νά ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἔραβε ποδιά. Μέτρησης τήν μία πλευρά καί ξέχασε τήν ἄλλη ἐπιανε τό ψαλίδι καί τό ἄφηνε. Δέν μποροῦσε νά κάνει οὔτε μπρός οὔτε πίσω. Τήν ἐπομένη ἐβδομάδα ὁ Εὐριπίδης

καί ὁ Μιχάλης πῆγαν στό σπῆτι τοῦ Ἀνδρέα καί τοῦ ζήτησαν νά φτιάξει μία καινούργια ποδιά.

Ἐκείνη τή νύχτα χόρευαν πολλοί ἄνθρωποι πού ἔβλεπα γιά πρώτη φορά. Ἀνάμεσά τους καί ὁ Δημήτρης, ἕνας πολύ ψηλός νεαρός, ἀπόφοιτος τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς ἀπό πανεπιστήμιο στήν Ἀμερική. Συχνά κατά τή διάρκεια τοῦ πανηγυριοῦ καί γιά ὥρα πολλή, στεκόταν στή μέση στό κονάκι καί ἔκλαιγε, καλύπτοντας τό πρόσωπό του μέ τά χέρια του. Κανένας Ἀναστενάρης δέν προσπάθησε νά τόν παρηγορήσει. Στεκόταν ἐκεῖ ντυμένος μέ τό μπλέ φανελάκι του καί τήν ἀθλητική του φόρμα. Οὔτε οἱ φωτογράφοι τοῦ ἔδωσαν καμιά σημασία, ἔχοντας στρέψει τήν προσοχή τους στίς χήρες γερόντισσες μέ τά μαῦρα μαντήλια καί τά ζωωμένα πρόσωπα. Τελικά ὁ Δημήτρης πλησίασε τό στασίδι, προσκύνησε τά εἰκονίσματα καί φίλησε τά χέρια τῶν γυναικῶν πού κάθονταν στόν πάγκο κατά μήκος τοῦ τοίχου. Ὅταν κάποιος τόν ἀποκάλεσε ξένο, μία Ἀναστενάρισσα τόν ἀκούσε νά ἀπαντάει: «Χρόνια ἐρχομαι ἐδῶ. Δέν εἶμαι ξένος». Ἐκείνη δέν τοῦ εἶπε τίποτε —μή θέλοντας νά τόν προσβάλλει— ἀλλά σκέφτηκε: «Καί δέβαια εἶσαι ξένος ἀφοῦ ἔρχεσαι καί φεύγεις».

Ἄκουσα ἄλλους νά λένε ὅτι ὁ Δημήτρης ἦταν τρελός, ὅτι εἶχε νοσηλευτεῖ σέ ψυχιατεῖο, ὅτι ἦταν σχιζοφρενής. Ἄκουσα ἐπίσης ὅτι ἦταν ἐγγονός ἱερέα. Οἱ γονεῖς του εἶχαν πεθάνει καί ἡ εἰκόνα τῆς οἰκογένειας εἶχε πουληθεῖ. Γι' αὐτό ὑπέφερε. Εἶχε βρεῖ τή γυναίκα πού εἶχε ἀγοράσει τήν εἰκόνα ἀλλά ἐκείνη δέν ἤθελε νά τήν πουλήσει.

Ὁ Δημήτρης μοῦ μίλησε γιά μία ἐπιληπτική κοπέλα πού εἶχε πάει στόν Γιαβάση τόν προηγούμενο χρόνο. Ὁ Δημήτρης πίστευε ὅτι εἶχε ἀνισορροπία μέ τό yin-yang καί προβλήματα μέ τά ἐνεργειακά της πεδία. Τῆς εἶχε συστήσει τό βελονισμό. Ὅταν τοῦ ζήτησα νά μοῦ μιλήσει γιά τή δική του ἐμπειρία ἀπό τά Ἀναστενάρια, μοῦ ἀπάντησε παρατηρώντας με γιά τό συνεντευξιακό ὕφος τῆς ἐρώτησης καί λέγοντας ὅτι οἱ ἀνθρωπολόγοι θά ἔπρεπε νά μιλοῦν μόνο μέ τούς «ντόπιους». Τοῦ εἶπα ὅτι πίστευα πῶς ὅλοι μας εἴμαστε «ντόπιοι». Αὐτό τοῦ ἔδωσε ἀφορμή νά σχολιάσει μέ σαρκασμό τήν τυπικά ἀμερικάνικη ἐνδυμασία μου.

Ὁ Κυριάκος, φοιτητής τῆς Φυσικῆς στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ἦταν ἄλλο ἕνα πρόσωπο πού δέν εἶχα δεῖ στό παρελθόν. Εἶχε σγουρά μαῦρα μαλλιά καί μιλοῦσε ἐλαφρῶς ψευδᾶ. Ἦταν ἀπό τό Λιμνοχώρι, τό χωριό

του Μιχάλη Κίτσου. Τόν προηγούμενο χρόνο είχε έλθει στην 'Αγία 'Ελένη μόνος καί χόρευε για πρώτη φορά. Αύτη τή χρονιά έφερε καί τή γιαγιά του, πού ήταν 'Αναστενάρισσα.

Όταν ο Κυριάκος άρχισε νά χορεύει, τό βράδυ τής 20ής Μαΐου, ταλαντευόταν τόσο πολύ πίσω-μπρός πού παρ' όλίγο θά έπεφτε μέ τήν πλάτη. Ό Τάσος τόν κράτησε για λίγο άγκαλιασμένο. Μετά του είπε νά στηρίξει τόν Μιχάλη μέ τό ένα του χέρι πίσω στην πλάτη, καθώς ο Μιχάλης χόρευε στό ίδιο σημείο. Μέ τόν Μιχάλη πρώτο νά κρατάει τό χέρι του Κυριάκου, οι δύο άνδρες χόρευαν σέ όλο τό δωμάτιο. Όταν τελείωσε ο χορός του Κυριάκου, ή γιαγιά του τόν χαιρέτησε σάν νά ήταν ήρωας. Ό Δημήτρης πήγε κοντά καί τόν χάιδεψε φιλικά στό μάγουλο.

Μολοντί ο Κυριάκος γνώριζε ότι πολλοί θεωρούν τούς έπιστήμονες βέδηλους τής ιερότητας των θρησκευτικών τελετουργιών στίς προσπάθειές τους νά εξηγήσουν τά πάντα, ο ίδιος δεχόταν τήν έπιστημονική μελέτη των 'Αναστεναριών. Η δική του όμως προσέγγιση είχε θρησκευτικό χαρακτήρα άνεξάρτητα από τό γεγονός ότι ήταν φοιτητής τής Φυσικής.

Ό Κυριάκος ζούσε σέ μιά μεγάλη φοιτητική έστία στή Θεσσαλονίκη. Όπως έλεγε, ήταν σάν στρατόπεδο συγκεντρώσεως. Σπούδαζε Φυσική για δύο χρόνια αλλά μετά σταμάτησε. Για έναν ολόκληρο χρόνο δέν παρακολούθησε μαθήματα ούτε έδωσε εξετάσεις· περνούσε, όπως είπε ο ίδιος, «μιά μεταβατική κρίση». Ύστερα άλλαξε συζήτηση ήθελε νά μιλήσουμε για τόν Jack Kerouac, τό πανεπιστήμιο του Kent State, για τήν όμοιοπαθητική καί για τήν υγιεινή διατροφή.

Νωρίς τήν επομένη στή βεράντα πίσω από τό κονάκι, ένας λαογράφος από τήν 'Αθήνα ρωτούσε τόν Τάσο νά του πει τά λόγια κάποιου τραγουδιού. Ό Τάσος του είπε μερικούς στίχους καί μετά πήρε στά χέρια του τό τετράδιο του λαογράφου καί άρχισε νά γράφει ο ίδιος. Όταν αργότερα δέν μπορούσε νά θυμηθεί τούς υπόλοιπους στίχους ρώτησε μιά ήλικιωμένη χήρα αν ήξερε εκείνη τό τραγούδι. Η γυναίκα άπήγγειλε τούς στίχους καί ο Τάσος τούς έγραψε στό τετράδιο του λαογράφου.

Ό ίδιος λαογράφος ήταν παρών όταν αργότερα, τήν ίδια ημέρα, καθώς χόρευαν οι 'Αναστενάρηδες, ο Ευριπίδης τραγούδησε ένα τραγούδι για τήν εικόνα από τή Μαυρολεύκη.

*Ό Κωσταντίνος ο μικρός, ο Μικροκωσταντίνος,
Μικρό ντόν είχ' ή μάννα ντου, μικρό ντ' άρραβωνιάζει,
Μικρό ντόν έπαράτησαν μέσα στή Μαυρολεύκη.*

*Δώδεκα χρόνια φυλακή τόν έβαλε ο Δεσπότης.
Κανείς δέν πήγε νά τό δει, τά δάκρυα νά σκουπίσει.
Δέ βρήκε σπίτι για νά μπει, χωριό νά πάει νά μείνει.
Τά πάρει δίπλα τά θουνά, δίπλα τά κορφοβούνα.
Κοντά νά πάει στή μάννα του...
Εμείς τό λάθος κάναμε, κι άλλος θά τό πληρώσει.
Μά τώρα μπήκε στό χορό...*

Όταν οι 'Αναστενάρηδες σταμάτησαν νά χορεύουν ο λαογράφος ζήτησε από τόν Ευριπίδη νά επαναλάβει τό τραγούδι, αλλά ο Ευριπίδης άρνήθηκε.

«Εμείς οι 'Αναστενάρηδες κάνουμε λάθη», είπε, «καί άλλοι τήν πληρώνουν. Πρώτα απ' όλα πρέπει νά μάθουμε τή δική του γλώσσα. Μόνο τότε μπορούμε νά μιλήσουμε. Άλλιώς, ό,τι καί νά λέμε είναι μπουρδες».

«Μίλησα μέ καθηγητές πανεπιστημίου», συνέχισε ο Ευριπίδης. «Λένε ότι τό έθιμο είναι άνεξήγητο. Ξέρω πράγματα, αλλά δέν μιλάω δέν επιτρέπεται. Μίλησα μέ τόν Τανάγρα όταν ήμουν δεκάξι χρονών -πρίν γίνω 'Αναστενάρης. Ό Τανάγρας ήταν ή μεγαλύτερος ψυχολόγος καί θεολόγος. Ήταν Θεολόγος Ψυχικών Έρευνών. Ρωτήσαμε τόν Τανάγρα νά μās πει τά συμπεράσματά του. Είπαμε: "Εμείς είμαστε άγράμματοι. Δέν ξέρουμε τίποτα". Κι εκείνος είπε: "Από τήν παραμονή μέχρι τή στιγμή πού μπήκατε στή φωτιά ήμουν συνδεμένος κατάλαβα τά πάντα. Άλλά όταν μπήκατε στή φωτιά, άποσυνδέθηκα". Λοιπόν είπα στον Τανάγρα: "Τότε είσαι κατώτερος απ' τούς 'Αναστενάρηδες".

»Πίστευε καί μη έρεύνα. Αυτό λέμε. Πίστευε καί μη έρεύνα».

Όσο εκείνοι πού είχαν έλθει για νά μελετήσουν τά 'Αναστενάρια ήταν συνεπαρμένοι μέ τίς λεπτομέρειες τής τελετουργίας, τίς ιστορίες από τό παρελθόν καί τό «μυστικό» τής πυροβολίας, άλλο τόσο πολλοί 'Αναστενάρηδες ήταν συνεπαρμένοι μέ τά μεγάλα κασσετόφωνα καί τούς τηλεφώνους πού είχαν φέρει οι ξένοι για νά καταγράψουν τήν τελετή. Θυμάμαι τόν Μιχάλη νά κοιτάζει μέ δέος καθώς ένας επαγγελματίας φωτογράφος άλλαζε μέ ταχύτητα τούς φακούς καί τό φίλμ. Άλλοι πάλι ήταν συνεπαρμένοι μέ τό γράψιμό μου. Σέ μετέπειτα επισκέψεις μου στην 'Αγία 'Ελένη, πολλοί μου έλεγαν «Ακόμα γράφεις;», ή, μέ κάποιο χιούμορ, «Συνέχισε νά γράφεις. Μή σταματάς». Δέν καταλάβαιναν πώς κατάφερα νά γράφω καθώς περπατούσα, χωρίς νά κοιτάζω στό σκοτάδι. Τούς έλεγα ότι τό χέρι μου πήγαινε μόνο του.

Τό πρωί τῆς 23ης Μαΐου, συνάντησα τήν Καίτη στήν κεντρική πλατεία τῶν Σερρών ὅπου διανυκτέρευσα. Μέ κάλεσε γιά καφέ καί τῆς ζήτησα νά μοῦ μιλήσει γιά τήν τελετουργία. Ἡ Καίτη πιστεύει ὅτι τά Ἀναστενάρια ἐμπεριέχουν μιά θεία οὐσία πού παίρνει τή μορφή τῆς ἱερῆς φλόγας. Ἀνέφερε τόν Πυθαγόρα καί τόν Ἡράκλειτο. Εἶπε ὅτι γιά τοὺς Ἀναστενάρηδες ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος καί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία παρέχουν τό πλαίσιο μέσα ἀπό τό ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ θεία αὐτή οὐσία, ἀλλά ὅτι ὁποιαδήποτε ἄλλη θρησκεία θά μπορούσε νά κάνει τό ἴδιο. Μίλησε γιά γητευτές φιδιών, γιά τό φιλοσοφικό στοχασμό καί τή μετεμψύχωση γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ «φωτός τῆς ἀγάπης» καί γιά τήν ἐμπειρία τῆς κοινωνίας μέ τόν Θεό.

Ἀργότερα, τό ἴδιο πρωινό, πέρασα ἀπό τό σπίτι τοῦ Γιαβάση καί τόν βρήκα νά συζητάει μέ τήν Εἰρήνη, μία λεπτή, εὐθραυστη στήν ἐμφάνιση κοπέλα ἀπό τίς Σέρρες μέ χλωμό πρόσωπο καί μακριά καστανά μαλλιά. Μιλοῦσε ντροπαλά μέ λεπτή φωνή καί ὅταν χόρευε τά δῆματά της ἦταν μικρά καί δειλά σάν νά μὴν κουνοῦσε κἂν ἀπό τό σημεῖο πού βρισκόταν. Ἡ μητέρα καί ἡ ἀδελφή τῆς Εἰρήνης ζοῦσαν στό Παρίσι· ὁ πατέρας της ἦταν δικηγόρος στίς Σέρρες. Ἡ ἴδια ζοῦσε μόνη της στή Θεσσαλονίκη, ὅπου σπούδαζε Ἀρχιτεκτονική καί ἐργαζόταν ὡς σχεδιάστρια.

«Μὴ φοβάσαι», τῆς ἔλεγε ὁ Γιαβάσης. «Θά σοῦ φύγει λίγο δάρος. Θά ἴσαι πῶς ἐλαφριά αὐριο».

«Ναί, ἀλλά καμιά φορά φοβάμαι τόν ἐαυτό μου», εἶπε ἡ Εἰρήνη.

Ὁ Γιαβάσης τῆ ρώτησε ἂν θά μπορούσε ὁ πατέρας της νά ἔλθει στό πανηγύρι καμιά φορά. Ἡ Εἰρήνη ἀπάντησε ὅτι ἦταν πολύ ἀπασχολημένος καί δέν θά μπορούσε. Γνώριζε ὅτι ἡ Εἰρήνη εἶχε ἔλθει στήν Ἅγία Ἐλένη καί ὅτι χόρευε, ἀλλά ἡ ἴδια φοβόταν γιά τό τί θά συνέβαινε ἂν εἶχε ἔλθει ὁ ἴδιος. Τό προηγούμενο βράδυ ἔβλεπαν τηλεόραση μαζί καί εἶδαν λίγες εἰκόνες ἀπό τά Ἀναστενάρια στό δελτίο εἰδήσεων. Τότε ὁ πατέρας της τῆς εἶπε κάτι καί ἡ Εἰρήνη θύμωσε. Τῆς φέρθηκε σάν νά ἦταν μικρό παιδί καί τήν ἐκνεύρισε. Ὑστερα ἄλλαξε θέμα. Ἡ Εἰρήνη δέν κοιμήθηκε ὅλη τή νύχτα.

«Ἄν ἐρχόταν ἐδῶ», εἶπε ὁ Γιαβάσης, «θά τοῦ ἔλεγα νά μὴ στενοχωριέται. Κι ἐγώ σάν πατέρας εἶμαι, ἕνας γέρος πατέρας».

Ἡ Εἰρήνη ἄρχισε νά μιλάει στόν Γιαβάση γιά τίς σπουδές της. Εἶχε νά δώσει κάποιες ἐξετάσεις ἀλλά δέν μπορούσε πρὸς τό παρόν γιατί εἶχε πολλή δουλειά στό γραφεῖο. Ἐπτά χρόνια δούλευε καί σπούδαζε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Οἱ ἄλλοι ὅμως ἔκαναν διαφορετικά ὄνειρα γι' αὐτήν.

Ρώτησε τόν Γιαβάση ἂν θά μπορούσε νά πάει στή Μαυρολεῦκη.

«Ἐχεις σύντροφο;», ρώτησε ὁ Γιαβάσης.

Ἡ Εἰρήνη δίστασε γιά μιά στιγμή. Ἐμοιαζε νά μὴν εἶχε καταλάβει. «Κάποιον σύντροφο πού φαίνεται ἡ ὄχι;», ρώτησε.

Ὁ Γιαβάσης δέν ἀπάντησε.

«Σοῦ εἶπε τίποτα;».

«Δέν μπορῶ νά μιλήσω τώρα», ἀπάντησε ντροπαλά ἡ Εἰρήνη, κοιτάζοντας πρὸς τό σημεῖο πού βρισκόμουν.

Ἀργότερα ἡ Εἰρήνη εἶπε στόν Γιαβάση ὅτι τήν παραμονή τοῦ πανηγυριοῦ δέν μπορούσε νά μείνει στό διαμέρισμά της στή Θεσσαλονίκη κι εἶται ξεκίνησε γιά τήν Ἅγία Ἐλένη. Ὅταν ὅμως βρισκόταν ἀκόμα στά μισά τῆς διαδρομῆς, σταμάτησε. Παρ' ὀλίγο θά γύριζε πίσω στή Θεσσαλονίκη, ἀλλά δέν μπορούσε. Οὔτε μπορούσε νά γυρίσει στίς Σέρρες στό σπίτι τῶν γονιῶν της. Δέν εἶχε πουθενά νά πάει, πουθενά νά μείνει κι εἶται ἔφτασε ἐδῶ στό σπίτι τοῦ Γιαβάση, πού τῆς ἦταν πῶς γνωστό ἀπό ὁποιοδήποτε ἄλλο. Ἴσως τώρα θά μπορούσε νά πάει στή Μαυρολεῦκη.

Ὁ Γιαβάσης δέν εἶπε τίποτε. Ἀποφάσισα ὅτι ἦταν ὥρα νά φύγω.

Ἐκεῖνο τό βράδυ, καθὼς πήγαινα πρὸς τό καινούργιο κονάκι, πέρασα ἀπό τὸν κεντρικό δρόμο τοῦ χωριοῦ –ἀνάμεσα ἀπὸ μικροπωλητές πού πουλοῦσαν σάντουιτς, καραμέλες, ἀναψυκτικά καί μπύρες· πῶς κάτω ἦταν ἕνα λούνα-πάρκ μέ περιστρεφόμενα ἀλογάκια, κούινιες, σκοποβολή καί αὐτοκινητάκια, ἀκόμη διάφορα καρτόνια πού πουλοῦσαν πλαστικά παιχνίδια, ἀρकुοδάκια, κεντητά τραπεζομάντηλα, ρολόγια, κασέτες, ἀριθμομηχανές τσέπης. Κάτω ἀπ' τό στασίδι καθόταν ὁ Τάσος· δίπλα του, στόν μακρὸ πάγκο, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Μιχάλης, ἡ Σωτηρία, ἡ Καίτη καί πέντε-ἕξι ἄλλες Ἀναστενάρισσες. Ὁ Δημήτρης καί ὁ Κυριάκος κάθονταν στό πάτωμα. Δίπλα τους σ' ἕνα μικρὸ σκαμνὶ κάθονταν μαζί κρατώντας ἡ μία τὸ χέρι τῆς ἄλλης, ἡ Εἰρήνη καί μία σωματώδης νέα γυναίκα μέ ροζιασμένα χέρια, ἀπὸ ἕνα μικρὸ χωριὸ κοντὰ στόν Λαγκαδά. Καθὼς οἱ λυράρηδες κούρδιζαν τίς λύρες τους, ὁ Τάσος θυμάτισε σέ ὅλο τό δωμάτιο. Ζήτησε ἀπὸ τὸν Εὐριπίδη καί τὸν Μιχάλη νά κάνουν τό ἴδιο. Μετὰ ἄρχισε ὁ χορός.

Ἀργότερα τό ἴδιο βράδυ, ὅταν ἡ φωτιά εἶχε ἀνάψει καί στό κονάκι χόρευε ὁ κόσμος, μέ ἐκπλήξη εἶδα τῆ Σοφία Ζώρα νά σηκώνεται ξαφνικά καί νά χορεύει. Τῆ γνώριζα ἀπὸ τό 1976 καί ἤξερα ὅτι δέν εἶχε χορεύει καμιά ἄλλη φορά.

«Θά καθαρίσει!», φώναξε καθὼς χόρευε πρὸς τό κέντρο τοῦ δωματίου. Τά χέρια της ἔτρεμαν καί δέν χόρευε καλά. Ἡ κόρη της, ἡ Παναγιώτα, ὀδοντοτεχνίτης πού ζοῦσε στίς Σέρρες, ἦταν δακρυσμένη. Ἡ Σοφία χορεύοντας γύρισε στό σημεῖο πού βρισκόταν ὁ ἄνδρας της, τὸν πῆρε ἀπὸ τό χέρι

καί τόν τράδηξε στό χορό. Ἡ Παναγιώτα προσπάθησε νά τή σταματήσει ἀλλά ὁ πατέρας της τῆς εἶπε νά τήν ἀφήσει νά κάνει αὐτό πού ἤθελε.

Ἡ Σοφία, χορεύοντας μέ περισσότερη ἐνταση, πέρασε ἀνάμεσα ἀπό τόν κόσμο ἀφήνοντας μικρές ἀπότομες κραυγές. Χόρευε μπροστά στόν ἄνδρα της κάνοντας παράξενες χειρονομίες μπροστά στό πρόσωπό του, σάν νά προσπαθοῦσε νά διώξει κάτι ἀπό μπροστά του. Ἡ Παναγιώτα συνέχιζε νά κλαίει. Ἡ μικρή της κόρη ἦταν γαντζωμένη ἐπάνω της καί ἔκλαιγε μέ μία ἐκφραση τρόμου στό πρόσωπό της. Φαινόταν ἐτοιμη νά λιποθυμήσει.

Λίγα λεπτά ἀργότερα ἡ Σοφία χόρευε ἐξαλλα μπροστά στά εικονίσματα. Ὁ Τάσος τήν ἠρέμησε καί τῆς ἔδωσε ἓνα σημάδι. Ἐκείνη χορεύοντας γύρισε στό σημεῖο πού καθόταν ὁ ἄνδρας της, τόν φίλησε στό μάγουλο, τόν τράδηξε ἀπό τό χέρι καί συνέχισε τό χορό. Γιά ἄλλη μιὰ φορά ἡ Παναγιώτα προσπάθησε νά τή σταματήσει ἀλλά ἡ Σοφία φώναξε «Ἐδῶ!», καί συνέχισε νά χορεύει. Μία ἄλλη Ἀναστενάρισσα χόρευε πρὸς τὴν Παναγιώτα καί χτυποῦσε δυνατά παλαμᾶκια ἀλλά ὁ Τάσος τήν τράδηξε πρὸς πέρα. Ἡ Σοφία χόρευε μπροστά στίς ἀνηψιές τοῦ ἄνδρα της καί μετὰ μπροστά σ' ἓναν ἐξάδελφό του πού τῆς φώναξε: «Ὑπομονή! Βάστα!». Οἱ Ἀναστενάρηδες ἦταν τώρα ἐτοιμοὶ νά ξεκινήσουν γιὰ τὴ φωτιά. Ἡ Σοφία τοὺς ἀκολουθοῦσε δίχως νά σταματήσει νά χορεύει δίπλα στόν ἄνδρα της, τὴν κόρη της καί τὴν ἐγγονή της.

Ἡ Σοφία Ζώρα κι ὁ σύζυγός της ὁ Γιάννης ἦταν ἓνα ἀνδρόγυνο πού ἐνέπνεε σεβασμὸ στὴν Ἁγία Ἐλένη. Ὁ Γιάννης δούλευε σκληρά· τό τρακτέρ του ἦταν ἀπὸ τὰ παλαιότερα στό χωριό καί συνέχιζε νά ζεῖ στό σπίτι τῶν γονιῶν του, ἀλλά καί τὰ τρία του παιδιά συνέχισαν τίς σπουδές τους μετὰ τό Γυμνάσιο. Πρὶν δυό-τρία χρόνια ἡ Σοφία καί ὁ Γιάννης ἄφησαν τὴν Ἁγία Ἐλένη καί μετακόμισαν στίς Σέρρες. Πρόσφατα ὁ Γιάννης εἶχε ἐγχειριστεῖ στό στομάχι· δέν μπορούσε νά συγκρατήσει τό φαγητό. Ἡ Σοφία ἦταν ἐπίσης ἀρρωστη. Λέγεται ὅτι εἶχε προδλήματα μέ τὴν καρδιά της.

Ὁ Γιάννης ἦταν ἐκεῖνος πού ἔσφαζε τό πρόβατο κάθε χρόνο στίς 21 Μαΐου. Ἡ μητέρα του ὑπῆρξε Ἀναστενάρισσα. Τό 1976 ὁ Γιάννης καί ἡ Σοφία μοῦ εἶχαν μιλήσει γι' αὐτὴν ἀρκετά. Δέν εἶχε χορέψει ποτέ δημοσίως ἢ στὴ φωτιά—δέν τῆς τό επέτρεπε ὁ ἄνδρας της—ἀλλά χόρευε στό σπίτι ὅταν ἔρχονταν οἱ εἰκόνες ἢ ὅταν ἀρρώσταινε κάποιος στὴν οἰκογένεια. Ἐλεγε στὴ Σοφία νά ἀνάψει λιδάνι καί χόρευε μπροστά στά εικονίσματα τῆς

οἰκογένειας. Ὅταν τελείωνε τό χορό καθισούχαζε τὴν οἰκογένειά της ὅτι ὅλα θά πήγαιναν καλά. Τό 1976 ρώτησα τὸν Γιάννη ἂν θά επέτρεπε στὴ γυναίκα του νά χορέψει. Εἶπε ὅτι θά τῆς επέτρεπε, ἀλλά μία ἀπὸ τίς κόρες του πρόσθεσε: «Εὐχομαι νά μὴ γίνει αὐτό».

ἤξερα ὅτι κάθε χρόνο, στίς 22 Μαΐου, ἡ μητέρα τοῦ Γιάννη ἔκανε τραπέζι στοὺς Ἀναστενάρηδες. Ἡ Σοφία συνέχισε αὐτὴν τὴν παράδοση μετὰ τό θάνατο τῆς πεθερᾶς της, ἀλλά σταμάτησε ὅταν ἡ Παναγιώτα παντρεύτηκε ἓναν δάσκαλο. Δέν ἦταν οὔτε Κωσιλῆς, οὔτε ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἐλένη. Τό 1976 μοῦ ἔλεγε ὅτι ὅταν ἀρραβωνιάστηκε τὴν Παναγιώτα ζήτησε ἀπὸ τὰ πεθερικά του νά σταματήσουν τὰ τραπέζια στοὺς Ἀναστενάρηδες. Ἦταν κάτι τό δλακῶδες· ἡ τελετὴ δέν ἦταν παρὰ μία δλακῶδης δεισιδαιμονία. Ἐκεῖνοι σταμάτησαν δίχως νά ποῦν λέξη.

Στίς 22 Μαΐου 1986, ὅμως, τὴν προηγούμενη τῆς ἡμέρας πού ἡ Σοφία χόρευε γιὰ πρώτη φορά, ὁ Γιάννης καί ἡ Σοφία ἔκαναν τό τραπέζι καί πάλι. Ἄκουσα τὸν Γιάννη νά λέει σέ μιὰ Ἀναστενάρισσα ἔξω ἀπὸ τό σπίτι ὅτι φοβόταν πὼς εἶχε κάνει λάθος καί πὼς ἤθελε νά ρωτήσει κάτι τοὺς Ἀναστενάρηδες. Ἐκείνη τοῦ συνέστησε νά τοὺς καλέσει στό σπίτι του κάποιο Σάββατο ἢ Κυριακὴ καί ἐκεῖνοι θά τοῦ ἔλεγαν ὅ, τι γνῶριζαν. Ὁ Γιάννης τῆς εἶπε ὅτι τὴν προηγούμενη χρονιά ἦταν ἀρρωστος καί γι' αὐτό δέν τοῦ ἦταν εὐκόλο νά ἔλθει στό χωριό γιὰ τό πανηγύρι. Γι' αὐτό εἶχε κλείσει τό σπίτι του. Μετὰ τό τραπέζι ὁ Γιάννης, ὁ νευρικός οἰκοδεσπότης, σέρβιρε σταφίδες καί στραγάλια καί εὐχήθηκε ἀγάπη καί εἰρήνη σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Οἱ Ἀναστενάρηδες διέσχισαν τὸν κόσμο καί ἔκαναν κύκλο γύρω ἀπὸ τὰ κατακόκκινα κάρβουνα. Ἡ Σούλα, ὁ Μιχάλης καί ἡ Μαρία πέρασαν τὴν φωτιά πρῶτοι. Φορώντας τὰ παπούτσια της, ἡ Σοφία χόρευε πίσω-μπρὸς στὴν ἄκρη τῆς φωτιᾶς. Ἡ κόρη της καί μία ἄλλη χωριανὴ τὴν κρατοῦσαν ἀπὸ τὰ χέρια. Ἡ Σοφία τοὺς ζητοῦσε νά τὴν ἀφήσουν ἀλλά ἐκεῖνες ἀγνοοῦσαν τὰ παρακάλια της. Χορεύοντας πῆγε στό σημεῖο πού στεκόταν ὁ Τάσος, κρατώντας μία εἰκόνα. Ἀφοῦ ὁ ἄνδρας της καί ἡ ἴδια φίλησαν τὴν εἰκόνα, ἡ Σοφία ἀπομακρύνθηκε χορεύοντας καί φωνάζοντας: «Ἀφήστε με! Δώστε μου ἐλευθερία!». Ὁ ἄνδρας της στεκόταν πλάι στὴ φωτιά κρατώντας τὴν τοάντα καί τὴ ζακέτα της.

Ὁ Θόδωρος, ἡ Μαρία, ἡ Σωτηρία καί ὁ Μιχάλης χόρευαν στὴν φωτιά, ὅταν ξαφνικά ἓνας ἄνδρας μέ σγουρά μαῦρα μαλλιά καί λεπτό γένι δῆγκε

από τό πλήθος και, τρέχοντας, πέρασε μέσα από τή φωτιά. Δέν τόν είχα δει ποτέ πριν, μου ήταν τελείως άγνωστος. Ό Τάσος πήγε κοντά του, τόν πήρε από τό χέρι και έμεινε μαζί του έξω από τή φωτιά. Αργότερα φώναξε έναν άλλο χωριανό και του τόν παρέδωσε. Λίγο αργότερα ο Θόδωρος πλησίασε τόν άγνωστο χορεύοντα, και τόν κοίταξε μέ περιέργεια.

Σέ είκοσι λεπτά, ένας κύκλος Άναστενάρηδων άρχισε νά σχηματίζεται γύρω άπ' τή φωτιά. Ό Τάσος ξεκίνησε τό χορό κρατώντας τή Σοφία, τόν άνδρα της και τήν κόρη της. Η Σωτηρία, ο Θόδωρος και ο Μιχάλης συνέχιζαν νά χορεύουν πάνω στα άναμμένα κάρβουνα. Τώρα η Σοφία μπήκε πρώτη στο χορό γύρω από τή φωτιά, κρατώντας ένα σημάδι στο έλεύθερο δεξί της χέρι. Τήν ακολουθούσαν ο Τάσος, ο άνδρας της, η κόρη της και άλλοι Άναστενάρηδες. Μετά πού γύρισαν όλοι στο κονάκι, οι περισσότεροι μαζεύτηκαν γύρω από τή Σοφία. Η κόρη της φυσούσε πάνω στο πρόσωπό της για νά τή δροσίσει. Τήν ίδια στιγμή μία από τίς άνηψιές της έφερε ένα ποτήρι νερό για νά τής δώσει νά πει, αλλά η Σοφία συνέχισε νά χορεύει.

Ύστερα η Μαρίκα, μιά χήρα μέ σκληρό και επιβλητικό χαρακτήρα, και πού δέν δεχόταν νά μου μιλήσει για τά Άναστενάρια, χόρεψε περνώντας από μπροστά μου και κρατώντας μία εικόνα πού όλοι φιλούσαν. Μόλις συνειδητοποίησε πώς μέ είχε προσπεράσει, γύρισε πίσω, είπε τό όνομά μου και κράτησε τήν εικόνα όρθια μπροστά μου για νά τή φιλήσω. Έγώ έγεια μπρός και έσκυψα τό κεφάλι μου προς τήν εικόνα δίχως νά τή φιλήσω, μέ μιά συμβιδιαστική χειρονομία πού είχα αποκτήσει μέ τά χρόνια.

Όταν σταμάτησε τό χορό, η Σοφία φίλησε στο χέρι και στο μάγουλο πολλούς Άναστενάρηδες και εκείνοι τή φίλησαν δύο φορές. Ύστερα πήγε στο πίσω δωμάτιο όπου θρισκόταν ο άνδρας της. Μιά Άναστενάρισσα τήν πλησίασε και είπε μέ ένθουσιασμό: «Είμαστε μαζί. Τό ξερα πώς θά γίνει. Ήθελα νά σ' τό πώ αλλά κρατήθηκα». «Κι εγώ πιστευσά πώς θά γίνει», απάντησε η Σοφία. «Άλλά πού θά πάει;». Μερικοί Άναστενάρηδες τής εύχήθηκαν «καλό δρόμο» και τή διαβεβαίωσαν ότι όλα θά πήγαιναν καλά – πώς δέν συνέβαινε τίποτε πώς ήταν μιά χαρά. Μετά η Σοφία και ο άνδρας της επέστρεψαν στο κονάκι και κάθισαν κοντά στις εικόνες μπροστά από τή σειρά των Άναστενάρηδων.

Βγήκα έξω και βρήκα τόν ξένο μέ τά γένια πού είχα ξαφνικά εμφανιστεί μέσα από τό πλήθος και μπήκε στη φωτιά. Έπλενε τά πόδια του στη δρύση πίσω άπ' τό κονάκι. Μου είπε πώς δούλευε σε άνακαινίσεις παλαιών εκκλησιών και ότι είχα διαβάσει ένα άρθρο σχετικά μέ τήν πυροδασία στο πε-

ριοδικό *National Geographic*, αλλά αυτή ήταν η πρώτη φορά πού έβλεπε από κοντά τά Άναστενάρια. Ξαφνικά του ήλθε η επιθυμία νά μπει στη φωτιά. Δέν πίστευε στον Άγιο Κωνσταντίνο, ούτε σε καμία συγκεκριμένη θρησκεία: πίστευε σε όλες τίς θρησκείες. Κανένας δέν του είχα δώσει σημάδι για νά χορέψει, αλλά αργότερα στο κονάκι ένας Άναστενάρης του είπε νά πάει και νά προσκυνήσει τίς εικόνες για νά μήν προσβληθεί κανένας. Έπέμενε νά μου δείξει τά πόδια του. «Συνήθως και οι μικρές σπίθες σε καίνε», είπε. «Άλλά αυτή ήταν μεγάλη φωτιά και δέν κάηκα καθόλου».

Οι άνθρωποι του χωριού πού ήταν υπεύθυνοι για τό ταμείο των Άναστενάρηδων κάθισαν στο πάτωμα, στο κονάκι, και άρχισαν νά μετρούν τά χρήματα πού είχάν μαζευτεί κατά τή διάρκεια του πανηγυριού. Δύο γερόντισσες, χήρες, ντυμένες στα μαύρα, κάθισαν δίπλα τους κρατώντας δύο άναμμένα κεριά. Όταν τέλειωσαν τό μέτρημα, ο Τάσος άνήγγειλε τό ποσό πού είχα μαζευτεί, τό ποσό πού είχάν ξοδέψει και τό ποσό πού είχα μείνει υπόλοιπο από τήν προηγούμενη χρονιά. Ύπήρχαν τώρα μερικές χιλιάδες δραχμές στην «κάσα του παππού», όπως έλεγαν τό ταμείο τους οι Άναστενάρηδες.

Ό Τάσος ρώτησε τούς άλλους τί θά ήθελαν νά κάνουν μέ τά χρήματα. Πρότεινε νά αγοράσουν ένα ψυγείο για τό κονάκι. Η Σοφία Ζώρα πρότεινε νά αγοράσουν κουβέρτες και στρώματα για τούς επισκέπτες πού έρχονταν νά παρακολουθήσουν τό πανηγύρι. Ό Τάσος είπε ότι τό τζάκι στο κονάκι χρειαζόταν επισκευή. Ό Γιάννης επανέλαβε τήν πρόταση τής γυναίκας του για κουβέρτες και στρώματα.

«Αυτά τά λεφτά τά έδωσαν οι χωριανοί και όλος ο κόσμος», είπε ο Τάσος, «και πρέπει νά πάνε πίσω σ' αυτούς. Ποϋ θά τά ξοδέψουμε; Μιλήστε λοιπόν!».

Μερικοί άλλοι Άναστενάρηδες έκαναν προτάσεις, αλλά δέν έφτασαν σε συμφωνία.

«Θά λεγα πώς κανείς δέ μιλήσε», συμπέρανε ο Τάσος. «Θ' αφήσουμε τά λεφτά στην κάσα του παππού και αργότερα οι υπεύθυνοι θά φτιάξουν τήν κουζίνα και θά δώσουν τά υπόλοιπα στη Λαογραφική Έταιρεία».

Όταν και τό τελευταίο πιάτο μπήκε στο τραπέζι, ο Τάσος θυμάτισε πάνω από τά πιάτα μέ τό τυρί και τίς ελιές, τά καρβέλια και τό μεγάλο τσουκάλι μέ τό πιλάφι και τό άρνι πού ήταν τοποθετημένο στο πάτωμα πάνω σε ένα κεντημένο ύφασμα.

«Καλησπέρα σ' όλους», είπε. «Αυτό τό τραπέζι τό κάνουν οι παππούδες. Τό κάνουν για όλο τόν κόσμο: είναι τραπέζι τής αγάπης. Καλή όρεξη!».

Τά όργανα άρχισαν νά παίζουν καθώς οι παρευρισκόμενοι σεβρίονταν και έτρωγαν. Κάποιοι έκαναν άστεία σχετικά μέ τό γεγονός ότι ο Μιχάλης όρθιος είχε τό ίδιο ύψος μέ τόν καθήμενο Δημήτρη. Ο Γιάννης Ζώρας καθόταν άβολα σ' ένα χαμηλό σκαμνί. Τό κοστούμι του ξεχώριζε άνάμεσα στά άλλα ρούχα πού φορούσαν οι χήρες και οι άλλες ήλικιωμένες γυναίκες τού χωριού.

Μετά τό δείπνο, κι άφου μοιράστηκαν σταφίδες και στραγάλια, ό κόσμος έτοιμαζόταν νά φύγει. Ο Δημήτρης, ό Κυριάκος και ή Ειρήνη ήταν φανερά συγκινημένοι καθώς χαιρετούσαν τούς γεροντότερους Άναστενάρηδες και τούς φιλούσαν τά χέρια. Ο Τάσος μοίρασε τίς εικόνες και τά σημάδια και ή πομπή τών Άναστενάρηδων σχηματίστηκε γιά τελευταία φορά. Στεκόμουν και παρατηρούσα τόν κόσμο καθώς χαιρετούσαν τήν πομπή: τούς Άγίους, τούς Άναστενάρηδες και τούς άλλους Κωσιλίδες. Ένας-ένας φιλούσαν τίς εικόνες, τά σημάδια και τά χέρια αυτών πού τά κρατούσαν. Είδα έναν άνδρα από τήν Άγία Ελένη νά φιλάει τό σημάδι πού άνήκε στή μητέρα του πριν πεθάνει. Μετά φίλησε τό χέρι τού άδελφού του πού τό κρατούσε.

Έκεινη τή νύχτα όνειρεύτηκα πώς χαιρετούσα τήν πομπή τών Άναστενάρηδων. Μετά πού είχα προσκυνήσει όλες τίς εικόνες και τά σημάδια ήθελα νά μπώ ξανά στή γραμμή και νά χαιρετήσω τήν πομπή γιά δεύτερη φορά. Ζήτησα από τή Μαρίκα, τή χήρα, νά μου πει άν κάτι τέτοιο έπιτρεπόταν. Μου είπε ναι και μου έδειξε τί νά κάνω —τί νά προσκυνήσω και σέ ποιόν νά δώσω τά χρήματα.

Τήν επομένη τού πανηγυριού βρήκα τόν Τάσο στό σπίτι τών γονιών του κοντά στήν πλατεία τού χωριού. Είχε μόλις γυρίσει από τό όργανο τού χωριού τής οίκογένειας μέ τό τρακτέρ τού πατέρα του. Άφου ή μητέρα του μάς σέρβιρε καφέ στήν αλή, μου μίλησε γιά τή σχιζοφρενική ζωή πού έκανε —τό ένδιαφέρον του γιά τή λαογραφία και τά Άναστενάρια από τή μά, και από τήν άλλη τήν έρευνά του πάνω στό θέμα τής «σκήρυξης κατά πλάκας» πού δούλευε γιά τή διδακτορική του διατριβή. Δυσκολευόταν πολύ νά αφήνει τούς άσθενείς του στό νοσοκομείο και στήν ιδιωτική κλινική

κή όπου εργαζόταν γιά νά έρχεται στήν Άγία Ελένη κάθε χρόνο. Άν ζούσε στό χωριό θά γνώριζε καλύτερα τά τοπικά θέματα και θά ήταν σέ θέση νά βρísκει εύκολότερα λύσεις γιά τίς συγκρούσεις πού εμφανίζονταν κατά τή διάρκεια τού πανηγυριού.

Ο Τάσος κατάλαβε τώρα ότι ή ίδρυση τής Λαογραφικής Έταιρείας και ή άρχική του άνάμειξη στά Άναστενάρια ήταν κινήσεις πού δέν είχαν κατευθυνθεί σωστά. Η Λαογραφική Έταιρεία παρέκκλινε τών σκοπών της και σ' ένα βαθμό άπέτυχε. Κατά τή γνώμη τού Τάσου, αυτό όφειλόταν ως ένα σημείο στά «σοβινιστικά» κίνητρα τών μελών τής Λαογραφικής Έταιρείας νά προστατεύσουν τά Άναστενάρια και το χωριό τής Άγίας Ελένης. Πιο πρόσφατα, είπε, οι σχέσεις μεταξύ τών Άναστενάρηδων και τής Λαογραφικής Έταιρείας είχαν δελτιωθεί κατά πολύ. Πριν μερικά χρόνια, γιά παράδειγμα, ή κυβέρνηση είχε έπιδοτήσει ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης τών γυναικών τού χωριού στή χειροτεχνία και ό τότε πρόεδρος τής Άγίας Ελένης ήθελε νά χρησιμοποιήσει τό νέο κονάκι ως αίθουσα διδασκαλίας. Τήν τελευταία ήμέρα τού πανηγυριού τού Άγίου Άθανασίου, ό Τάσος έθεσε τό θέμα πρός συζήτηση παρουσία όλων. Ένας από τούς συγχωριανούς πίστευε ότι δέν υπήρχε πρόβλημα —οι φτωχές γυναίκες τού χωριού θά μάθαιναν μία τέχνη και θά κέρδιζαν κάποια χρήματα— αλλά κάποιος άλλος είχε τή γνώμη ότι τά Άναστενάρια θά άποκτούσαν κακή φήμη άν τό κονάκι χρησιμοποιείτο γιά τέτοιους σκοπούς. Οι υπεύθυνοι τής Λαογραφικής Έταιρείας, πού ήταν στήν πραγματικότητα οι ιδιοκτήτες τού κτιρίου, θεώρησαν τήν ιδέα σωστή. Ο Τάσος δέν είχε καμιά αντίρρηση, αλλά επέμενε νά ληφθεί υπ' όψιν ή γνώμη τών Άναστενάρηδων. Άρκετές γυναίκες άρχισαν τότε νά χορεύουν και νά φωνάζουν: «Όχι! Όχι! Όχι!». Τελικά τά μαθήματα δέν έγιναν στό κονάκι.

Ο Τάσος ήταν γοητευμένος από τήν έλαστικότητα τού συμβολισμού τής ιεροτελεστίας, τόν τρόπο μέ τόν όποιο άσκούσε έλεχ σέ διαφορετικούς τύπους ανθρώπων: γυναίκες πού ήταν καταπιεσμένες από τίς οίκογένειές τους και νέοι άνθρωποι πού ήταν όλότελα ύποταγμένοι στους γονείς τους. Αισθανόταν ότι άνθρωποι σάν τόν Δημήτρη δέν ήταν σέ θέση νά έπωφεληθούν άρκετά από τήν ιεροτελεστία, διότι ζούσαν σ' έναν κόσμο ό όποιός δέν δεχόταν θρησκευτικά φαινόμενα όπως τά Άναστενάρια.

Όταν τού είπα ότι μερικοί είχαν εκφράσει τή γνώμη ότι ό ίδιος δέν ήταν πραγματικός Άναστενάρης, έπειδή δέν είχε χορέψει ποτέ, άπάντησε ότι πράγματι ποτέ δέν είχε αισθανθεί τήν άνάγκη νά χορέψει, ώστόσο ήταν Άναστενάρης διότι έτσι τόν βλέπουν και οι Άναστενάρηδες και ό Γιαβά-

σης. Οί 'Αναστενάρηδες τόν δέχονταν γιά άρχηγό έπειδή ήταν ικανός νά διατηρήσει τήν τάξη καί τήν άρμονία· συνεργάζονταν μαζί του διότι τούς έδειχνε τόν κατάλληλο σεβασμό. Κατά τή διάρκεια του πανηγυριού οί 'Αναστενάρηδες ξεχνούσαν ότι ήταν γιατρός καί έπιστήμονας· τόν θεωρούσαν άπλό συγχωριανό τους.

'Ανέφερα τόν κύριο μέ τά γένια πού είχε ξαφνικά μπει στή φωτιά τήν προηγούμενη. 'Ο Τάσος νόμιζε ότι είχε καί έπειδή όταν του έπιασε τό χέρι, του φάνηκε άπαλλαγμένος από τήν υποχρέωση νά μπει ξανά στή φωτιά. Είπε ότι τόν έπιασε από τό χέρι γιά νά του δώσει σημάδι, ώστε νά μήν ταραχθούν οί 'Αναστενάρηδες. Μιά άλλη φορά, όταν ένας άλλος άγνωστος μπήκε στή φωτιά, ό Τάσος προσπάθησε νά τόν κρατήσει μακριά από τή φωτιά, αλλά εκείνος του ξεφυγε καί μπήκε ξανά. 'Ο Τάσος πίστευε ότι πρέπει νά γίνουν περισσότερα πειράματα πρίν οί έπιστήμονες είναι σέ θέση νά εξηγήσουν γιατί οί 'Αναστενάρηδες δέν καίγονταν από τήν πυροβολασία.

'Ηταν ώρα γιά μένα νά φύγω. Καθώς ό Τάσος κι εγώ περπατούσαμε στό δρόμο, του μίλησα γιά τό όνειρό μου. «Από ψυχαναλυτική άποψη», είπτε, «τό νόημα είναι ξεκάθαρο. Θέλεις νά γυρίσεις πίσω. Δέν έχεις τελειώσει ακόμα».

VI.

Γιορτάζοντας τήν κοινότητα σ' έναν κόσμο πού αλλάζει

Τά 'Αναστενάρια όχι μόνο κατέχουν σημαντική θέση στήν προσωπική ζωή των 'Αναστενάρηδων, αλλά καί ό ρόλος πού παίζουν στή συλλογική ζωή του χωριού τής 'Αγίας 'Ελένης καί γενικότερα τής κοινότητας των Κωστιλήδων είναι κεντρικός. Τά 'Αναστενάρια υπήρξαν ένα δυναμικό σύμβολο γιά τή συγκρότηση τής ταυτότητας των Κωστιλήδων από τότε πού έφθασαν ως πρόσφυγες στή Μακεδονία. Συνοψίζουν όλες τις σημασιοδοτήσεις πού έγκλείει ή ταυτότητα του Κωστιλή, μέσα σέ μία κοινωνία ή όποια διώνει τις ίσοπεδωτικές επιδράσεις τής μαζικής επικοινωνίας, του έθνικου συστήματος παιδείας καί του γοργού ρυθμού εκσυγχρονισμού καί αστικοποίησης του τρόπου ζωής. 'Επί πλέον, τό πανηγύρι των 'Αγίων Κωνσταντίνου καί 'Ελένης έχει γίνει τό πιό σπουδαίο γεγονός τής χρονιάς γιά τό χωριό τής 'Αγίας 'Ελένης. Χάρη στά 'Αναστενάρια, τό χωριό απέκτησε μία έθνική φήμη καί, ως έναν βαθμό, ένα κύρος καί μία επίδραση στά πολιτικά θέματα τής περιοχής, πού άλλιώς δέν θά είχε τή δυνατότητα ν' απολαύσει.

Πιό συγκεκριμένα, τά 'Αναστενάρια κάνουν χρήση ενός πνευματικού ιδιώματος γιά νά δηλώσουν συμβολικά τήν υπόσταση τής κοινότητας των Κωστιλήδων στήν 'Αγία 'Ελένη καί στή Βόρεια 'Ελλάδα γενικότερα. Μέσα από τά 'Αναστενάρια ή έννοια του Κωστιλή διαρκώς εξερευνάται καί επιδέχεται διαπραγμάτευση. 'Ο 'Αγιος Κωνσταντίνος είναι προσωποποίηση τής κοινότητας των Κωστιλήδων. 'Η εικόνα του άποτελεί τό σύμβολο τής ιδιαίτερης ταυτότητάς τους· τό θέλημά του μία έκφραση τής συλλογικής τους ήθικης δύναμης.

Οί ασθένειες πού θεραπεύονται από τά 'Αναστενάρια μπορούν, έπομένως, νά θεωρηθούν ως εκδήλωση κοινωνικής άποτυχίας. Τά τελετουργικά λάθη στά όποια έχει άποδοθεί ή ευθύνη γιά τή δυστυχία των ανθρώπων, συχνότατα έμπεριέχουν παράβαση σημαντικών κοινωνικών αξιών καί κα-